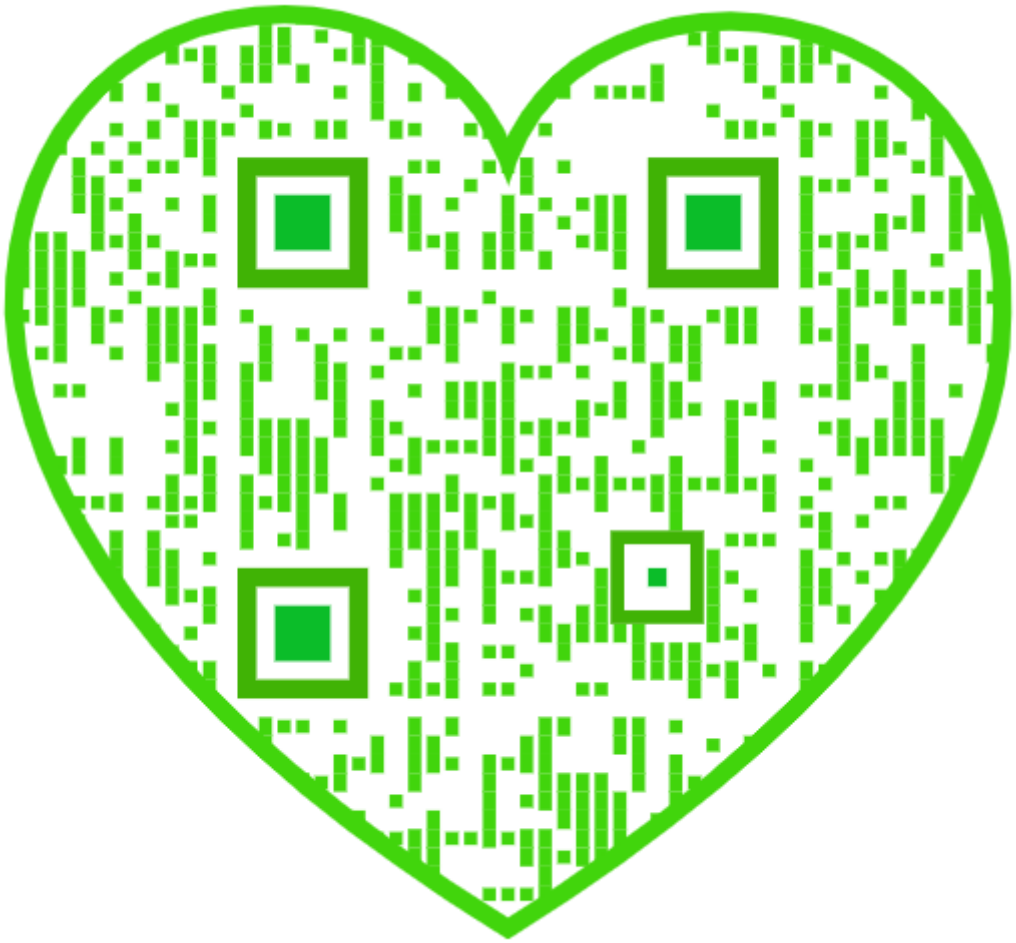

DE ROODE HERBERG

GEDRUKT BIJ DE N.V. VAN MUNSTER'S DRUKKERIJEN, AMSTERDAM

PAUW-EDITIE No. 8

HONORÉ DE BALZAC

DE ROODE HERBERG

N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ „PROMETHEUS"
AMSTERDAM

DE ROODE HERBERG.

Voor Markies de Custine

Een Parijsche bankier, die zeer uitgebreide handelsrelaties had in Duitschland, onthaalde eens — in welk jaar het was weet ik niet meer — een zijner handelsvrienden, dien hij jaren lang niet persoonlijk had gekend, doch met wien hij door correspondentie in kennis was gekomen. Die vriend, 'n directeur van een vooraanstaand handelshuis te Neurenberg — den naam van de firma ben ik vergeten — , was een goedaardige, zwaarlijvige Duitscher, een man van smaak en ontwikkeling, een echte liefhebber van 'n pijp tabak, met 'n knap, breed Neurenbergsch gezicht, een open vierkant voorhoofd en 'n weinig blond haar.Hij was 'n typische telg van dat reine en edele Germanje dat zoo rijk is aan eerbiedwaardige karakters en dat zijn vredige zeden en gewoonten nooit heeft verloochend, zelfs niet na zeven vijandelijke invallen. De vreemdeling lachte ongedwongen, was 'n aandachtig luisteraar en 'n merkwaardig stevige drinker, die evenveel van Champagne scheen te houden als van zijn bleekrooden Johannisberger. Hij heette Hermann evenals bijna alle Duitschers, die door schrijvers ten tooneele worden gevoerd. Daar hij 'n man was, die nooit z'n zaken licht opvatte, deed hij de tafel van den bankier alle eer aan, at met dien echt Duitschen eetlust zoo be-

roemd door geheel Europa en had de keuken van de Groote Vasten voor eens en voor altijd vaarwel gezegd. Ter eere van zijn gast had de heer des huizes eenige intieme vrienden uitgenoodigd, kapitalisten of handelslui met enkele beminnelijke dames, wier aardige gebabbel en ongedwongen manieren, volkomen harmonieerden met de goedronde jovialiteit van den Duitscher. Waarlijk, als gij, lezer, evenals ik het genoegen hadt gehad 'n kijkje te nemen in dien vroolijken kring van menschen, die hun graaiende grijphanden voor enkele oogenblikken hadden teruggetrokken, om wat te gaan speculeeren in de genoegens van het leven, dan zou het u moeilijk gevallen zijn om nog langer de buitensporige hooge disconto's te haten of faillissementen te verwenschen. De mensch kan nu eenmaal niet altijd kwaad doen en zoo kan men dan ook zelfs in het gezelschap van zeeroovers enkele aangename uren doorleven, waarin ge u op hun unheimische schip thuisvoelt als op 'n schommel.

— Alvorens ons te verlaten zal mijnheer Hermann ons zeker nog wel eens een van die Duitsche verhalen willen vertellen, die iemand kippevel doen krijgen, is 't niet?

Deze woorden werden tijdens het dessert uitgesproken door eene bleeke blondine, die ongetwijfeld Hoffmann's Vertellingen en Walter Scott's romans gelezen had. Zij was de eenige dochter van den bankier, een bekoorlijk schepseltje, dat hare opvoeding voltooide op het gymnasium en verzot was op de stukken, die daar werden gespeeld. De gasten verkeerden op dat oogenblik in die gelukkige stemming van zwijgend luieren, waarin een copieuse maaltijd ons brengt, die eigenlijk wat te veel heeft gevraagd van onze spijsverterings-

organen. Achterover geleund in hunne stoelen, de pols lichtelijk steunend op den rand van de tafel speelden de gasten achteloos met het vergulde lemmet van hun mes, Als 'n diner tot zoover is gevorderd, dan hebben sommige menschen de gewoonte om de pitten van 'n peer te gaan fijnhakken, anderen rollen broodkruimels tusschen duim en wijsvinger tot een balletje samen, verliefde jongelui formeeren onleesbare letters met de resten van het fruit, gierigaards tellen hunne noten en rangschikken die op hun bord evenals een tooneelschrijver zijne figuranten op den achtergrond van het tooneel. Dat zijn zoo van die bescheiden tafelgenoegens, waarmee Brillet-Savarin — overigens een schrijver, die niets vergeet — in zijn boek geen rekening heeft gehouden. De bedienden waren verdwenen. Het dessert geleek een eskader na den zeeslag, totaal geruineerd, geplunderd, van alle schoonheid ontdaan. De schotels en borden slingerden wanordelijk rond over de tafels, hoewel de gastvrouw herhaaldelijk pogingen aanwendde, om ze weer op hun plaats te zetten. Eenige gasten keken naar de Zwitsersche landschappen, die volkomen symmetrisch gerangschikt de grijze wanden van de eetzaal sierden; niemand verveelde zich. Is er wel iemand, die zich na een goed diner in 'n droevige stemming voelt? Neen, wij verwijlen dan gaarne in die kalmte — ik weet niet hoe ik die noemen zal — , een soort van juste milieu tusschen droomerig peinzen en de voldaanheid van herkauwende dieren, die men de materieele melancholie van het tafelgenot zou kunnen noemen. De gasten keerden zich dan ook eenstemmig naar den goedmoedigen Duitscher in blijde afwachting van een verhaal, waarnaar ze zouden kunnen luisteren zelfs al wekte het geen belangstelling. Ge-

durende die zalige rustpoos doet de stem van een verteller onze half sluimerende zinnen steeds aangenaam aan en schenkt ons genoegen, zij het ook negatief. Zelf een liefhebber zijnde van 'n goede tafel, bewonderde ik die vroolijk glimlachende gezichten, eenigermate verhit door de smakelijke gerechten en beschenen door het licht der kaarsen; het was interessant die verschillende gelaatsuitdrukkingen gade te slaan tusschen de candelabres, de porceleinen vruchtenschalen en de kristallen vazen door. Eensklaps werd mijn verbeelding geprikkeld door den aanblik van den gast, die juist tegenover mij zat. Hij was een man van middelbare grootte, tamelijk vet, goedlachsch, naar zijn uiterlijk en manieren te oordeelen een makelaar in effecten zonder eenige buitengewone geestesgaven. Ik had hem nog niet eerder opgemerkt; zijn gelaat, dat op dat oogenblik verdonkerd werd door een valsch licht, scheen me toe totaal van karakter veranderd te zijn; het was vaalbleek geworden met paarsachtige tinten doorploegd. Men zou gemeend hebben het hoofd voor zich te zien van iemand, die op sterven ligt. Onbewegelijk als de personnages, die geschilderd zijn op een diorama, bleven zijne stompzinnige oogen strak gevestigd op de flikkerende facetten van een kristallen stop, doch blijkbaar telde hij die toch niet en scheen enkel verzonken in eene fantaiseerende beschouwing van toekomst of verleden. Toen ik dit dubbelzinnige gezicht langen tijd had gadegeslagen, bracht het mij aan het denken.

— Heeft hij verdriet? zei ik bij mezelf. Heeft hij te veel gedronken? Is hij geruïneerd door de daling van de staatspapieren? Wil hij zijne schuldeischers te pakken nemen?

— Kijk 'ns! zei ik tot mijne tafeldame, terwijl

ik haar wees op het gezicht van den onbekende, is het niet of hij zoo juist gefailleerd heeft?

— O neen! antwoordde zij, dan zou hij wel vroolijker kijken.

En met 'n gracieusen hoofdknik ging zij voort:

— Als die daar ooit failliet gaat, dan is de wereld op z'n eind! Hij bezit een millioen aan onroerende goederen! Hij heeft vroeger veel leveranties gehad aan de keizerlijke legers en is een goedaardige, origineele kerel. Uit 'n oogpunt van speculatie is hij voor de tweede maal getrouwd en toch maakt hij zijne vrouw uiterst gelukkig. Hij heeft eene knappe dochter, van wie hij echter langen tijd niets heeft willen weten; maar door den dood van zijn zoon, die ongelukkig geweest is in 'n duel, is hij gedwongen haar bij zich te nemen, want op andere kinderen behoefde hij niet meer te hopen. Het arme meisje is zoodoende plotseling een der rijkste erfdochters van Parijs geworden. Het verlies van zijn eenigen zoon heeft den armen man in voortdurend terugkomend leed gedompeld.

Juist op dat oogenblik vestigde de leverancier zijn blik op mij, een blik die mij deed rillen zoo somer en peinzend was hij! In dien oogopslag moest wel de slotsom liggen van geheel een leven. Maar plotseling nam zijn gelaat weer eene vroolijke uitdrukking aan: hij nam de kristallen stop, stak die werktuigelijk op een karaf vol water, die voor zijn bord stond en draaide glimlachend zijn hoofd om in de richting van mijnheer Hermann. Deze, in een zalige stemming verkeerend door het overvloedige tafelgenot, had ongetwijfeld geen enkel bepaald idee in zijn hoofd en dacht aan niets. Ik schaamde mij dan ook eenigszins mij te gaan verdiepen „in anima vili" van een vetten geldman. Terwijl ik zoo bij mezelf tevergeefsche pogingen

zat te doen, om conclusies te trekken uit den vorm van de diverse schedels, had de goedaardige Duitscher zijn neus tegoed gedaan aan een snuifje en begon hij zijn verhaal. Het zou mij werkelijk moeilijk vallen om het weer te geven in dezelfde bewoordingen, met talrijke interrupties en de langdradige uitweidingen. Ik heb het dan ook op mijn eigen manier neergeschreven, waarbij ik de gebreken voor rekening laat van den Neurenberger en al het poëtische en interessante tot het mijne maak, met die onbevangenheid van schrijvers, die onder den titel van hunne boeken vergeten te zetten: „Vertaald uit het Duitsch."

HOOFDSTUK I.

De gedachte en de daad.

Tegen het einde van Vendémiaire in het jaar VII der republiek, volgens de tegenwoordige tijdrekening overeenkomstig met den 20en October 1799 waren twee jongelieden, die des morgens uit Bonn waren vertrokken, tegen het vallen van den avond aangekomen in de omstreken van Andernach, een stadje op den linker Rijnoever gelegen op enkele mijlen afstands van Coblentz. Het Fransche leger onder bevel van generaal Augereau manoevreerde destijds onder de oogen van de Oostenrijkers, die zich op den rechteroever van den stroom bevonden. Het hoofdkwartier van de republikeinsche divisie was gevestigd te Coblentz en een der brigades, die tot het legerkorps van d'Augereau behoorden, lag te Andernach. De twee reizigers waren Franschen. Bij het zien van hunne blauwwitte met rood fluweel afgezette uniformen, hunne sabels en vooral van de sjako's met groen wasdoek overtrokken en versierd met een driekleurige kokarde, zouden zelfs de Duitsche boeren hen aanstonds herkend hebben als militaire artsen, mannen van wetenschap en hooge verdiensten, die niet allen in het leger gaarne werden gezien, maar ook in de streken, die door onze troepen waren bezet. In dien tijd hadden verscheiden zoons van goeden huize, die door de militiewet

van generaal Jourdan uit hunne medische studies waren weggerukt, er de voorkeur aan gegeven hunne studies op het slagveld voort te zetten boven ingelijfd te worden bij den militairen dienst, die zoo weinig in overeenstemming was met hunne vroegere opleiding en het vreedzame beroep, waarvoor zij bestemd waren. Als rustige, gedienstige studiemenschen deden deze jongelieden veel goed te midden van zooveel ellende en voelden zich aangetrokken tot de ontwikkelden in de verschillende landen, waar de wreede beschaving der Republiek doorheen trok. Beiden gewapend met een stafkaart en voorzien van eene aanstelling als „sous-aide" onderteekend door Coste en Bernadotte, begaven de jongemannen zich naar het regiment, waaraan zij waren toegevoegd. Zij behoorden beiden tot tamelijk rijke burgerfamilies uit Beauvais, waarin de zachtaardige zeden en de deugdelijkheid van het platteland van vader op zoon plachten over te gaan. Zij waren met de diligence tot aan Straatsburg gereisd en gedreven door eene nieuwsgierigheid, die zeer goed verklaarbaar is in jongelieden, waren ze reeds vóór den tijd, waarop ze in dienst moesten zijn, op het oorlogsterrein aangekomen. Hoewel hunne voorzichtige moeders hun slechts een kleine som gelds hadden meegegeven, beschouwden zij zichzelf toch als rijke lui, daar zij in het bezit waren van enkele louis d'or, een ware schat in 'n tijd, toen de assignaten bijna waardeloos waren geworden en het goud daarentegen eene hooge waarde bezat. De beide ruim twintigjarige sous-aides hadden met al het enthousiasme der jeugd enkel oog voor het poëtische in de omstandigheden, waarin zij verkeerden.

Van Straatsburg tot Bonn waren zij de Palts

en de Rijnoevers doorgetrokken, overal rondkijkend als echte philosophen. Als wij een wetenschappelijk doel voor oogen hebben, zijn wij op dien leeftijd echt veelzijdige wezens. Zelfs als hij aan het minnekoozen of op reis is, moet een sous-aide nog bedacht zijn op het bijeengaren van alle kennis, die hem voor zijn toekomstige fortuin en roem kan te pas komen. De beide jongelui waren dan ook in voortdurende bewondering voor al het schoone, dat er voor ontwikkelde menschen te zien is langs de oevers van den Rijn en in het Zwabische land tusschen Mainz en Keulen: het prachtige berglandschap, zoo rijk aan herinneringen uit den riddertijd, met zijn lachende groen, dat echter overal de sporen vertoont van verwoesting te vuur en te zwaard. Lodewijk XIV en Turenne hebben dit bekoorlijke land platgebrand. Hier en daar getuigen ruïnes van den trots of wellicht de voorzichtigheid van den koning van Versailles, die de bewonderenswaardige kasteelen liet omverhalen, welke eertijds dit deel van Duitschland tooiden. Bij het zien van dit wonderbaarlijke, boschrijke land met zijn overvloed van schilderachtige herinneringen aan de middeleeuwen, begrijpt men iets van het Duitsche genie, van zijn droomerijen en zijn mysticisme. De twee vrienden hielden zich echter te Bonn niet alleen op voor hun genoegen, doch tevens voor studiedoeleinden. Het groote hospitaal van het Fransch-Bataafsche leger en van Augereau's divisie was gevestigd in het paleis van den keurvorst zelf. De nieuwbakken sous-aides waren er dus heengegaan, om hunne makkers op te zoeken, aanbevelingsbrieven te overhandigen aan hunne chefs en de eerste indrukken op te doen van hun métier. Evenals dat overal gebeurt, raakten zij daar ook enkele van die vooroordeelen kwijt, die

wij zoo lang in ons omdragen aangaande de al het andere uitsluitende schoonheid van de monumenten in ons eigen geboorteland. Zij stonden verbaasd over de marmeren zuilen, waarmee het paleis is versierd en gevoelden bewondering voor de grootsche Duitsche bouwwerken, terwijl ze bij elke schrede weer andere antieke of moderne schatten ontdekten. Van tijd tot tijd voerde de weg, waarlangs de twee vrienden naar Andernach trokken, hen op den top van een granieten berg, die boven de andere uitstak. Dan hadden ze door eene opening in het bosch of eene inzinking tusschen de rotsen het uitzicht op den Rijn, die daar stroomde tusschen oevers van zandsteen, nu en dan zwaar begroeid. De dalen, de paden, de boomen, alles ademde dien herfstgeur, die tot droomen stemt; de kruinen der boomen begonnen reeds warm-bruine of goudgele tinten te krijgen, de teekenen van den ouderdom; de bladeren begonnen reeds te vallen, doch de lucht was nog helder blauw en de wegen teekenden zich scherp af als gele lijnen in het landschap, dat verlicht werd door de schuin neervallende stralen van de ondergaande zon. Toen ze Andernach al tot op een halve mijl waren genaderd, liepen de beide vrienden nog te midden van eene diepe stilte alsof de oorlog dit schoone land niet had beroerd en volgden een pad, dat was aangelegd voor de geiten en zich heenslingert door de muren van blauwachtig graniet, waartusschen de Rijn bruist. Spoedig daarop daalden zij af langs de helling van het bergdal, waarin het stadje gelegen is, coquet aan den oever van de rivier, een vriendelijke havenplaats biedend aan de schippers.

„ — Duitschland is een prachtig land! riep een der twee jongemannen, Prosper Magnan geheeten, uit, toen hij de geschilderde huizen van Andernach

in het oog kreeg, die dicht opeen stonden als eieren in 'n mand en enkel gescheiden waren door boomen, tuinen en bloemen.

„Daarna bewonderde hij een oogenblik de puntige daken met hunne vooruitstekende binten, de houten trappen, de galerijen van de honderden vredige woningen en de schuiten, die zacht wiegelend de haven binnengleden...."

Op het oogenblik dat mijnheer Hermann den naam van Prosper Magnan uitsprak, greep de leverancier de karaf, schonk zich een glas water in en ledigde het in één teug. Deze beweging had mijne aandacht getrokken en tegelijkertijd meende ik op te merken, dat zijne handen lichtelijk beefden en dat het voorhoofd van den kapitalist vochtig was.

— Hoe heet die vroegere legerleverancier? vroeg ik aan mijne bevallige buurvrouw.

— Faillefer, antwoordde deze.

— Bent u niet wel? riep ik uit, toen ik dit zonderlinge personnage zag verbleeken.

— In 't minst niet, zeide hij, met mij een beleefd gebaar dankend. Ik luister, voegde hij eraan toe, terwijl hij de gasten toeknikte, die hem allen tegelijkertijd hadden aangekeken.

— Ik ben den naam van den anderen jongeman vergeten, zei mijnheer Hermann, maar Prosper Magnan heeft mij verteld, dat zijn kameraad bruin was, tamelijk mager en 'n joviale kerel. Als u het goedvindt zal ik hem Wilhelm noemen ter verduidelijking van mijn verhaal.

De goedige Duitscher zette zijne vertelling voort nadat hij zoo zonder zich te bekommeren om romantiek of plaatselijke kleur den Franschen sous-aide met 'n Duitschen naam had gedoopt.

„Op het oogenblik, waarop de beide jongelui te Andernach aankwamen, was de avond dus reeds

gevallen. Daar zij vermoeddden, dat het hun veel tijd zou kosten om hunne chefs te gaan opzoeken en zich door hen een nachtverblijf te verschaffen onder de soldaten in een stad, die reeds zoo vol was, besloten zij den laatsten vrijen nacht door te brengen in eene herberg, die op 'n goede honderd passen afstands van Andernach was gelegen en waarvan zij vanaf de hooge rotsen de rijke kleuren hadden bewonderd, wier schoonheid nog verhoogd werd door den vuurgloed der ondergaande zon. Deze herberg was heelemaal rood geschilderd en viel aanstonds op te midden van het landschap, deels doordat zij vrij stond van de overige huizen van het dorp, deels doordat zij met een groot, purperkleurig gordijn scherp afstak tegen het groen van het omringende geboomte en met haar helle kleur tegen de grijzige tint van het water. De herberg dankte haar naam aan de uitwendige kleurversiering, die er zonder twijfel sinds onheugelijke tijden door een gril van haar stichter aan gegeven was. Uit overwegingen van koopmanschap hadden de verschillende eigenaars van dit gebouw, dat onder de Rijnschippers algemeen bekend was, het uiterlijk steeds onveranderd gelaten. Toen de waard uit de Roode Herberg het getrappel hunner paarden hoorde, verscheen hij op den drempel van de deur.

„ — Drommels! riep hij uit als u even later gekomen waart, heeren, zoudt u in de open lucht hebben moeten overnachten evenals de meeste uwer landgenooten, die aan den anderen kant van Andernach bivakkeeren. Hier is ook alles bezet en wanneer u een goed bed verlangt, kan ik u enkel mijn eigen kamer aanbieden. Wat uw paarden aangaat, ik zal daarvoor wat stroo laten leggen in een hoek van het erf. Mijn paardestal is ook

al vol. — Komen de heeren uit Frankrijk? hernam hij na een oogenblik te hebben gezwegen.

„ — Uit Bonn, riep Prosper; en we hebben sinds van morgen niets gegeten.

„O! Wat het eten aangaat, zei de herbergier zelfgenoegzaam met het hoofd knikkend, ze komen hier uren ver vandaan om in de Roode Herberg bruiloft te vieren! U zult een vorstelijk maal krijgen, Rijnvisch.... en dat zegt alles.

„Nadat de beide sous-aides hunne rijdieren hadden toevertrouwd aan de zorgen van den herbergier, die tevergeefs naar zijne knechts had geroepen, traden zij de gelagkamer binnen. De dichte, lichtgrijze rookwolken, die door een talrijk gezelschap van rookers werden uitgeblazen, lieten hun in 't eerst niet toe de daar aanwezige gasten te onderscheiden, maar toen zij met het practische geduld van reizende philosofen, die het nuttelooze van veel bombarie hebben ingezien, hadden plaats genomen aan een tafeltje, ontwaarden zij door de tabakswolken heen de vereischte benoodigdheden van een Duitsche herberg; de kachel, de klok, de bierkannen, de lange pijpen, hier en daar tusschen de Duitschers een vreemde, Joodsche gestalte en verder de ruwe gezichten van eenige schippers. Door den nevel heen schitterden de epauletten van Fransche officieren, terwijl het gerinkel van sporen en sabels onophoudelijk weerklonk op de vloertegels. Sommigen speelden kaart, anderen maakten ruzie, zwegen, aten of dronken of wandelden wat op en neer. Een klein, zwaarlijvig vrouwtje met een zwartfluweelen mutsje op, een groote sleutelbos, — een zilveren gesp en haarvlechten, allemaal onderscheidingsteekens van Duitsche waardinnen, wier kostuum overigens zoo nauwkeurig te bestudeeren is op eene menigte

prenten, dat het àl te gewoon is om het hier nog te beschrijven, — de herbergierster dus maakte de beide vrienden beurtelings geduldig en ongeduldig met eene bewonderenswaardige handigheid. Langzamerhand verminderde het lawaai, de reizigers trokken zich in hunne kamers terug en de rookwolken trokken op. Toen er voor de beide sous-aides was gedekt en de klassieke Rijnkarper op tafel verscheen, sloeg het elf uur en was de gelagkamer leeg. Door de stilte van den nacht hoorde men zoowel het lawaai, dat de paarden maakten, terwijl zij trappelend stonden te eten als het gemurmel van het water in den Rijn en die niet te beschrijven geluiden, die een herberg vullen, welke vol is van slapende menschen. Deuren en vensters werden geopend en gesloten, onverstaanbaar gemompel en geroep drong door vanuit de kamers. Gedurende deze oogenblikken van afwisselende stilte en rumoer luisterden de beide Franschen en de waard, die tegenover hen achtereenvolgens hoog opgaf van Andernach, het maal, zijn Rijnwijn, het republikeinsche leger en zijne vrouw, met eene zekere mate van belangstelling naar de ruwe kreten van enkele schippers, die hun schuit aan den wal hadden vastgemeerd. De herbergier, die ongetwijfeld met de keelgeluiden dezer schippers vertrouwd was, liep haastig naar buiten, maar kwam weldra weer terug. Hij was vergezeld van een kort, dik mannetje en daarachter liepen twee schippers, die een zwaar valies en eenige pakken droegen. Toen deze bagage in de gelagkamer was neergezet, nam het mannetje zelf zijn valies, plaatste dat vlak bij zich en nam zonder verder plichtplegingen plaats aan de tafel tegenover de beide sous-aides.

„ — Gaan jullie maar in de schuit slapen, zei

hij tot de schippers, want de herberg is vol. Alles wel beschouwd is dat ook beter.

„ —Mijnheer, zei de waard tot den nieuw aangekomene, hier is alles wat ik nog aan etenswaar over heb.... en hij wees op het souper, dat voor de twee Franschen was opgediend.

„— Ik heb geen korst brood meer, geen beentje..

„— En zuurkool?

„— Niet zooveel als er in de vingerhoed van mijne vrouw gaat! Zooals ik reeds de eer had u te zeggen. kan ik u geen ander bed geven dan de stoel, waarop u zit en geen andere kamer dan deze gelagkamer.

„Bij die woorden wierp het mannetje op den waard, de zaal en de beide Fransche een blik, waarin voorzichtigheid en angst beide te lezen stonden.

„Ik moet hier opmerken, zei mijnheer Hermann zijn verhaal onderbrekend, dat wij nooit den waren naam noch de geschiedenis van dezen onbekende te weten zijn gekomen: enkel is ons uit zijne papieren gebleken, dat hij uit Aken kwam; hij had den naam Walhenfer aangenomen en bezat in de omstreken van Neuwied een tamelijk groote speldenfabriek. Evenals alle fabrikanten uit die streek droeg hij een gewone lakensche jas, broek en vest van donkergroen fluweel, laarzen en een breede leeren gordel. Zijn gezicht was bolrond, zijne manieren vrijuit en hartelijk, doch gedurende dien avond viel het hem zeer moeilijk om een zekere geheime vrees te verbergen of wellicht kwellende zorgen. De herbergier is altijd van meening geweest, dat die Duitsche handelsman uit zijn land was gevlucht. Later ben ik te weten gekomen, dat zijn fabriek verbrand was door een van die toevallige omstandigheden, die jammer genoeg in

oorlogstijd zoo veelvuldig zijn. Niettegenstaande de zorgelijke uitdrukking van zijn gelaat, was er toch tegelijkertijd joviale goedhartigheid op te lezen. Hij had knappe gelaatstrekken en bovenal een dikken hals, waarvan de blankheid des te meer uitkwam door een zwarte das, waar Wilhelm schertsend Prosper op wees...."

Hier dronk mijnheer Faillefer een glas water.

— Prosper bood den handelsman hoffelijk aan hun souper met hem te deelen en Walhenfer nam dat aanbod zonder verdere complimenten aan als een man, die eene dergelijke beleefdheid op hare waarde weet te schatten. Hij plaatste zijn valies op den grond, zette zijne voeten erop, nam zijn hoed af, trok zijne handschoenen uit en ontdeed zich van twee pistolen, die hij in zijn gordel droeg. Toen de waard het noodige tafelgerei had gegeven, begonnen de drie gasten zwijgend hun honger te stillen. De atmosfeer in het vertrek was zoo drukkend en de vliegen waren er zoo talrijk, dat Prosper den waard verzocht het kruisraam te openen om de lucht te ververschen. Dat venster was gebarricadeerd door een ijzeren staaf, waarvan de beide uiteinden bevestigd waren in gaten aan de hoeken van de vensternis. Tot grooter veiligheid waren de beide vensterluiken nog met van moeren voorziene schroeven vastgemaakt. Toevallig zag Prosper op welke manier de waard het venster opende....

„Maar nu ik u toch het vertrek aan het beschrijven ben, zei mijnheer Hermann, moet ik u ook de inwendige inrichting van de herberg beschrijven, want van de nauwkeurige plaatselijke kennis hangt het belangwekkende in deze geschiedenis af. De kamer, waarin onze drie personages zich bevonden had twee deuren; de eene kwam uit op den weg, die langs den Rijn naar Andernach loopt. Daar

bevond zich voor de herberg natuurlijk een kleine aanlegsteiger, waaraan de schuit, die de handelsman voor zijne reis had gehuurd, lag vastgemeerd. De andere deur kwam uit op de binnenplaats der herberg. Die binnenplaats was omringd door zeer hooge muren en op dat oogenblik vol vee en paarden want in de stallen sliepen menschen. De groote deur was zoo zorgvuldig gebarrikadeerd, dat de waard zekerheidshalve den handelsman en de schippers had laten binnengaan door de deur,die op de straat uitkwam. Nadat hij overeenkomstig het verlangen van Prosper Magnan het venster geopend had, begon hij die deur te sluiten, stak de bouten in de gaten en draaide de schroeven aan. De kamer van den waard, waar de beide sous-aides zouden slapen, grensde aan de gelagkamer en was door een tamelijk dunne muur gescheiden van de keuken, waar de waardin en haar man waarschijnlijk den nacht moesten doorbrengen. De meid was zoo juist vertrokken om hare legerstede te gaan opzoeken in een krib ergens op zolder of waar dan ook. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat de gelagkamer, de kamer van den waard en de keuken tot op zekere hoogte afgezonderd waren van de rest van de herberg. Er waren op de binnenplaats twee groote honden, die door hun luid geblaf te kennen gaven, dat ze wakkere en lichtgeraakte bewakers waren.

„— Wat is het stil en wat 'n schoone nacht? zei Wilhelm naar de lucht kijkend, toen de waard eindelijk klaar was met het sluiten van de deur.

„Het gekabbel der golven was het eenige geluid, dat nog werd gehoord.

„— Heeren' zei de handelsman tot de beide Franschen, sta mij toe u enkele flesschen wijn aan te bieden, om daarmee uw karper te besproeien.

Door wat te drinken zullen wij de vermoeienissen van den dag vergeten. Naar uw uiterlijk en den toestand uwer kleeren te oordeelen, moet u evenals ik vandaag een flinken afstand hebben afgelegd.

„De beide vrienden namen het aanbod aan en de waard ging door de keukendeur naar zijn kelder, die ongetwijfeld onder dat deel van het gebouw was gelegen. Toen er vijf eerbiedwaardige flesschen, die de waard had aangebracht, op de tafel stonden, diende zijne vrouw verder het avondmaal op. Zij wierp nog een onderzoekenden blik door het vertrek en op de gerechten, om vervolgens, nadat zij gezien had, dat alles voor de reizigers in orde was, naar de keuken terug te gaan. De vier tafelgenooten — want de waard werd uitgenoodigd om mee te drinken — hoorden haar niet naar bed gaan, maar even later, gedurende de rustpoozen in de gesprekken der drinkenden, deed een duidelijk hoorbaar gesnork, dat nog versterkt werd door de weerkaatsing tegen de planken van het insteekkamertje, waarin zij zich had neergelegd, de vrienden en vooral den waard glimlachen. Tegen middernacht, toen er op de tafel nog slechts enkele biscuits, kaas, gedroogde vruchten en goede wijn waren overgebleven, begon het gezelschap en wel voornamelijk de beide jonge Franschen mededeelzaam te worden. Zij praatten over hun land, hun studie en den oorlog waarna het gesprek steeds levendiger werd. Prosper Magnan deed den handelsman de tranen in de oogen komen, toen hij zich met zijne Picardische oprechtheid en kinderlijke teerhartigheid afvroeg, wat zijne moeder op dat oogenblik toch wel doen zou; terwijl hij zich aan de oevers van den Rijn bevond.

„— Ik zie haar, zeide hij, terwijl zij haar avondgebed bidt, voordat zij naar bed gaat. Zij vergeet

mij vast niet en vraagt bij zichzelf: „Waar zou hij nu zijn, mijn arme Prosper?"

Maar als zij bij het spel enkele stuivers gewonnen heeft van hare buurvrouw — misschien wel van jouw moeder, voegde hij erbij, terwijl hij Wilhelm's elleboog aanstiet — doet ze die in de groote, roodaarden pot, waarin zij de geldsom bijeengaart, die noodig is voor den aankoop van de dertig morgen land te Lescheville. Die dertig morgen zijn ongeveer zestig duizend francs waard. Dat is me nog 'ns goed weiland! Als ik die ooit in mijn bezit krijg, blijf ik mijn heele leven te Lescheville zonder naar iets anders te verlangen! Hoe vaak heeft mijn vader niet verlangd die dertig morgen en het aardige beekje, dat door de weiden kronkelt te bezitten, maar hij is tenslotte toch gestorven zonder dat hij het had kunnen koopen.... Wat heb ik er vaak gespeeld!

„— Mijnheer Walhenfer, hebt u ook niet uw *hoc erat in votis* vroeg Wilhelm.

„— Ja mijnheer, zeker! maar nu....

„De goede man zweeg zonder zijn zin te voltooien.

„— Ik, zei de waard, wiens gelaat lichtelijk rood was geworden, ik heb verleden jaar een stukje land gekocht, waar ik al tien jaar zin in gehad had.

„Zoo praatten zij door als menschen, wier tong is losgeraakt door den wijn en vatten voor elkaar die voorbijgaande vriendschap op, waarmee wij op reis zoo kwistig zijn, totdat ten slotte Wilhelm op het oogenblik, dat zij zouden gaan slapen, zijn bed aan den handelsman aanbood.

„— U kunt het des te geruster aannemen, zeide hij, omdat ik immers bij Prosper kan slapen. Dat zal niet de eerste keer zijn en ook niet de laatste. U bent ouder dan wij en den ouderdom moet men eeren!

„— Och kom! zei de waard, in het bed van mijne vrouw liggen verscheidenen matrassen; daar kunt u er een van op den grond leggen.

„En hij ging het venster sluiten, waarbij hij vanzelf eenig lawaai maakte.

„— Ik neem uw aanbod aan, zeide handelsman. Ik wil wel bekennen, voegde hij eraan toe, terwijl hij zachter ging spreken en de beide vrienden aankeek, dat ik daarnaar verlangd heb, want mijn beide schippers lijken me ietwat verdacht. Het doet me genoegen, dat ik dezen nacht kan doorbrengen in gezelschap van twee dappere jongelui, twee Fransche militairen, ik heb honderd duizend francs aan goud en diamanten in mijn valies!

„De vriendelijke gereserveerdheid, waarmee deze onvoorzichtige mededeeling door de beide jongelui ontvangen werd, stelde den goeden Duitscher volkomen gerust. De waard hielp zijne reizigers bij het afhalen van een der bedden en toen alles zoo goed mogelijk geregeld was, wenschte hij hun goeden nacht en ging naar bed. De handelsman en de beide jongelui maakten enkele grapjes over hunne kussens, daar Prosper zijn instrumententasch en die van Wilhelm onder zijn matras had gelegd, om die wat hooger te maken aangezien hun een peluw ontbrak en tegelijkertijd plaatste Walhenfer voorzichtigheidshalve zijn valies onder zijn hoofdeinde.

„— Wij zullen allebei op ons fortuin slapen: u op uw goud, ik op mijn instrumenttasch! Het staat echter nog te bezien, of mijne instrumenten mij evenveel goud zullen bezorgen als u verworven hebt.

„— U moogt daar gerust op hopen, zei de handelsman. Met vlijt en eerlijkheid kan men alles bereiken, maar er is geduld voor noodig.

„Spoedig waren Walhenfer en Wilhelm inge-

slapen, doch Prosper Magnan bleef wakker, zij het omdat zijn bed te hard was of omdat hij al te zeer vermoeid was, wellicht ook enkel door eene toevallige gemoedsgesteldheid. Onmerkbaar namen zijne gedachten eene verkeerde richting en hij droomde van niets anders dan van de honderd duizend francs, waar de handelsman op sliep. Voor hem waren honderd duizend francs een onmetelijk fortuin, dat hem goed te pas zou komen. Hij begon ze op allerlei manieren aan te wenden en bouwde maar steeds luchtkasteelen, zooals wij dat allemaal zoo gaarne doen op het oogenblik voordat de slaap intreedt en allerlei verwarde beelden in ons oprijzen, terwijl door de nachtelijke stilte het denkvermogen eene magische kracht verkrijgt. Hij vervulde de wenschen zijner moeder, kocht de dertig morgen weiland en trouwde met eene jongedame uit Beauvais, naar wier hand hij door een groot verschil in fortuin tot dan toe niet had durven dingen. Hij verzekerde zich door deze gelsdom een geheel leven van genot en zag zich al als hoofd van een gelukkig gezin, rijk, alom geacht in zijn provincie en misschien wel als burgemeester van Beauvais. Toen zijn Picardische hoofd eenmaal op hol was geraakt, zocht hij naar middelen om zijne verbeelding tot werkelijkheid te maken en spande zich in om in theorie een misdaad op touw te zetten. Terwijl hij aldus lag te droomen over den dood van den handelsman, zag hij zoo duidelijk het goud en de diamanten voor zich, dat zijne oogen er verblind door raakten. Zijn hart bonsde en hij was al zoo ver, dat een werkelijke misdaad hem opluchting zou brengen. Onweerstaanbaar aangetrokken door die massa goud, maakte hij zichzelf moreel dronken door te gaan redeneeren over 'n moord. Hij vroeg zichzelf

af, of die arme Duitscher nog wel aan het leven hing en verbeeldde zich, dat hij nooit bestaan had. Kortom, hij dacht erover, hoe hij de misdaad straffeloos zou kunnen bedrijven. De andere oever van den Rijn was door de Oostenrijkers bezet; onder de vensters lag een schuit met bemanning; hij kon dien man den hals afsnijden, hem in den Rijn werpen, zich met het valies door het raam heen uit de voeten maken, de schippers wat goud aanbieden en naar Oostenrijk gaan. Hij ging zelfs al zoo ver, dat hij erover begon na te denken hoever hij het al gebracht had in het hanteeren zijner chirurgische instrumenten, om het hoofd van zijn slachtoffer zoodanig te kunnen afsnijden, dat deze geen enkele kreet zou slaken...."

Op dat moment wischte de heer Faillefer zijn voorhoofd af en dronk weer een weinig water.

— Prosper stond langzaam en zonder eenig gedruisch te maken op. Toen hij ervan verzekerd was, dat hij niemand had wakker gemaakt, kleedde hij zich aan, begaf zich naar de gelagkamer om vervolgens met die noodlottige intelligentie, die de mensch plotseling in zich voelt, met die kracht en handigheid, die aan gevangenen of misdadigers nooit ontbreekt bij de uitwerking hunner plannen, de ijzeren staven los te schroeven, ze zonder het minste leven te maken uit de gaten te trekken en de vensterluiken te openen, terwijl hij daarbij op de hengsels ging hangen om het geknars te verminderen. De maan wierp haar helder schijnsel op dit tooneel, zoodat hij de voorwerpen kon onderscheiden in de kamer waar Wilhelm en Walhenfer sliepen, Daar bleef hij, zooals hij me verteld heeft, een oogenblik stilstaan. Zijn harteklop was zoo sterk en zoo duidelijk voelbaar, dat hij er beangst van werd. Toen vreesde hij, dat hij niet meer

koelbloedig genoeg zou kunnen handelen; zijne handen beefden en het was hem alsof hij met de voetzolen op gloeiende kolen stond. De uitvoering van zijn plan ging echter met zulk een sterk vreugdegevoel gepaard, dat hij deze gunstige gelegenheid, die het lot hem bood, als eene soort van voorbeschikking ging beschouwen. Hij opende het venster, kwam weer in de kamer terug, nam zijn instrumenttasch en zocht er het meest geschikte instrument uit, waarmee hij de misdaad zou kunnen bedrijven.

„— Toen ik bij het bed kwam, zei hij tot me, beval ik werktuigelijk mijne ziel aan God aan.

„Op het oogenblik, dat hij den arm ophief en al zijne krachten bijeenraapte, was het hem alsof hij eene inwendige stem hoorde en een licht voor de oogen zag. Hij wierp het instrument op zijn bed, liep het andere vertrek weer binnen en ging daar bij het venster staan. Toen overviel hem een afschuw van zichzelf; toch voelde hij tevens, dat zijn betere ik slechts zwak tegenstreefde en daar hij nog steeds bang was, dat hij bezwijken zou voor de betoovering, waaraan hij ten prooi was, sprong hij vlug den weg op en ging als een schildwacht langs den Rijn en voor de herberg op en neer loopen. Hij liep nu eens door tot aan Andernach, dan weer naar de berghelling, waarlangs hij was afgedaald om bij de herberg te komen, maar de stilte van den nacht was zoo diep, hij vertrouwde zoo sterk op de waakhonden, dat hij nu en dan het openstaande venster uit het oog verloor. Hij wilde zichzelf moe maken om daardoor slaap te krijgen. Terwijl hij zoo heen en weer liep onder den wolkeloozen hemel en de schoone sterren bewonderde, wellicht ook getroffen door de zuivere nachtlucht en het droefgeestig gekabbel der golven, verviel hij in

droomerijen, die hem langzamerhand weer tot gezondere moreele gedachten terugbrachten. Zijn gezond verstand verdreef ten slotte zijne tijdelijke krankzinnigheid; al het goede, dat zijne opvoeding hem had bijgebracht, de voorschriften van den godsdienst en vooral, zooals hij me verteld heeft, de herinneringen aan het eenvoudige leven, dat hij tot dan toe geleid had in het ouderlijk huis behaalden de overwinning op zijne slechte neigingen.... Toen hij na langdurige overpeinzingen, aan wier bekoring hij zich had overgegeven leunend op 'n groote steen aan den oever van den Rijn, terugkeerde, had hij — zoo vertelde hij me — niet kunnen inslapen, maar wel kunnen wakker blijven bij een milliard aan goud. Op het oogenblik, dat zijn beter ik trotsch en sterk uit dien strijd te voorschijn kwam, wierp hij zich in een gevoel van extaze en geluk op de knieën, dankte God en voelde zich blij en opgewekt als op den dag zijner eerste Communie, toen hij zich bijna gelijk had geacht aan de engelen, omdat hij den dag had doorgebracht zonder te zondigen in woorden, werken of gedachten. Hij keerde naar de herberg terug, sloot het venster zonder bang te zijn, dat hij gedruisch zou maken en ging aanstonds naar bed. Zijne lichamelijke en geestelijke vermoeidheid maakte dat hij zich aanstonds zonder tegenstribbelen overgaf aan den slaap. Nauwelijks had hij dan ook zijn hoofd op de matras neergelegd, of hij verviel in die eerste periode van droomend sluimeren, die altijd aan een diepen slaap voorafgaat.

Men raakt dan in een toestand van verdooving, het bewuste leven zinkt langzamerhand weg, de gedachten worden verward en de zintuigen functionneeren nog slechts als in 'n droom.

„— Wat is de lucht drukkend! zei Prosper bij

zichzelf. Het is net of ik vochtige dampen inadem..

„Een vage verklaring voor deze atmospherische werking vond hij in het verschil van temperatuur tusschen de kamerlucht en de zuivere lucht buitenshuis, maar spoedig daarop hoorde hij een regelmatig terugkeerend geluid, gelijkend op het getik van waterdruppels, die in 'n fonteintje neervallen uit de kraan. Door 'n plotseling opkomende angst gedreven wilde hij opstaan en den waard roepen of Wilhelm en den handelsman wakker maken, doch tot zijn ongeluk herinnerde hij zich plotseling, dat er een houten klok in de kamer was en daar hij de beweging van den slinger meende te onderscheiden sliep hij in"

— Wilt u water hebben, mijnheer Faillefer? zei de gastheer, toen hij den bankier werktuigelijk naar de karaf zag grijpen.

Zij was leeg.

Mijnheer Hermann zette na de korte pauze, die veroorzaakt was door de opmerking van den gastheer zijn verhaal weer voort.

— Den volgenden morgen, zei hij, werd Prosper Magnan gewekt door een luid lawaai. Het scheen hem toe, dat hij doordringende kreten had gehoord en hij voelde die hevige zenuwprikkeling, welke wij ondergaan, als wij wakker worden, een pijnlijk gevoel, dat reeds gedurende den slaap een aanvang nam. Er voltrekt zich dan in ons een physiologisch proces, een plotseling opschrikken — als ik die gewone naam ervoor gebruiken mag — dat nog niet voldoende is bestudeerd, hoewel het verschijnselen bevat, die merkwaardig zijn voor de wetenschap. Deze verschrikkelijke angst, die misschien wel voorkomt uit eene te plotselinge vereeniging van onze beide naturen, die gedurende den slaap bijna altijd gescheiden zijn, overvalt ons gewoon-

lijk snel, maar bij den armen sous-aide bleef zij aanhouden, nam zelfs plotseling in hevigheid toe en deed hem ijzen toen hij een groote bloedplas ontdekte tusschen zijn matras en het bed van Walhenfer. Het hoofd van den ongelukkigen Duitscher lag op den grond, terwijl het lichaam in het bed was gebleven. Al het bloed was door den hals weggespoten. Toen Prosper Magnan de nog geopende en strak starende oogen zag, het bloed, dat zijne lakens en zelfs zijne handen had bevlekt en toen hij daarenboven zijn eigen instrument herkende, dat nog op het bed lag, viel hij bewusteloos neer in Walhenfer's bloed.

„— Dat was al, zoo zei hij tegen me, een voldoende straf voor mijne gedachten.

„Toen hij het bewustzijn herkreeg, bevond hij zich in de gelagkamer; hij zat op een stoel en was omringd door Fransche soldaten, terwijl er eene menigte menschen voor hem stonden, die hem oplettend en nieuwsgierig gadesloegen. Totaal versuft keek hij naar een officier, die de verklaringen van enkele getuigen opteekende en zonder twijfel bezig, was met het opmaken van een procesverbaal. Hij herkende den waard, diens vrouw, de beide schippers en de meid uit de herberg. Het chirurgisch instrument, waarvan de moordenaar zich had bediend...."

Hier kuchte mijnheer Faillefer, haalde den zakdoek uit zijn zak om zijn neus te snuiten en wischte zich het voorhoofd af. Deze overigens heel gewone bewegingen werden enkel door mij opgemerkt; alle gasten hielden de oogen gericht op mijnheer Hermann en luisterden begeerig toe. De legerleverancier leunde met zijn elleboog op de tafel, ondersteunde zijn hoofd met de rechterhand en zag Hermann strak aan. Van toen af toonde hij

geen enkel teeken van ontroering of belangstelling meer maar zijn gelaat bleef peinzend en vaalbleek zooals op het oogenblik, toen hij met de stop van de karaf had gespeeld.

— Het chirurgisch instrument, waarvan de moordenaar zich bediend had, lag op de tafel naast de instrumenttasch, de portefeuille en de papieren van Prosper. De toeschouwers richtten hunne blikken achtereenvolgens op deze bewijsstukken en op den jongeman, die den dood nabij scheen en wiens doffe oogen blijkbaar niets zagen. Het verwarde rumoer, dat van buitenshuis doordrong, wees erop, dat er eene groote menigte volks was samengestroomd voor de herberg, die allen iets gehoord hadden van de misdaad en wellicht ook verlangend waren om den moordenaar te leeren kennen. De afgemeten stap der schildwachten, die onder de vensters van de zaal waren geplaatst en het gekletter hunner wapenen waren duidelijk hoorbaar boven het stemmengemompel uit, doch de herberg was gesloten, de binnenplaats was stil en leeg. Prosper Magnan kon den blik van den verbaliseerenden officier niet langer verdragen, doch eensklaps voelde hij, dat iemand hem de hand drukte en de oogen opslaande, om te zien wie zijn beschermer was temidden van die vijandig gezinde menigte, herkende hij aan de uniform den chirurgijn-majoor van het te Andernach liggende regiment. De blik van dien man was zoo streng en doordringend, dat de arme jongen ervan rilde en zijn hoofd liet zakken op de leuning van den stoel. Een soldaat liet hem azijn ruiken, waardoor hij aanstonds weer bijkwam. Toch verrieden zijne glazige oogen een zoodanig gemis aan begripsvermogen, dat de dokter, nadat hij Prosper's pols had gevoeld, tot den officier zeide:

„— Kapitein, het is onmogelijk dezen man op dit oogenblik te ondervragen....

„— Welnu! Breng hem dan weg, antwoordde de kapitein, den dokter in de rede vallend en zich wendend tot een korporaal, die achter den sous-aide stond.

„Alle donders! zei de soldaat zachtjes tegen hem, probeer ten minste rechtop te loopen, om voor die rakkers van Duitschers de eer van de Republiek te redden!

„Deze woorden deden Prosper Magnan ontwaken; hij stond op, deed enkele passen vooruit, doch toen de deur openging en hij de buitenlucht voelde, terwijl hij de menigte naar binnen zag dringen, begaven hem zijne krachten, knikten zijne knieën en wankelde hij op zijne beenen.

„— Die vervloekte menschenviller daar verdient dubbel den dood! — Vooruit toch! zeiden de beide soldaten, die hem onder de armen vasthielden om hem te steunen.

„— O, die lafaard! die lafaard! Hij is 't! Hij is 't!.... Daar is hij! Daar is hij!

„Het leek hem alsof al die woorden afkomstig waren van een enkele stem, de loeiende stem van de menigte, die hem met allerlei beleedigingen vergezelde en die bij elke schrede aangroeide.

Gedurende het traject van de herberg tot aan de gevangenis drongen allerlei indrukken tot de ziel van den sous-aide door; ze werden veroorzaakt door het lawaai van het volk en de marcheerende soldaten, het gemompel der verschillende gesprekken, het gezicht van den vrijen hemel en de frissche lucht, de aanblik, dien Andernach bood en het bruisen van het water in den Rijn, doch ze waren allemaal vaag, verward en dof evenals alle gevoelens die hij sinds zijn ontwaken had waargenomen.

Op sommige oogenblikken, zoo zei hij me, meende hij in 't geheel niet te bestaan.

„Ik was toen in de gevangenis, zei mijnheer Hermann, zijn verhaal onderbrekend. Vol geestdrift zooals wij dat allemaal op twintigjarigen leeftijd zijn, had ik mijn land willen verdedigen en voerde ik het commando over eene compagnie vrijwilligers, die ik in de omstreken van Andernach had georganiseerd. Eenige dagen tevoren was ik gedurende den nacht terechtgekomen tusschen een achthonderd man sterk Fransch detachement. Wij waren op z'n hoogst met tweehonderd man. Spionnen hadden mij verraden. Ik werd in de gevangenis van Andernach geworpen en men had besloten mij te fusilleeren om een voorbeeld te stellen, dat het land schrik zou inboezemen. De Franschen spraken ook van represaille-maatregelen, doch de moord, die de republikeinen op mij wilden wreken, was niet begaan in het keurvorstendom. Mijn vader had drie dagen uitstel weten te krijgen, om voor mij genade te gaan vragen aan generaal Augereau, die ze ook werkelijk verleende. Ik zag dus Prosper Magnan op het oogenblik, waarop hij de gevangenis van Andernach binnenkwam en hij boezemde mij het diepste medelijden in. Hoewel hij er bleek, ontdaan en met bloed bevlekt uitzag, had zijn gelaat toch zulk eene uitdrukking van oprechtheid en onschuld, dat ik er 'evendig door getroffen werd. Het was mij alsof Duitschland sprak uit zijn lange blonde haren en zijn blauwe oogen. Als een beeld van mijn ongelukkig land scheen hij mij meer slachtoffer toe dan moordenaar. Op het oogenblik, dat hij onder mijn venster doorging, kwam er op zijn gezicht iets als een glimlach, bitter en droefgeestig als die van een krankzinnige, die voor een oogenblik zijn verstand terugkrijgt. Die

glimlach was zeker niet die van een moordenaar. Toen ik later den cipier sprak, ondervroeg ik hem over zijn nieuwen gevangene.

„— Hij heeft sinds hij in zijn cachot is nog geen woord gezegd. Hij zit maar stil met het hoofd tusschen de handen en slaapt of denkt na over zijn zaak. Volgens de Franschen zal hij morgenavond verhoord worden en zullen ze hem binnen vier en twintig uur fusilleeren.

„Ik bleef dien avond onder het venster van den gevangene, gedurende de weinige oogenblikken, dat ik op de binnenplaats van de gevangenis mocht wandelen. Wij praatten samen en hij vertelde mij heel kinderlijk van zijn avontuur, terwijl hij met tamelijk groote juistheid op mijne verschillende vragen antwoordde. Na dit eerste onderhoud twijfelde ik niet meer aan zijne onschuld. Ik vroeg en kreeg verlof om enkele uren bij hem te blijven en de arme jongen legde zonder omwegen al zijne gedachten voor mij bloot. Nu eens, meende hij, dat hij onschuldig was, dan weer het tegendeel. Daar hij zich de vreeselijke bekoring herinnerde, waaraan hij toch weerstand had kunnen bieden, vreesde hij, dat hij de misdaad toch wel kon bedreven hebben in zijn slaap, dus in 'n toestand van somnambulisme.

„— Maar uw metgezel dan? zei ik tot hem.

„— O! riep hij vol vuur, Wilhelm is niet in staat..

„Hij voltooide zijn zin zelfs niet en om die woorden van warme, jeugdige vriendschap drukte ik hem de hand.

„— Toen hij wakker werd, hernam hij, is hij zonder twijfel zoodanig geschrokken, dat hij niet meer wist wat hij deed en heeft zich uit de voeten gemaakt....

„— Zonder u wakker te maken, zei ik. Maar

dan zal het u gemakkelijk vallen u te verdedigen, want dan is Walhenfer's valies niet gestolen.

„Plotseling barstte hij in tranen uit.

„— O ja! ik ben onschuldig, riep hij uit. Ik heb niemand gedood. Nu herinner ik mij mijne droomen weer. Ik speelde overloopertje met mijn schoolkameraden. Ik heb het hoofd van dien man dus dus niet afgesneden, want ik droomde immers, dat ik hard liep!

„En toch, niettegenstaande hij nu en dan kalm werd, doordat er een straal van hoop tot hem doordrong, voelde hij zich voortdurend als verpletterd door zelfverwijt. Hij had immers zeer zeker den arm opgeheven om den man het hoofd af te snijden; hij verontschuldigde zichzelf niet en voelde zijn geweten bezwaard, omdat hij in gedachte de misdaad had bedreven.

„— En toch ben ik niet slecht! riep hij uit. O mijn arme moeder! Misschien is zij op dit oogenblik vroolijk aan het kaartspelen met hare buurvrouwen in haar salonnetje. Als zij wist, dat ik niets anders had gedaan dan de hand opheffen om een mensch te vermoorden...., o! dan zou ze het al besterven! En ik zit hier in de gevangenis beschuldigd van een misdaad! Als ik d en man niet gedood heb, dan zal ik zeker mijne moeder dooden!

„Bij die woorden schreide hij niet meer, maar in een kortstondige, heftige aanval van woede, zooals de Picardiërs die kennen, stormde hij op den muur aan en als ik hem niet had tegengehouden, dan had hij zich het hoofd stukgeloopen.

„— Wacht uw vonnis af, zei ik tot hem. Gij zult zeker vrijgesproken worden, want gij zijt onschuldig. En uw Moeder....

„— Mijn moeder, riep hij woedend uit, zal de eerste zijn, die de beschuldiging hoort! Dat

gaat zoo in kleine stadjes; de arme vrouw zal sterven van verdriet. En ik ben immers niet onschuldig. Wilt u de heele waarheid weten? Ik voel, dat ik de maagdelijkheid van mijn geweten verloren heb.

„Na dat verschrikkelijke woord ging hij zitten, kruiste de armen over de borst, liet het hoofd zakken en keek met somberen blik naar den grond. Op datzelfde oogenblik kwam de cipier mij verzoeken naar mijn kamer terug te gaan, doch daar het mij speet, dat ik mijn metgezel moest verlaten op een oogenblik dat hij totaal ontmoedigd scheen, drukte ik hem als 'n vriend in mijne armen.

„— Heb geduld, zei ik, alles zal misschien nog goed komen. Als de stem van een fatsoenlijk man uw twijfel tot zwijgen kan brengen, weet dan, dat ik u hoogacht en van u houd. Neem mijne vriendschap aan en zoek rust aan mijn hart, als gij met het uwe geen vrede hebt.

„Den volgenden dag tegen negen uur kwamen een korporaal en vier fusiliers den sous-aide halen. Toen ik het leven hoorde, dat de soldaten maakten, ging ik naar mijn venster toe. Terwijl de jongeman de binnenplaats overstak, sloeg hij de oogen naar mij op. Nooit zal ik dien blik vergeten, die zoo vol was van allerlei gedachten, voorgevoelens en berusting. Het was een soort van zwijgend en toch begrijpelijk testament, waarbij een vriend zijn verwoeste leven naliet aan zijn laatsten vriend. De nacht was ongetwijfeld heel moeilijk en eenzaam voor hem geweest, maar wellicht ook getuigde de bleekheid, die zijn gelaat overtrok, van een stoïcisme dat hij geput had uit nieuwe achting voor zichzelf. Wellicht had hij zichzelf gereinigd door wroeging en meende hij zijn fout te kunnen afwasschen in zijn smart en zijn schaamte. Hij liep met vasten tred en had des morgens de bloedvlekken afge-

wischt, waarmee hij zich onvrijwillig had bebezoedeld.

„— Mijne handen zijn er ongelukkigerwijs ingedompeld terwijl ik sliep, want ik heb erg onrustig geslapen, had hij mij den vorigen dag op een toon van uiterste wanhoop gezegd.

„Ik hoorde, dat hij voor den krijgsraad moest verschijnen. De divisie moest den volgenden dag oprukken en de regimentscommandant wilde Andernach niet verlaten, alvorens de misdaad te hebben bestraft op de plaats zelf, waar die bedreven was.... Gedurende al den tijd, dat de rechtszitting duurde, verkeerde ik in doodelijke angst. Eindelijk, tegen den middag, werd Prosper Magnan naar de gevangenis teruggeleid. Ik deed op dat oogenblik mijn gewone wandeling; hij bemerkte mij en kwam zich in mijne armen werpen.

„— Verloren! zei hij. Er is geen hoop meer voor me! Hier zal ik dus voor iedereen een moordenaar zijn....

„Fier hief hij het hoofd op.

„— Deze onrechtvaardigheid heeft mij echter totaal mijne onschuld teruggeschonken. Mijn leven zou altijd vergald zijn gebleven, mijn dood zal onberispelijk zijn. Doch bestaat er wel een hiernamaals?

„Heel de achttiende eeuw lag opgesloten in deze plotselinge vraag. Hij bleef in gedachten verzonken.

„— Maar wat hebt ge dan geantwoord? zei ik. Wat heeft men u gevraagd? Hebt gij niet alles rondweg meegedeeld zooals gij het aan mij hebt verteld?

„Een oogenblik zag hij mij strak aan en antwoordde toen als in koortsachtige haast:

„— Ze hebben me eerst gevraagd: „Ben je

gedurende den nacht uit de herberg gegaan?" Ik zei: „Ja, — „Langs welken kant?" Ik kreeg een kleur en antwoordde: „Door het raam.

— Dat had u dus geopend? — Ja, zei ik.

„U hebt dat dan wel erg voorzichtig gedaan; de herbergier heeft er niets van gehoord!" Toen stond ik sprakeloos. De schippers hebben verklaard, dat ze mij hebben zien wandelen nu eens in de richting van Andernach dan weer naar den kant van het bosch. Ze zeggen, dat ik verscheidene malen op en neer geloopen heb en dat ik het goud en de diamanten in den grond heb gestopt. Het valies is niet teruggevonden! Ik heb ook voortdurend met wroeging te kampen gehad. Als ik wilde spreken, dan klonk er een meedoogenlooze stem in mij: *Je hebt de misdaad willen begaan!* Alles was tegen mij en ikzelf ook!.... Ze hebben me ondervraagd over mijn kameraad en ik heb hem rondweg verdedigd. Toen zeiden ze tegen me: „Wij moeten een schuldige vinden onder u vieren: gijzelf, uw kameraad, de herbergier en zijne vrouw. Vanmorgen waren alle ramen en deuren gesloten!" Na deze opmerking, hernam hij, kon ik geen woord meer uitbrengen. Daar ik zekerder was van mijn vriend dan van mezelf, kon ik hem niet beschuldigen. Ik zag wel in, dat wij allebei voor een even groot deel aan den moord schuldig werden geacht, doch dat men mij voor den onhandigste hield! Ik heb de misdaad willen verklaren door van somnambulisme te spreken en aldus mijn vriend te rechtvaardigen, maar toen raakte ik in de war. Ik ben verloren. Ik heb mijne veroordeeling in de oogen mijner rechters gelezen. Nu en dan zag ik een ongeloovigen glimlach op hun gezicht. En daarmee is alles gezegd. Er valt niet meer aan te twijfelen. Morgen wordt ik gefusileerd. — Aan mezelf denk

ik niet meer, doch aan mijne arme moeder!

„Hij zweeg, sloeg de oogen ten hemel en schreide niet meer. Zijne oogen waren droog en krampachtig vertrokken.

„— Frederik!....

„O ja! De andere heette Frederik.... Frederik! Ja, dat was zijn naam! riep mijnheer Hermann op zegevierenden toon uit."

Mijne buurvrouw stiet me aan met den voet en wees mij op mijnheer Faillefer. Deze had losjes de hand over de oogen geschoven, maar tusschen zijne vingers door meenden wij een somber vuur in zijn blik te zien.

— Vlak bij mijn oor fluisterde zij: Zou hij soms Frederik heeten."

Met een knipoogje beduidde ik haar, dat ze zwijgen moest.

Hermann vervolgde aanstonds:

„— Frederik, riep de sous-aide, Frederik heeft mij lafhartig in den steek gelaten. Hij zal bang geweest zijn. Misschien houdt hij zich ergens in de herberg schuil, want onze paarden waren 's morgens nog allebei op de binnenplaats. — Wat 'n onbegrijpelijk mysterie, voegde hij er na een oogenblik van stilte aan toe. Het somnambulisme! Ik heb er nog slechts één keer in mijn leven een vlaag van gehad en toen was ik pas zes jaar. — Zal ik dan moeten heengaan, hernam hij, met den voet op den grond stampend, en alle vriendschap uit de wereld meenemen? Zal ik dan een dubbelen dood moeten sterven, doordat ik ga twijfelen aan eene broederliefde, die reeds op vijfjarigen leeftijd begon en die bleef voortduren door onze schooljaren? Waar is Frederik?

„Hij schreide. Wij hechten dus meer aan een gevoel dan aan het leven!

„— Laten we naar binnen gaan, zei hij; ik ben liever in mijn cachot. Ik zou niet willen, dat men mij zag schreien. Ik zal moedig den dood ingaan, maar nu 't daarvoor de tijd nog niet is mis ik alle heldhaftigheid en wil ik wel bekennen, dat het me spijt om mijn mooie jonge leven.... Vannacht heb ik niet geslapen; ik haalde me mijne kinderjaren voor den geest en zag mezelf loopen in die weide, waarvan de herinnering wellicht de oorzaak is van mijn ondergang. — Ik had een schoone toekomst voor me, zoo zei hij, en nu.... Twaalf man, een onder-luitenant die roept: „Leg aan! Vuur!" tromgeroffel en schande! Dat is nu mijn toekomst. O! Er bestaat een God of anders zou het allemaal te krankzinnig zijn.

„Toen drukte hij me met kracht in de armen:

„— O! Gij zijt de laatste mensch, voor wien ik mijn hart kan uitstorten. Gij zult vrij zijn! Gij zult uw moeder terugzien! Ik weet niet, of ge rijk zijt of arm, doch dat doet er ook niet toe! Gij zijt voor mij de heele wereld.... Ze blijven hier niet altijd aan het vechten en als het vrede is, ga dan naar Beauvais. Als mijne moeder het vreeselijke bericht van mijn dood overleeft, zoek haar dan op. Breng haar de troostvolle woorden over: „Hij was onschuldig!" Zij zal u gelooven, hernam hij. Ik zal haar schrijven; maar gij moet haar mijn laatsten blik overbrengen, gij moet haar zeggen, dat gij de laatste mensch zijt, dien ik omarmd heb. O! Wat zal ze veel van u houden, de arme vrouw, van u, die mijn laatste vriend geweest zijt! — Hier, zei hij na een oogenblik van stilte, waarin hij als verpletterd scheen onder den last van allerlei herinneringen, hier zijn mijne chefs en alle soldaten mij onbekend en ze hebben allemaal een afschrik van me. Zonder u zou mijne onschuld

een geheim blijven tusschen den hemel en mijzelf.

„Ik bezwoer hem bij al wat heilig is, dat ik zijn laatste wilsbeschikkingen zou volvoeren. Mijne recht uit het hart voortkomende woorden ontroerden hem. Kort daarop kwamen de soldaten terug en brachten hem weer voor den krijgsraad. Hij werd veroordeeld. „Ik weet niet welke formaliteiten er allemaal bij die eerste rechtszitting te pas gekomen waren, ik weet niet of de jeugdige student in de medicijnen zijn leven volgens alle regels van het recht heeft verdedigd, maar hij wist, dat de dood hem den volgenden dag zou wachten en hij bracht den nacht door met aan zijne moeder te schrijven.

„— Wij zullen allebei vrij komen, zei hij glimlachend, toen ik hem den volgenden dag ging opzoeken: Ik heb gehoord, dat de generaal u begenadigd heeft.

„Ik bleef zwijgen en zag hem aan, om zijne gelaatstrekken scherp in mijn geheugen te prenten. Toen kwam er eene uitdrukking van walging op zijn gezicht en hij zei;

„— Ik ben ellendig laf geweest! Den geheelen nacht door heb ik aan deze muren om genade gevraagd....

„En hij wees mij op de muren van zijn cachot.

„— Ja, ja, hernam hij, ik heb gebruld van wanhoop, ik ben in opstand gekomen tegen alles, ik verkeerde in 'n verschrikkelijke moreele doodsangst. ....Ik was ook zoo alleen!.. Nu denk ik aan wat de anderen zullen zeggen.... De moed is als 'n pak, dat men moet aantrekken. Ik moet fatsoenlijk den dood ingaan.... en —"

HOOFDSTUK II.

TWEEERLEI GERECHTIGHEID.

— O, ga niet door! riep het jonge meisje uit, dat om dit verhaal had gevraagd en dat nu den Neurenberger plotseling in de rede viel. Ik wil in de onzekerheid blijven en gelooven, dat hij gered werd. Als ik hoorde, dat hij gefusileerd werd, zou ik vannacht niet slapen. Morgen kunt u mij de rest vertellen.

Wij stonden van tafel op. Terwijl mijne buurvrouw den arm van mijnheer Hermann nam, zei ze tot hem:

— Hij werd gefusilleerd, is 't niet?'

— Ja. Ik ben getuige geweest van zijne terechtstelling.

— Wat zegt u, mijnheer, u kon dus....?

— Hij wilde het, mevrouw. Er is iets afschuwelijks in, om de begrafenisstoet te volgen van 'n mensch, die nog leeft, van iemand, dien men liefheeft, van een onschuldige! De arme jongen zag mij onophoudelijk aan. Hij scheen nog slechts in mij te leven! Hij wilde, zoo zei hij, dat ik zijn laatste zucht aan zijne moeder zou overbrengen.

— En hebt u haar opgezocht?

— Na den vrede van Amiens ging ik naar Frankrijk, om aan de moeder dat schoone woord: „Hij was onschuldig!" over te brengen. Ik had dezen pelgrimstocht vol piëteit ondernomen, doch me-

vrouw Magnan was van verdriet gestorven. Diep ontroerd verbrandde ik den brief, dien ik bij me droeg. U zult misschien lachen om mijne Germaansche overdrijving, doch ik zag een verheven drama in dit geheim, dat voor eeuwig een vaarwel zou bedekken dat neergeworpen werd tusschen twee graven, ongekend door de gansche schepping als een kreet, in het midden van de woestijn geslaakt door een reiziger, die door een leeuw wordt overvallen.

— En als men u nu eens van aangezicht tot aangezicht plaatste tegenover een der menschen in deze zaal en tot u zei: „Daar is de moordenaar!" zou dat dan ook geen drama zijn? vroeg ik hem in de rede vallend. En wat zou u dan doen?

Mijnheer Hermann pakte zijn hoed en ging heen.

— U handelt als 'n lichtzinnige jongeman, zei mijne buurvrouw tot me. Kijk eens naar Faillefer! Daar zit hij in 'n leunstoel in den hoek van den schoorsteen; juffrouw Fanny presenteert hem een kop koffie; hij glimlacht. Zou een moordenaar, die zich immers door het verhaal van dit avontuur als op de pijnbank moest voelen, zooveel kalmte kunnen toonen? Ziet hij er niet echt aartsvaderlijk uit?

— Ja, maar ga hem eens vragen, of hij den oorlog in Duitschland heeft meegemaakt! riep ik uit.

— Waarom niet?

En met die vrijmoedigheid, die aan vrouwen zelden ontbreekt, als eene onderneming haar toelacht of als door nieuwsgierigheid worden gedreven, liep mijne buurvrouw op Faillefer toe.

— Bent u wel eens in Duitschland geweest? vroeg zij hem.

Bijna liet Faillefer zijn schoteltje vallen.

— Ik mevrouw?.... Neen, nooit.

— Wat zeg je daar, Faillefer? bracht de bankier

in het midden; was je niet bij de fouragetroepen in den veldtocht van Wagram?

— O ja, antwoordde Faillfer, toen ben ik er geweest.

— Gij vergist u, hij is een goeie man, zei mijne buurvrouw, toen ze weer bij mij terug was.

— Nu riep ik uit, voor de avond ten einde is zal ik den moordenaar opjagen uit het slijk, waarin hij zich verbergt.

Elken dag doet zich voor onze oogen een verwonderlijk diepzinnig moreel verschijnsel voor, dat echter tegelijkertijd te eenvoudig is om opgemerkt te worden. Als in een salon twee menschen elkaar ontmoeten, waarvan de eene het recht heeft den andere te minachten of te haten, hetzij omdat hij kennis draagt van een aan anderen onbekend feit, dat den ander tot schande strekt of omdat er nog wraak te nemen valt, dan voelen die beide menschen den afgrond, die hen scheidt of scheiden moet. Zij slaan elkaar ongemerkt gade en houden zich bezig met zichzelf; hunne blikken en gebaren laten op eene voor ons onverklaarbare wijze hunne gedachten doorschijnen, er is 'n soort van magneet tusschen hen. Ik weet niet wat het sterkst trekt, de wraak of de misdaad, de haat of de beleediging. Gelijkend op den priester, die de hostie niet kan consacreeren in tegenwoordigheid van den boozen geest, voelen ze zich beiden niet op hun gemak en wantrouwend: de eene is beleefd, de andere somber gestemd; de eene bloost of verbleekt, de andere beeft. Vaak is de wreker even lafhartig als het slachtoffer. Weinig menschen hebben den moed om kwaad te stichten, zelfs als het noodzakelijk is en velen zwijgen of vergeven, omdat zij een hekel hebben aan opschudding of bang zijn voor eene tragische ontknooping. Zoo ontstond er dus ook

een geheimzinnige strijd tusschen mij en den legerleverancier. Sinds ik hem voor de eerste maal had aangesproken onder het verhaal van mijnheer Hermann, ontweek hij mijn blik. Wellicht ontweek hij ook de blikken van alle andere gasten! Hij praate wat met de niets kwaads vermoedende Fanny, de dochter van den bankier, want ongetwijfeld voelde hij evenals alle misdadigers behoefte om in contact te komen met iets onschuldigs in de hoop daarbij rust te vinden. Doch hoewel ik ver van hem verwijderd was, luisterde ik toch naar hem en had mijn doordringende blik een fascineerende uitwerking op den zijne. Toen hij mij ongemerkt meende te kunnen bespionneeren, ontmoetten onze blikken elkaar en aanstonds sloeg hij de oogen neer. Deze marteling moe zijnde, haastte Faillefer zich er een einde aan te maken en begon te spelen. Ik ging wedden op zijn tegenpartij, doch ik wenschte te verliezen. Die wensch werd vervuld. Ik nam de plaats in van den vorigen speler en bevond mij van aangezicht tot aangezicht tegenover den moordenaar.

— Mijnheer, zei ik tot hem, terwijl hij me de kaarten gaf, zou u zoo vriendelijk willen zijn het masker af te werpen? Haastig schoof hij zijn fiches van links naar rechts. Mijne buurvrouw was naar ons toegekomen en ik wierp haar een veelbeteekenenden blik toe.

— Bent u misschien niet, zoo vroeg ik hem, Frederik Faillefer, wiens familie te Beauvais ik zeer goed gekend heb?

— Ja, mijnheer, antwoordde hij.

Hij liet zijne kaarten vallen, werd bleek, lei zijn hoofd tusschen de handen, verzocht een zijner partners zijn spel over te nemen en stond op.

— Het is hier te warm, riep hij uit; ik ben bang..

Verder sprak hij niet. Op zijn gezicht stond plotseling 'n vreeselijke smart te lezen en aanstonds vertrok hij. De heer des huizes vergezelde Faillefer, terwijl hij een levendig belang scheen te stellen in diens toestand. Mijne buurvrouw en ik zagen elkaar aan, maar op haar gelaat ontdekte ik een trek van bittere droefheid.

— Is uw handelwijze niet onbarmhartig? vroeg zij mij, terwijl zij mij met zich meetrok naar een vensternis op het oogenblik, dat ik na verloren te hebben met spelen ophield. Meent u het recht te hebben om in alle harten te lezen? Waarom de menschelijke en de goddelijke gerechtigheid niet haar vrijen loop gelaten? Al ontsnappen wij ook aan de eene, nooit zullen wij de andere ontloopen! Zijn de voorrechten van een president eener rechtbank dan zoo benijdenswaard? U hebt bijna beulswerk verricht....

— Na mijne nieuwsgierigheid te hebben gedeeld en geprikkeld, houdt u thans een zedepreek tegen mij!

— Gij hebt mij tot nadenken gebracht, antwoordde zij.

— Dus de booswichten moeten met rust gelaten worden en aan ongelukkigen moet de oorlog worden verklaard, om daarna het goud te aanbidden! Doch praten we daar niet verder over, voegde ik er lachend aan toe. Kijkt u liever eens naar dat jonge meisje, dat daar juist de zaal binnenkomt.

— Nu?

— Drie dagen geleden heb ik haar voor 't eerst gezien op het bal bij den ambassadeur van Napels; ik ben hartstochtelijk op haar verliefd geraakt. Wees zoo goed mij haar naam te zeggen. Niemand kon mij vertellen....

— Dat is mademoiselle Victorine Faillefer!

Het was mij alsof ik duizelde.

— Hare stiefmoeder, zoo vertelde mijne buurvrouw, wier stem ik nauwelijks verstond, heeft haar kort geleden uit het klooster gehaald, waar zij hare opvoeding voltooide.... Langen tijd heeft haar vader geweigerd haar te erkennen. Zij komt hier voor de eerste keer. Ze is heel mooi en heel rijk!

Deze woorden gingen vergezeld van een schamperen glimlach. Op datzelfde oogenblik vernamen wij een luid geschreeuw, dat uit een aangrenzend vertrek scheen te komen en dat zwakjes weerklonk door de tuinen.

— Is dat niet de stem van mijnheer Faillefer? riep ik uit.

Wij luisterden oplettend toe en een vreeselijk gesteun drong tot onze ooren door. De vrouw van den bankier snelde haastig op ons toe en sloot het venster.

— Laten we alle mogelijke scènes vermijden, zei ze tot ons. Als mademoiselle Faillefer haar vader hoorde, kon ze wel eens een zenuwtoeval krijgen! De bankier kwam in de zaal terug, ging naar Victorine toe en fluisterde haar iets in. Aanstonds gaf het jonge meisje een gil, snelde naar de deur en verdween. Deze gebeurtenis bracht een groote opschudding teweeg. Men hield op met spelen en ieder zag zijn buurman vragend aan. Het gemompel der stemmen werd luider en er vormden zich verschillende groepen.

— Zou mijnheer Faillefer....? vroeg ik.

— Zichzelf gedood hebben? riep mijne plaagzieke buurvrouw uit. U zou er niet veel rouw om dragen, denk ik!

— Maar wat is hem dan toch overkomen?

— De arme man, zoo antwoordde de gastvrouw, lijdt aan eene ziekte, waarvan ik den naam nooit

onthouden kan, hoewel mijnheer Brousson me dien vaak genoeg heeft gezegd; zoo juist heeft hij er weer een aanval van gekregen.

— Wat voor 'n soort van ziekte is dat dan? vroeg plotseling een rechter van instructie.

— O, het is een verschrikkelijke ziekte, mijnheer, antwoordde zij. De dokters weten er geen middel tegen. Het schijnt, dat hij afschuwelijk veel te lijden heeft. Toen die arme Faillefer eens een aanval kreeg, terwijl hij op mijn landgoed verbleef, was ik genoodzaakt naar een onzer buren te gaan om hem niet te hooren; hij stoot verschrikkelijke kreten uit en wil zichzelf dooden; zijne dochter was toen gedwongen hem op zijn bed te laten vastbinden en hem een dwangbuis aan te trekken. Die arme man beweert dan, dat er in zijn hoofd beesten zitten, die aan zijne hersens knagen: hij voelt schokken en gezaag binnen in elke zenuw. Zijn hoofd doet hem zoo'n pijn, dat hij niets anders voelt; mijnheer Brousson, zijn dokter, beweert, dat het eene ontsteking is in de zenuwen en dat er dan bloedzuigers in zijn hals moeten gezet worden. Die aanvallen zijn den laatsten tijd zeldzamer geworden en kwamen slechts éénmaal 's jaars maar voor tegen het einde van den herfst. Als hij zoo'n aanval weer te boven is, dan verzekert Faillefer onophoudelijk, dat hij liever geradbraakt zou worden dan dergelijke pijnen te doorstaan.

— Hij schijnt dan dus wel veel pijn te hebben! zei een makelaar in effecten, de geestigste man in de zaal.

— O! — hernam zij, verleden jaar is hij er bijna van gestorven. Hij was voor dringende zaken alleen op zijn landgoed; daar er geen hulp aanwezig was, is hij twee en twintig uur lang stijf en als 'n doode blijven liggen. Door een zeer heet bad is zijn leven nog gered.

— Het is dus een soort van tetanus? vroeg de effectenmakelaar.

— Ik weet het niet, antwoordde zij. Hij lijdt nu al dertig jaar lang aan die ziekte, die hij in het leger heeft opgeloopen; hij zegt, dat hij bij een val in een schuit een houtsplinter in het hoofd heeft gekregen, maar Brousson hoopt hem te genezen. Men beweert, dat de Engelschen een middel gevonden hebben, om zonder gevaar die ziekte met blauwzuur te genezen....

Op dat oogenblik weerklonk er een kreet, die nog doordringender was dan de andere, door het geheele huis en deed ons van schrik bijna verstijven.

— Dat had ik elk oogenblik al verwacht, hernam de bankiersvrouw. Ik zat al te springen op mijn stoel en mijne zenuwen zijn totaal van streek. Het is echter zonderling! Al lijdt die arme Faillefer ook ongehoord veel pijn, toch is zijn leven niet in gevaar. Hij eet en drinkt gewoon gedurende de oogenblikken, dat de verschrikkelijke marteling even ophoudt.... De natuur is wel grillig Een Duitsche dokter heeft hem gezegd, dat het een soort van jicht in het hoofd was: dat komt tamelijk! wel overeen met de meening van Brousson.

Ik verliet de groep, die zich had gevormd rondom de vrouw des huizes en ging naar buiten met mademoiselle Faillefer, die door een knecht geroepen was.

— O, mijn God! mijn God! riep zij weenend uit, wat heeft mijn vader dan toch tegen den hemel misdaan, dat hij zoo'n lijden verdient?.... En hij is toch zoo goed!

Ik daalde met haar de trap af en terwijl ik haar hielp om in het rijtuig te stappen, zag ik haar vader ineengekrompen zitten. Mademoiselle Faillefer trachtte het gekerm van haar vader te smoren door

zijn mond met een zakdoek te bedekken; ongelukkigerwijs merkte hij mij op, hij scheen nog meer ineen te krimpen, een stuipkreet sneed door de lucht, hij wierp mij een blik vol afgrijzen toe en het rijtuig vertrok. Dit diner en die avond oefenden een wreeden invloed uit op mijn leven en mijne gevoelens. Ik beminde mademoislle Faillefer en wellicht nog des te vuriger, omdat de eer en de fijngevoeligheid mij verboden in nauwere verbintenis te komen met een moordenaar, hoe goed die dan ook overigens als vader en echtgenoot mocht zijn. Een noodlottige aandrang bracht mij er toe mij te laten introduceeren bij families, waar ik wist dat ik Victorine zou ontmoeten en vaak gebeurde het, dat ik, hoewel ik mezelf op mijn eerewoord beloofd had van haar af te zien, nog dienzelfden avond weer in haar gezelschap was. Ik voelde mij in haar bijzijn nameloos gelukkig, al leek mij mijne liefde zoo vol van hersenschimmige verwijten, eene misdadige passie. Ik gevoelde minachting voor mezelf, als ik Faillefer groette en toch groette ik hem! Tot mijn ongeluk is Victorine niet alleen knap van uiterlijk, zij is bovendien goed ontwikkeld, talentvol en lieftallig zonder de minste pedanterie, zonder de geringste pretentie. Zij is eenigszins gereserveerd in hare gesprekken en haar karakter heeft iets droefgeestigs, waaraan niemand weerstand kan bieden; zij bemint mij of ze doet me dat tenminste gelooven en op haar gelaat zie ik nu en dan een glimlach, dien zij voor niemand anders over heeft. Als zij met mij spreekt, dan wordt haar stem nog zoeter dan gewoonlijk. O! zij bemint mij! Maar zij houdt ook zielsveel van haar vader, wiens goedheid, zachtaardigheid en buitengewone hoedanigheden zij tegenover mij steeds roemt. De loftuitingen zijn evenzoovele dolksteken in

mijn hart. Op zekeren dag ben ik bijna medeplichtig geworden aan de misdaad, waarop de welvaart van de familie Faillefer berust: ik wilde Victorine ten huwelijk vragen. Toen ben ik gevlucht, ik heb gereisd, ben naar Duitschland gegaan en naar Andernach. Doch ik ben weer teruggekeerd. Ik vond Victorine bleek en vermagerd terug! Als ik haar vroolijk en in blakenden welstand had weergezien, zou ik gered geweest zijn. Mijn harstocht is met buitengewone heftigheid weer opgelaad. Daar ik vreesde, dat mijne scrupules in monomanie zouden ontaarden, besloot ik een sanhedrin van zuivere gewetens bijeen te roepen, om nieuw licht te werpen op dit moeilijke moreele en wijsgeerige probleem. De kwestie is sinds mijn terugkeer nog veel ingewikkelder geworden.

Eergisteren dan heb ik enkele vrienden bijeengeroepen, op wier eerlijkheid en fijngevoeligheid ik ten volle kan vertrouwen. Het waren twee Engelschen, een puriteinsche gezantschapssecretaris, een gewezen minister, doorkneed in de politiek, jongelui nog geheel onder de bekoring van de onschuld, een oude priester en mijn vroegere onderwijzer, een advocaat, een notaris, een rechter, kortom menschen van allerlei sociaal inzicht en praktijk. Wij zijn begonnen met flink te dineeren, te praten en te schreeuwen; aan het dessert heb ik toen ronduit mijne geschiedenis verteld en hun om raad gevraagd, natuurlijk zonder den naam van het meisje te noemen.

— Geeft mij raad vrienden, zoo besloot ik. Bespreek de kwestie lang en breed, alsof het over een wetsontwerp ging. De stembus en de biljartballen zullen u aanstonds gebracht worden en dan moet ge voor of tegen mijn huwelijk stemmen, doch in 't geheim zooals een goede stembus dat verlangt.

Plotseling was alles stil geworden. De notaris weigerde.

— Er moet 'n contract opgemaakt worden, zei hij.

De wijn had mijn ouden leermeester tot zwijgen gebracht en hij moest op rantsoen worden gesteld om te verhinderen, dat hij op den terugweg naar huis een ongeluk zou krijgen.

— Ik begrijp het al! riep ik uit. Door uw meening niet te uiten willen jullie me met beslistheid te kennen geven wat ik doen moet. Er ontstond beweging in de vergadering. Een grootgrondbezitter, die ingeteekend had op 'n lijst tot ondersteuning van arme kinderen en voor de graftombe voor generaal Foy riep uit:

Zoo heeft dus de deugd evenals de misdaad hare graden!

— Die kletskous! zei de gewezen minister zachtjes tegen me, terwijl hij mijn elleboog aanstiet.

— Waar zit de moeilijkheid? vroeg een hertog, wiens fortuin bestond in goederen, die na de herroeping van het Edict van Nantes aan weerspannige protestanten waren ontnomen.

De advocaat stond op.

— Uit een oogpunt van recht, zou het geval,dat ons is voorgelegd, niet de minste moeilijkheid bieden. Mijnheer de hertog heeft gelijk! riep het orgaan der wet uit. Bestaat er dan geen verjaring van schuld? Wat zou er van ons allen worden, indien er nasporing gedaan werd naar den oorsprong van ieders fortuin? Dit is een gewetenszaak. Als u de zaak beslist voor een rechtbnak wilt brengen, ga dan naar den biechtstoel.

De vleeschgeworden Code zweeg, ging zitten en dronk een glas champagne. De man, die belast was met de verklaring van het Evangelie, de goede priester, stond op.

— God heeft ons slechts als zwakke menschen geschapen, zei hij op beslisten toon. Als gij de erfgename van de misdaad bemint, trouw dan met haar, doch stel u tevreden met hetgeen zij van moederszijde bezit en geef dat van den vader aan de armen.

— Maar, zoo riep een van die verwoede haarklovers uit, zooals men die zoo vaak in de wereld ontmoet, de vader heeft misschien enkel een goed huwelijk gedaan, omdat hij rijk was geworden. Is dus al wat hem gelukkig heeft gemaakt niet de vrucht van de misdaad?

— De discussie is op zichzelf al 'n vonnis! Er zijn dingen, waarover men niet beraadslaagd, riep mijn gewezen leermeester uit, die de vergadering meende voor te lichten met een dronkenmansuitval.

— Ja! zei de gezantschapssecretaris.

— Ja! riep de priester uit.

Deze twee mannen waren 't anders nooit met elkaar eens.

Een sterke in de leer, die op honderd vijf en vijftig kiezers slechts honderd vijftig stemmen te kort kwam, om gekozen te worden, stond nu op.

— Mijne heeren, deze wonderbaarlijke gebeurtenis in de verstandelijke natuur is iets, dat totaal afwijkt van den normalen toestand, waaraan de maatschappij onderworpen is, zeide hij. De te nemen beslissing moet dus eene onvoorbereide daad van ons geweten zijn, een plotselinge inval, een leerzaam oordeel, eene vluchtige nuance van onze intieme opvatting, gelijkend op de flikkeringen, die ons smaakgevoel vormen.... Laten we stemmen.

— Laten we stemmen! riepen mijne gasten uit.

Ik liet aan ieder twee ballen geven, een witte en een roode. De witte, het symbool der maagdelijk-

heid, moest het huwelijk verbieden en de roode bal moest het goedkeuren. Uit fijngevoeligheid stemde ik niet mee. Daar er zeventien vrienden waren, vormde het getal negen de volstrekte meerderheid. Elk hunner ging zijn bal werpen in de uit teenen gevlochten mand met nauwe hals, waarin de genummerde ballen dooreengeschut worden, als de spelers hunne plaats gaan trekken en wij waren allemaal erg benieuwd, want deze stembus van gezuiverde moraal had iets origineels. Toen de uitslag werd bekend gemaakt vond ik negen witte ballen!

Dit resultaat verwonderde mij niet, maar ik kre g het in mijn hoofd de jongelui van mijn leeftijd te gaan tellen, die ik onder mijne rechters had opgenomen.

Deze muggenzifters waren negen in getal en dus hadden zij allen dezelfde gedachte gehad.

— O, o! zei ik bij mezelf, er is geheime eenstemmigheid vóór het huwelijk en eenstemmigheid er tegen! Hoe kom ik uit de verlegenheid?

— Waar woont de schoonvader? vroeg brutaalweg een mijner studiemakkers, die openhartiger was dan de anderen.

— Er is geen schoonvader meer! riep ik uit. Mijn geweten heeft vroeger al duidelijk genoeg gesproken, om uw vonnis overbodig te maken en indien zijn stem verzwakt is, dan kunt ge hier de motieven voor mijne lafhartigheid vinden. Twee maanden geleden ontving ik dezen verleidelijken brief.

Ik toonde hun de volgende uitnoodiging, die ik uit mijn portefeuille haalde.

„U wordt bij dezen uitgenoodigd om tegenwoordig te zijn bij de begrafenis van den heer

Jean-Frederik Faillefer

lid van de firma Faillefer en Co, gewezen leverancier van levensmiddelen, in leven ridder in het Legioen van Eer en van de Gouden Spoor, kapitein van de eerste compagnie grenadiers van het tweede legioen der nationale garde te Parijs, overleden den 1en Mei te zijnen huize, rue Joubert, en die zal plaats hebben te.... enz.

Namens.... enz."

— Wat nu te doen? hernam ik. Ik stel u die vraag ronduit. Er ligt weliswaar een bloedplas op de landerijen van mademoiselle Faillefer, de nalatenschap van haar vader is een groote *Hacelma* .... dat weet ik! Maar Prosper Magnan heeft geen erfgenamen nagelaten en het is mij niet mogelijk geweest de familie van den te Andernach vermoorden speldenfabrikant terug te vinden. Aan wie moet het fortuin teruggegeven worden? En moet men het gansche fortuin restitueeren? Heb ik het recht een geheim te verraden, waar ik toevallig kennis van kreeg; heb ik het recht de bruidsschat van een onschuldig jong meisje te vermeerderen met een afgesneden hoofd, haar akelige droomen te bezorgen, haar eene schoone illusie te ontnemen, haar vader voor een tweede maal te dooden door tot haar te zeggen: „Al uw geld is besmet!" Ik heb aan een ouden priester diens „*Dictionnaire des cas de conscience*" te leen gevraagd en er geen oplossing voor mijne twijfels in gevonden. Een fonds stichten voor de zielerust van Prosper Magnan, Walhenfer en Faillefer? Wij leven midden in de negentienden eeuw! Een armenhuis bouwen of een fonds stichten tot belooning voor edele daden? De prijs zal in handen komen van schurken! Onze gestichten schijnen me tegenwoordig meeren-

deels toevluchtsoorden voor allerlei ondeugden geworden te zijn. En kunnen deze instellingen, die toch min of meer de ijdelheid streelen, wel dienen om 'n misdrijf te herstellen? En ben ik wel tot herstel verplicht? Ik bemin, ik bemin hartstochtelijk. Mijne liefde is mijn leven! Als ik zonder reden aan een jong meisje, dat gewend is aan luxe en een leven vol kunstgenot, aan een jong meisje, dat gaarne luistert naar muziek van Rossini, voorstel afstand te doen van anderhalf millioen francs ten bate van kindsch geworden grijsaards of van menschen, die zich verbeelden de schurft te hebben, dan zal zij mij lachend den rug toe keeren of mij van misplaatste grapjes verdenken; als ik tegenover haar in liefdesverrukking hoog ga opgeven van al het bekoorlijke, dat er in een alledaagsch leventje is gelegen en over mijn huisje aan de oevers van de Loire, als ik haar vraag terwille van onze liefde haar leven te Parijs op te geven, dan zal dat op de eerste plaats een vrome wensch blijven; daarenboven zal ik wellicht de treurige ondervinding op doen, dat ik de liefde verlies van dat jonge meisje, dat zoo dol is op bals, opschik en voor 't oogenblik ook op mij. Zij zal mij ontnomen worden door het eene of andere bekrompen maar piekfijn uitgedoste officiertje met een gekrulde snor, een ventje, dat piano speelt, met lord Byron dweept en te paard een aardig figuur maakt.... Wat te doen? Mijne heeren, ik bid u, geeft mij raad!....

De man van eer en fatsoen, die soort van puritein, die veel gelijkenis vertoont met den vader van Jenny Deans, over wien ik u al gesproken heb en die tot dan toe nog geen woord had gesproken, haalde de schouders op en zei:

— Stommerik, waarom heb je hem ook gevraagd of hij uit Beauvais kwam!

EL VERDUGO.

Voor Martinez de la Rosa.

De toren van het stadje Menda had zoo juist middernacht geslagen. Een jong Fransch officier, die met de ellebogen geleund stond op het lage muurtje, dat de tuinen van het kasteel Menda omgaf, scheen verzonken in diepe overpeinzingen, geenszins in overeenstemming met het onbekommerde militaire leven; toch moet gezegd worden, dat het nachtelijk uur en de omgeving, waarin hij zich bevond, wel voor overpeinzing geëigend waren. De schoone Spaansche hemel welfde zich boven zijn hoofd, De flikkerende sterren en het zachte maanlicht beschenen eene heerlijke vallei, die zich coquet voor zijne voeten ontrolde. Over een bloeienden sinaasappelboom heen kon de bataillonscommandant honderd voet beneden hem de stad Menda zien liggen, die aan den voet van de rots, waarop het kasteel gebouwd was, eene schuilplaats scheen gezocht te hebben tegen de noordewinden. Als hij het hoofd omdraaide, zag hij de zee, die met haar glinsterend watervlak het landschap omlijstte als met een breede rand van zilver. Het kasteel was verlicht. Het vroolijke gedruisch van een bal, de tonen van het orkest, het gelach van enkele officieren en van hunne danseressen drong tot hem door, vermengd met het bruisen der golven. De koelte van den nacht verfrischte en

sterkte zijn lichaam, dat vermoeid was geraakt door de hitte van den dag. Daarenboven waren de tuinen beplant met sterk geurende boomen en welriekende bloemen, zoodat de jonge man scheen ondergedompeld in een bad van geuren. Het kasteel Menda behoorde toe aan een grande van Spanje, die er op dat oogenblik met zijn gezin in woonde. Den geheelen avond had de oudste dochter den officier aangekeken met eene belangstelling, waaruit zooveel droefheid sprak, dat die alleszins geschikt was om den Franschman aan het droomen te brengen. Clara was schoon en hoewel zij drie broers en eene zuster had, schenen de bezittingen van markies Légañès groot genoeg om Victoire Marchand te doen gelooven, dat het jongemeisje een rijken bruidsschat zou meebrengen. Maar hoe durfde hij hopen, dat de dochter van een grijsaard, die meer dan wie ook in Spanje was ingenomen met zijne waardigheid, de vrouw zou kunnen worden van een Parijschen kruidenierszoon! Daarenboven waren de Franschen gehaat. Daar de markies er door generaal G..t..r, die de province bestuurde, van verdacht werd, dat hij een opstand wilde voorbereiden ten gunste van Ferdinand VII, was het bataillon, waarover Victor Marchand het bevel voerde, in het stadje Menda ingekwartierd om het omliggende land in bedwang te houden, dat aan markies Légañès trouw was gebleven. In In eene kort geleden ontvangen dépêche van maarschalk Ney werd de vrees uitgedrukt, dat de Engelschen eerstdaags wel konden landen aan de kust en tevens werd daarin de markies gesignaleerd als een man, die verstandhouding onderhield met het ministerie teLonden. Niettegenstaande de goede ontvangst, die de Spanjaard aan Victor Marchand en diens soldaten had bereid, bleef de jonge officier

toch steeds op zijn hoede. Toen hij zijne schreden richtte naar dit terras, vanwaar hij de ligging van de stad en van het land, dat aan zijne bewaking was toevertrouwd, in oogenschouw ging nemen, vroeg hij zichzelf af welken uitleg hij moest geven aan de vriendschap, die de markies hem zonder ophouden had betoond en hoe de rust in het land te rijmen viel met de ongerustheid van zijn generaal. Doch thans waren die gedachten uit den geest van den jongen commandant verdreven door een gevoel van voorzichtigheid en eene alleszins gewettigde nieuwsgierigheid. Hij had zoo juist in de stad een groot aantal lichten opgemerkt. Niettegenstaande het feest van St. Jacobus had hij nog dienzelfden morgen bevolen, dat alle lichten moesten gedoofd worden op het uur, dat in zijn reglement was voorgeschreven. Het kasteel alleen was van deze maatregel uitgezonderd. Wel zag hij hier en daar de bajonetten zijner soldaten op de vastgestelde posten glinsteren, doch overal heerschte eene plechtige stilte en niets wees er op, dat de Spanjaarden in een feestroes verkeerden. Nadat hij tevergeefs getracht had eene verklaring te vinden voor de overtreding, waaraan de bewoners zich hadden schuldig gemaakt, vond hij die des te onbegrijpelijker, daar hij enkele officieren had gelast des nachts contrôlediensten te verrichten. Met de onstuimigheid der jeugd wilde hij juist door een breș in den muur springen om vlug de rotsen af te dalen en zoo sneller dan langs den gewonen weg bij een wachtpost te komen, die was uitgezet aan den ingang van de stad tegenover het kasteel, toen een zwak gedruisch hem plotseling deed stilstaan. Hij meende het grint op de tuinpaden te hooren kraken onden den lichten tred eener vrouw. Hij draaide het hoofd om en zag

niets, doch zijne oogen waren eenigszins verblind door een buitengewoon glinsteren van den oceaan. Daar aanschouwde hij plotseling zulk een onheilspellend schouwspel, dat hij stokstijf bleef staan van verbazing en meende, dat zijne zintuigen hem bedrogen. De heldere stralen van de maan stonden hem toe op een tamelijk grooten afstand zeilen te onderscheiden. Hij rildde en trachtte zichzelf wijs te maken, dat dit visioen een gezichtsbedrog was, veroorzaakt door een lichtspel van de maan op de golven. Op hetzelfde oogenblik sprak een heesche stem den naam uit van den officier; deze keek in de richting van de bres en zag daaruit langzaam het hoofd oprijzen van den soldaat, door wien hij zich naar het kasteel had laten vergezellen.

— Bent u het, commandant?

— Ja. Wat is er? zei de jongeman op zachten toon, daar een soort van voorgevoel hem waarschuwde, dat hij uiterst voorzichtig moest handelen.

— Die schurken daar krioelen door elkaar als wormen en met uw verlof zal ik u vlug meedeelen, wat ik gezien heb.

— Spreek op, antwoordde Victor Marchand.

— Ik ben een man achternageloopen, die uit het kasteel kwam en deze richting insloeg met een lantaarn in de hand. Een lantaarn is erg verdacht, want ik geloof niet, dat die vrome broeder behoefte gevoelde om op dit uur nog kaarsen op te steken.. „Ze willen ons in de luren leggen!" zei ik bij mezelf en ik begon de taluds te inspecteeren. Hier vlak bij op een rots heb ik een hoop takkebossen gevonden.

Een vreeselijk gegil, dat plotseling in de stad weerklonk, onderbrak het verhaal van den soldaat. De commandant stond eensklaps in het volle

licht en de arme grenadier viel neer, getroffen door een kogel in het hoofd. Een vuur van stroo en droog hout laaide op vlak bij den jongen man. Het gelach en de muziek verstomden in de balzaal. Eene doodsche stilte, door gekerm onderbroken, had plotseling de muziek en het feestgedruisch vervangen. Over de glinsterende oppervlakte van den oceaan weerklonk een kanonschot. Het klamme zweet parelde op het voorhoofd van den jongen officier. Hij begreep, dat zijne soldaten vermoord waren en dat de Engelschen aan land zouden komen. Als hij het er levend afbracht, was hij toch zijne eer kwijt; reeds zag hij zichzelf voor den krijgsraad staan. Met een enkelen blik mat hij de diepte van de vallei en wilde naar beneden snellen, toen plotseling Clara's hand de zijne greep.

— Vlucht! zei ze; mijn broers volgen mij om u te dooden. Onder aan die rots daar zult u het rijpaard van Juanito vinden. Zij duwde hem vooruit; een oogenblik keek de jongeman haar ontsteld aan, doch weldra gehoor gevend aan de instinctmatige zucht tot zelfbehoud, die zelfs den sterksten mensch nooit verlaat, snelde hij het park in, volgde de aangewezen richting en vluchtte over de rotsen, waar anders enkel geiten te zien waren. Hij hoorde, dat Clara hare broers toeriep hem te achtervolgen; hij hoorde de stappen zijner moordenaars; hij hoorde verscheidene kogels om zijne ooren fluiten, maar hij bereikte het dal, vond het paard, klom er op en verdween met de snelheid van den bliksem. Enkele uren later bereikte de jonge officier het kwartier van genraal G..t..r, die met zijn staf aan tafel zat.

— Ik kom u mijn hoofd brengen! riep de bataillonscommandant, die er bleek en ontdaan uitzag.

Hij ging zitten en verhaalde het verschrikkelijke avontuur.

— Ik vind u meer ongelukkig dan misdadig, antwoordde ten laatste de gevreesde generaal. Gij zijt niet verantwoordelijk voor de schurkenstreek van de Spanjaarden en indien de maarschalk geen andere beslissing neemt, spreek ik u vrij van schuld.

— Als de keizer dat te weten komt! riep hij uit.

— Die zal u misschien den kogel laten geven, zei de generaal, doch wij zullen zien. Laten we daarover echter niet langer praten, voegde hij er op strengen toon bij en enkel denken aan eene wraakneming, die een heilzamen schrik zal inboezemen aan dit land, waar men oorlog voert op de manier van wilden.

Een uur later was een geheel regiment, een detachement cavallerie en eene afdeeling artillerie onderweg. De generaal en Victor trokken op aan het hoofd van deze colonne. De soldaten, die vernomen hadden welk een bloedbad er onder hunne makkers was aangericht, waren door het woedende heen. De afstand, die de stad Menda van het hoofdkwartier scheidde, werd met eene ongehoorde snelheid afgelegd. Onderweg vond de generaal heele dorpen onder de wapenen. Ze werden omsingeld en de bewoners gedecimeerd. Door een onverklaarbaar toeval waren de Engelsche schepen blijven liggen waar ze waren, doch later vernam men, dat er zich enkel artillerie op bevond en dat zij vlugger vooruit waren gekomen dan de rest van het transport. Zoo werd dus de stad Menda, die de verwachte verdedigers, welke de verschijning van de Engelsche schepen had beloofd, zag uitblijven, zonder slag of stoot door de Fransche troepen ingesloten. De bewoners, wie de schrik om het hart was geslagen, gaven zich op genade en

ongenade over. Met eene zelfopoffering, die op het Schiereiland geenszins zeldzaam was, stelden de moordenaars der Franschen, die de wreedheid van den generaal kennende voorzagen, dat Menda wellicht in brand gestoken en de geheele bevolking over den kling zou gejaagd worden, voor om zich vrijwillig bij den generaal aan te melden. Deze nam het voorstel aan onder voorwaarde, dat de bewoners van het kasteel vanaf den minsten knecht tot den markies toe aan hem zouden overgeleverd worden. Na deze capitulatie beloofde de genereaal de rest van de bevolking genade te zullen schenken en zijne soldaten te verhinderen de stad te plunderen of in brand te steken. Een enorm hooge losprijs moest worden bijeengebracht en de rijkste inwoners stelden zich met hun leven garant voor de betaling, die binnen vier en twintig uur moest geschieden.

De generaal nam voorzorgsmaatregelen voor de veiligheid zijner troepen, zorgde voor de verdediging des lands en weigerde zijne soldaten in de huizen in kwartier te leggen. Nadat hij hen een kamp had laten opslaan, ging hij naar het kasteel en legde er militaire bezetting in. De leden van de familie Légañès en de bedienden werden gekneveld, zorgvuldig in het oog gehouden en opgesloten in de zaal, waar het bal had plaatsgehad. Vanuit de vensters van dit vertrek kon men gemakkelijk het terras overzien, dat uitzicht gaf op de stad. De stafofficieren namen hun intrek in eene aangrenzende galerij, waar de generaal aanstonds krijgsraad hield, ten einde maatregelen te nemen om de ontscheping te verhinderen. Nadat er een adjudant naar marschalk Ney was gezonden en het bevel was uitgevaardigd om langs de kust batterijen te plaatsen, gingen de generaal en zijn staf zich bezig-

houden met de gevangenen. Twee honderd Spanjaarden, die door de inwoners der stad waren uitgeleverd, werden op staanden voet op het terras gefusilleerd. Na deze executie beval de generaal op het terras evenveel galgen te plaatsen als er menschen in de zaal van het kasteel waren en den beul uit de stad te laten komen,

Victor Marchand maakte gebruik van den tijd, die nog voor het diner moest verloopen, om de gevangenen te gaan opzoeken. Weldra kwam hij bij den generaal terug.

— Ik kom u enkele gunsten vragen, zei hij met ontroering in zijn stem.

— Gij! antwoordde de generaal op een toon van bitteren spot.

— Helaas! hernam Victor, ik moet een treurig verzoek tot u richten. De markies heeft de galgen zien oprichten en in de hoop, dat u voor zijn gezin die doodstraf in eene andere zult willen veranderen, smeekt hij u degenen, die van adel zijn, te laten onthoofden.

— Het zij zoo, zei de generaal.

— Ook vragen zij nog hun de troostmiddelen van den godsdienst toe te staan en hunne boeien te laten losmaken; zij beloven dat zij niet zullen trachten te ontvluchten.

— Toegestaan, zei de generaal; maar gij blijft borg voor hen.

— Ook biedt de grijsaard u zijn heele fortuin aan voor het leven van zijn jongsten zoon.

— Mooi zoo! antwoordde de chef; doch zijne bezittingen behooren reeds toe aan koning Joseph.

Hij zweeg. Minachtend rimpelde zich zijn voorhoofd en hij vervolgde.

— Ik wil nog meer doen dan zij vragen. Daar ik de belangrijkheid van zijn laatste verzoek inzie,

stel ik hem in de gelegenheid zijn naam te vereeuwigen, doch Spanje zal zich voor altijd zijn verraad en zijn doodstraf herinneren! Ik schenk zijn fortuin en het leven aan diengene van zijn zoons, die het werk van beul op zich wil nemen.... Ga heen en spreek geen woord meer.

Het middagmaal werd opgediend. De officieren zetten zich aan tafel en stilden hun honger, die door de vermoeienissen nog was vergroot. Eén van hen, Victor Marchand, was niet bij het feestmaal tegenwoordig. Na langen tijd geaarzeld te hebben, trad hij de zaal binnen, waarin de trotsche familie Légañès op den dood wachtte en keek met treurigen blik naar het schouwspel, dat de zaal thans aanbood, dezelfde zaal, waar hij 's avonds te voren de hoofden der beide jongemeisjes en der drie jongemannen had zien ronddraaien op de tonen der walsmuziek: hij rilde bij de gedachte, dat die binnen korten tijd op den grond zouden rollen, afgehouwen door het zwaard van den beul. Vader, moeder, de drie jongens en de beide meisjes zaten in onbewegelijke houding op hunne vergulde zetels vastgebonden. Acht bedienden stonden achter hen, de handen geboeid op den rug. Die vijftien menschen zagen elkaar met ernstige oogen aan, doch hunne blikken verrieden nauwelijks iets van hetgeen er in hen omging. Volslagen berusting en spijt over het mislukken van hunne onderneming stonden te lezen op hun gezicht. Stokstijf stonden de soldaten, die hen bewaken moesten; zij eerbiedigden de smart hunner wreede vijanden. Een vleug van nieuwsgierigheid kwam op de gezichten, toen Victor verscheen. Hij gaf bevel de boeien der veroordeelden los te maken en ging zelf de touwen afdoen, waarmee Clara op haar stoel zat vastgebonden. Zij glimlachte treurig. De officier kon

zich niet weerhouden even den arm van het jonge meisje aan te raken, terwijl hij haar zwarte kapsel en slanke taille bewonderde. Dat was eene raseechte Spaansche: zij had de Spaansche gelaatstint, Spaansche oogen, lange wimpers, en oogappels, die zwarter zagen dan de vleugels van een raaf.

— Het is u dus gelukt? zeide zij, terwijl een sombere glimlach haar gelaat overtrok.

Victor kon een zucht niet weerhouden. Hij zag beurtelings de drie broers en Clara aan. De oudste was dertig jaar. Klein en tamelijk leelijk, had hij toch een fier en laatdunkend uiterlijk; in zijne manieren had hij iets adellijks en scheen ook niet ontbloot van dat gevoel voor fijnheid, waarom de Spaansche adel eertijds zoo beroemd was.
Hij heette Juanito. De tweede, Filips, was ongeveer twintig jaar oud. Hij geleek op Clara. De laatste was acht jaar. Een schilder zou in de trekken van Manuel iets van die Romeinsche standvastigheid ontdekt hebben, die David aan zijne kindergezichtjes wist te geven. Het hoofd van den ouden markies was bedekt met witte haren; het leek wel of hij uit een schilderij van Murillo was ontsnapt. Bij het zien van dit schouwspel schudde de jonge officier het hoofd, want hij had geenerlei hoop, dat een van hen het voorstel van den generaal zou aannemen; niettemin waagde hij het Clara ervan in kennis te stellen. In het eerst voer het Spaansche meisje eene rilling door de leden, doch aanstonds werd zij weer kalm en ging zich voor haar vader op de knieën werpen.

— O! zeide zij tot hem, laat Juanito zweren, dat hij getrouw de bevelen zal opvolgen, die gij hem zult geven. De markiezin trilde van hoop, doch toen zij, zich tot haar echtgenoot overbuigend,

de verschrikkelijke boodschap van Clara had vernomen, viel de moeder flauw. Juanito begreep alles en sprong op als een leeuw in zijn kooi. Victor nam op zich de soldaten te zullen wegzenden, zoodra hij van den markies de verzekering van eene volkomen onderwerping zou hebben ontvangen. De bedienden werden weggeleid en overgegeven aan den beul, die hen ophing. Toen er bij de familie geen enkele andere bewaker meer was dan Victor, stond de oude vader op.

— Juanito! zeide hij.

Juanito antwoordde slechts met het hoofd te buigen, wat gelijk stond met eene weigering, viel terug op zijn stoel en zag zijne ouders aan met een ijzig strakken blik. Clara kwam zich voor hem op de knieën werpen en zei met een opgewekt gezicht:

— Lieve Juanito — zij sloeg haar arm om zijn hals en kuste hem op de oogwimpers — als je wist, hoe zoet de dood zal zijn, als die komt door jouw handen! Ik behoef dan die afschuwelijke aanraking van beulshanden niet te ondergaan. Jij zult mij genezen van al het kwaad, dat mij wacht en.... je zou me immers niet in de macht van een ander willen zien, is 't wel?

Uit hare fluweelzachte oogen wierp zij Victor een vurigen blik toe, als wilde zij daardoor in Juanito' s hart diens afkeer van de Franschen doen opflikkeren.

— Wees moedig, zei zijn broer Filips tot hem, anders zal ons bijna koninklijke geslacht uitsterven.

Plotseling stond Clara op; de groep, die zich rondom Juanito had gevormd, ging uiteen en de weerspannige zoon kwam voor zijn ouden vader staan, die op plechtigen toon uitriep:

— Juanito, ik beveel het je!

Daar de jonge graaf onbewegelijk bleef staan, wierp zijn vader zich voor hem op de knieën. Onwillekeurig volgden Clara, Manuel en Filips diens voorbeeld. Allen strekten ze de handen uit naar dengene, die de familie van de vergetelheid moest redden en schenen de woorden des vaders te herhalen:

— Mijn zoon, ontbreekt het je aan Spaansche wilskracht en ware gevoeligheid? Wil je me nog langer geknield laten, enkel denkend aan je eigen leven en lijden?

— Is dat mijn zoon, mevrouw? voegde de grijsaard er bij, zich tot de markiezin wendend.

— Hij stemt toe! riep de moeder wanhopig uit, toen zij Juanito met de wenkbrauwen zag knipperen, eene beweging, waarvan zij alleen de beteekenis kende. Mariquita, de tweede dochter, zat geknield en drukte hare moeder in hare zwakke armen; daar zij heete tranen schreide, kwam haar broertje Manuel haar beknorren. Op datzelfde oogenblik kwam de aalmoezenier van het kasteel binnen; aanstonds werd hij omringd door de heele familie en naar Juanito gebracht. Daar Victor dit tooneel niet langer kon aanzien, gaf hij Clara een teeken en spoedde zich weg, om nog eens te probeeren of hij iets van den generaal gedaan kon krijgen; hij vond hem goedgehumeurd en aan het feestmaal, waar hij dronk met zijne officieren, die vroolijke speeches begonnen te houden.

Een uur later kwamen honderd van de voornaamste ingezetenen van Menda op het terras, om volgens de bevelen van den generaal getuigen te zijn van de terechtstelling der familie Légañès. Een detachement soldaten hield de Spanjaarden in bedwang, die onder de galgen waren geplaatst, waaraan de bedienden van den markies waren opge-

hangen. De hoofden dezer burgers raakten bijna de voeten dier martelaren aan. Op 'n dertig passen daar vandaan stond een blok, waarop een blinkend beulszwaard lag. De beul was aanwezig, voor het geval Juanito mocht weigeren zijn werk te doen. Weldra hoorden de Spanjaarden door de diepe stilte, die alom heerschte, den tred van verscheidene personen en den regelmatigen stap van een piquet soldaten, wier wapens zachtjes kletterden. Die verschillende geluiden vermengden zich met de vroolijke stemmen der feestvierende officieren, evenals kort geleden de dansen in de balzaal de voorbereiding van het bloedige verraad hadden gemaskeerd. Alle blikken richtten zich naar het kasteel en men zag de adellijke familie met eene ongeloofelijke vastheid van tred naar voren komen. Aller gelaat was kalm en onbewogen. Slechts één man leunde bleek en ontdaan op den priester, die alle troostwoorden, welke de godsdienst geven kan, bijeenzocht voor hem, den eenige die moest blijven leven. Evenals iedereen begreep de beul, dat Juanito voor deze keer zijn plaats zou innemen. De oude markies en diens vrouw, Clara, Mariquita en haar twee broers kwamen knielen op enkele passen afstand van de noodlottige plek. Juanito werd door den priester naderbij gebracht. Toen hij bij het blok was gekomen trok de beul hem aan den mouw, nam hem eenigszins terzijde en gaf hem waarschijnlijk enkele aanwijzingen. De biechtvader plaatste de slachtoffers zóó, dat zij de terechtstelling niet konden zien, doch zij waren echte Spanjaarden, die zonder zwakheid te toonen rechtop bleven staan.

Clara liep het eerste op haar broer toe.

— Juanito, zeide zij tot hem, heb medelijden met den geringen moed, die ik heb en begin met mij!

Op datzelfde oogenblik klonken de haastige stappen van een man. Victor was op de plaats der terechtstelling aangekomen. Clara lag reeds geknield haar blanke hals riep om het beulszwaard. De officier verbleekte, doch hij vond nog de kracht om toe te snellen.

— De generaal schenkt u het leven, als gij met mij wilt trouwen, zei hij met zachte stem.

De Spaansche wierp den officier een fieren, minachtenden blik toe.

— Vooruit, Juanito! zeide zij met haar volle stem. Haar hoofd rolde voor Victor's voeten. Markiezin Légañès rilde even, toen zij het geluid van den slag hoorde, doch dat was ook het eenige teeken harer smart.

— Ben ik niet flink, Juanito? was de eenige vraag, die de kleine Manuel zijn broeder deed.

— O! Gij schreit, Mariquita! zei Juanito tot zijne zuster.

— Ja, antwoordde het jongemeisje. Ik denk aan jou, mijn arme Juanito: je zult zoo ongelukkig zijn zonder ons.

Weldra verscheen de forsche gestalte van den markies. Hij zag het bloed zijner kinderen,keerde zich naar de toeschouwers, die onbewegelijk en als met stomheid geslagen stonden toe te zien, strekte de handen naar Juanito uit en zei met krachtige stem:

— Spanjaarden, ik geef aan mijn zoon mijn vaderlijken zegen! — En nu, *markies*, sla toe zonder vrees, gij zijt ook zonder smet.

Doch toen Juanito zijne moeder zag naderen, die ondersteund werd door den biechtvader, riep hij uit:

— Zij heeft mij gevoed?

Zijn stem ontrukte aan de vergaderde menigte

een kreet van afgrijzen. Het feestgedruisch en het vroolijke gelach der officieren verminderde eenigszins bij dit verschrikkelijke rumoer. De markiezin begreep, dat Juanito's moed was uitgeput; zij sprong eensklaps over de balustrade en viel haar hoofd te pletter op de rotsen. Een kreet van bewondering steeg op. Juanito was flauw gevallen.

— Generaal, zei een halfdronken officier, Marchand heeft mij zoo juist iets verteld over die terechtsstelling; ik wed, dat u die niet bevolen heeft....

— Vergeet gij, mijne heeren, riep generaal G..t..r uit, dat binnen een maand vijfhonderd Fransche gezinnen in rouw zullen gedompeld zijn en dat wij ons in Spanje bevinden? Wilt gij onze beenderen hier laten?

Niettegenstaande de eerbiedige houding, zijner geheele omgeving, niettegenstaande den titel van *el verdugo* (de beul), dien de koning van Spanje als adellijken titel aan markies Légañès heeft geschonken, wordt deze door verdriet verteerd; hij leeft eenzaam en vertoont zich slechts zelden. Gebukt onder den last van zijn bewonderenswaardige misdaad, schijnt hij met ongeduld te wachten tot de geboorte van een tweeden zoon hem het recht zal geven om zich te voegen bij de schimmen, die hem onophoudelijk vergezellen.

KOLONEL CHABERT.

Voor Gravin Ida de Bocarmé geboren du Chasteler.

— Kijk, daar is onze ouwe carrick weer!

Die uitroep ontsnapte aan een klerkje van de soort, die men op kantoren „duvelstoejagers" noemt en die op dat oogenblik bezig was om met veel smaak in een stuk brood te bijten; hij peuterde er wat kruim uit, maakte daar een balletje van en gooide dat voor de grap naar buiten door het vensterluikje, waarop hij stond te leunen. Het balletje was goed gemikt, want het sprong bijna weer tot op de hoogte van het venster terug, nadat het den hoed had geraakt van een onbekende, die juist het voorpleintje van een huis overstak, dat gelegen was in de rue Vivienne en waarin de procureur Mr. Derville woonde.

— Kom, Simonnin, haal niet zulke gekke dingen uit, of ik zet je buiten de deur. Hoe arm een client ook is, hij blijft toch altijd een mensch, voor den drommel! zei de eerste klerk, terwijl hij even ophield met het uitschrijven van eene rekening. De duvelstoejager is evenals Simonnin gewoonlijk een jongen van dertien of veertien jaar, die op alle kantoren speciaal is toegevoegd aan den eersten klerk, voor wien hij boodschappen doet of minnebriefjes bezorgt, terwijl hij bij den deurwaarder eene dagvaarding gaat afgeven of een verzoekschrift

aan het Paleis van Justitie. Volgens zijn aard voelt hij zich aangetrokken tot den Parijschen straatjongen en volgens zijn toekomstig beroep tot plagerij. Medelijden kent hij gewoonlijk niet; hij is bandeloos, ongediciplineerd, maakt spotversjes, is hebberig en lui. Niettemin hebben bijna al die klerkjes eene oude moeder, die ergens vijf hoog woont en waarmee zij de dertig of veertig francs deelen, die ze per maand verdienen.

— En als dat een mensch is, waarom noemt u hem dan „ouwe carrick??' zei Simonnin met het air van een schooljongen, die zijn meester op een fout betrapt.

En weer begon hij te bijten in zijn boterham met kaas, terwijl hij met den schouder geleund stond tegen het vensterkozijn; hij rustte steeds staande uit evenals de omnibuspaarden, terwijl een zijner beenen wat opgeheven was en steunde op de punt van zijn schoen.

— Zouden we dien Chinees daar niet eens te pakken kunnen nemen? zei zachtjes de derde klerk, Godeschal genaamd, terwijl hij even ophield midden in de argumentatie, die hij had aangebracht in het door den vierden klerk gemaakte afschrift van een request en dat twee nieuwelingen, die van buiten waren gekomen, ook hadden gecopiëerd.

Daarna zette hij zijne improvisatie voort:

—.... *Maar in zijne edelmoedige en welwillende wijsheid begreep Zijne Majesteit Lodewijk de Achttiende....* (alles in letters, hoor Desroches!) *op het oogenblik, dat hij de teugels van het bewind weer in handen nam....* (ja, wat begreep die grappenmaker eigenlijk?) *de hooge zending, waartoe hij door de Goddelijke Voorzienigheid was geroepen!.....* (uitroepteeken en zes punten: *men* is op het Paleis edelmoedig genoeg, om die te laten

passeeren), *en zijn eerste gedachte was, zooals de datum onder deze ordonnantie bewijst de rampspoed te herstellen ,die veroorzaakt was door de afschuwelijke en treurige gebeurtenissen uit den tijd van de revolutie, door aan zijn getrouwe en talrijke dienaren* („talrijke" is een vleierij, die bij het Hof in den smaak zal vallen) *al hunne goederen terug te geven, die niet verkocht waren, hetzij omdat zij in de publieke domeinen lagen, hetzij omdat ze lagen in de kroondomeinen, hetzij ten slotte, omdat zij lagen in publieke schenkingen, want wij achten ons gerechtigd te beweren , dat zoodanig de geest en de zin was van de fameuze en zoo loyale ordonnantie, uitgevaardigd in....* —

— Wacht, zei Godeschal tot de drie klerken, met die vervloekte zin ben ik onder aan mijn bladzij gekomen. — Welnu! hernam hij, terwijl hij met zijn tong den achterkant van zijn gezegeld papier bevochtigde, om het dikke blad te kunnen omslaan, welnu, als je hem een kool wilt stoven, dan moet je zeggen, dat de patroon zijne clienten enkel ontvangen kan tusschen twee en drie uur des morgens: we zullen zien, of hij dan toch komen zal, de ouwe booswicht!

En Godeschal vervolgde zijn zin:,

— *Uitgevaardigd in....* Zijn jullie er? vroeg hij.

— Ja, riepen de drie afschrijvers.

Alles marcheerde tegelijkertijd, het request, het gesprek en de samenzwering.

— *Uitgevaardigd in....* Welke datum had de ordonnantie ook weer, papa Boncard? We moeten de puntjes op de *i*'s zetten, sapperloot! Wat 'n bladzijden zijn me dat!

— *Sapperloot!* herhaalde een der afschrijvers, omdat Bonchard, de eerste klerk, geantwoord had.

— Wat? Heb je *sapperloot* ook opgeschreven?

riep Godeschal uit, terwijl hij een der nieuwelingen met strengen en tegelijk schalkschen blik aanzag.

— Werkelijk, zei Desroches, de vierde klerk, terwijl hij zich vooroverboog over het afschrift van zijn buurman; hij heeft geschreven: *We moeten de puntjes op de i's zetten* en *sapperloot* met één *p*.

Alle klerken schoten in den lach.

— Wat? Denkt u, dat „sapperloot" een rechtsterm is, mijnheer Huré, en u zegt, dat u uit Mortagne komt! riep Simonnin uit.

— Radeer dat netjes uit! zei de hoofdklerk. Als de rechter, die het dossier moet nakijken, dergelijke dingen zag, zou hij zeggen, dat men hem voor den gek hield! U zou den patroon onaangenaamheden bezorgen. Haal dergelijke dommigheden niet meer uit, mijnheer Huré! Een Normandiër moet niet achteloos een request schrijven. Dat is het „Over.... geweer!" van het procureursgilde.

— *Uitgevaardigd in.... in?....* vroeg Godeschal — Zeg toch eens wanneer, Boncard!

— Juni 1814, antwoordde de eerste klerk zonder van zijn werk op te zien.

Geklop aan de deur van het kanroor onderbrak den zin van het langdradige request. Vijf kroesharige klerken met levendige, spotzieke oogen hieven hunne neuzen op naar de deur, na in koor te hebben geroepen:

— Binnen!

Boncard bleef met zijn gezicht begraven zitten in een stapel akten, die in den stijl van het Paleis „prullen" werden genoemd en ging voort met de rekening, waaraan hij nog steeds bezig was. Het kantoor was een ruim vertrek, voorzien van de klassieke kachel, die men op alle advocatenkantoren aantreft. De pijp daarvan liep dwars door het ver-

trek en kwam uit in een schoorsteen, op wiens marmeren mantel zich stukken brood en kaas, versche varkenscotelletten, glazen, flesschen en de kop chocolade van den hoofdklerk bevonden. De geur van al die etenswaren vermengde zich zoo goed met den stank van de gloeiend gestookte kachel en de bijzondere luchtjes van een kantoor met zijne paperassen, dat de stank van een vos er niet zou worden opgemerkt. Dicht bij het raam stond het cylinder-bureau van den patroon en daarnaast het tafeltje van den tweeden klerk. Deze „deed" op dat oogenblik het Paleis. Het kon acht of negen uur in den morgen zijn. Het eenige sieraad van het kantoor bestond in groote gele affiches, waarop beslag op onroerende goederen, verkoopingen bij opbod en afslag, definitieve of voorloopige toewijzingen, kortom de roem van een advokatenkantoor stonden aangekondigd. Achter den hoofdklerk versierde een in vakken verdeelde kast den muur, van boven tot onder; elk vak zat vol bundels papieren, waaruit een ontelbaar aantal etiketten en roode draden afhingen, die aan dergelijke dossiers een bijzonder cachet geven. De onderste rijen van de kast zaten vol met door het gebruik vergeelde kartons, afgezet met blauw papier en waarop de namen te lezen stonden van de voorname clienten, wier proces op dat oogenblik aanhangig was. De vuile ruiten van het kruisraam lieten slechts weinig daglicht door. In de maand Februari zijn er overigens te Parijs maar zeer weinig kantoren, waar men vóór tien uur kan schrijven zonder behulp van een lamp, want er wordt opvallend weinig zorg aan besteed: iedereen komt er, niemand blijft er, geenerlei persoonlijk belang is er met iets zoo banaals als een kantoor verbonden. Noch de procureur, noch de clienten, noch de

klerken hechten eenige waarde aan smaakvolle inrichting van een vertrek, dat voor den eene een schoollokaal, voor den ander een gang en voor den patroon eene werkplaats is. Het vettige meubilair gaat met zulk eene piëteitvolle nauwgezetheid van den eenen procureur op den anderen over, dat sommige kantoren nog rommelkisten en portefeuilles bezitten, afkomstig van procureurs bij de *Chlet*, eene afkorting van het woord *Châtelet*, het rechtscollege, dat eertijds de plaats innam van de tegenwoordige rechtbank van eerste instantie. Dit donkere, stoffige kantoor had dan ook, evenals alle andere, iets afstootends, dat het tot een van de afzichtelijkste monstruositeiten van Parijs maakte. O zeker, als er geen vochtige kerkekamers waren, waar de gebeden gewogen en betaald worden als kruidenierswaren, als de uitdragerswinkels niet bestonden, waar allerlei lompen zijn uitgestald die ons alle illusies des levens ontnemen door ons te laten zien, waar onze feesten op uitloopen, als die twee cloaka's der poëzie er niet waren, dan zou een procureurskantoor de afschuwelijkste van alle maatschappelijke rommelkamers zijn. Maar zoo is het immers ook in speelholen, rechtszalen, loterijkantoren en slechte huizen? Maakt misschien het drama, dat zich op al deze plaatsen in de ziel van den mensch afspeelt, hem ongevoelig voor al het bijkomstige, waarmee dan ook de eenvoud van groote denkers en strevers verklaard zou zijn?

— Waar is mijn pennemes?

— Ik ben aan 't eten.

— Loop naar de weerga, daar valt een klad op het request.

— Sst! heeren.

Deze verschillende uitroepen weerklonken te gelijk op het oogenblik, toen de oude man de deur

sloot met die soort van nederigheid, die de bewegingen van een ongelukkigen mensch tot iets onnatuurlijks maakt. De onbekende trachtte te glimlachen, doch de spieren van zijn gelaat ontspanden zich weer, toen hij tevergeefs een symptoom van vriendelijkheid had gezocht op al die ijskoude klerkengezichten. Ongetwijfeld gewend om menschen naar hun uiterlijk de beoordeelen, wendde hij zich uiterst beleefd tot den duvelstoejager, in de hoop dat die „zondebok" hem wel vriendelijk te woord zou staan.

— Is mijnheer uw patroon te spreken?

De rakker gaf den armen man geen ander antwoord dan dat hij zichzelf verscheidenen malen met de vingers van de linkerhand op het oor tikte als wilde hij zeggen: „Ik ben doof."

— Wat verlangt u, mijnheer? vroeg Godeschal, die gelijk met het stellen van de vraag een hap brood in den mond stak, waarmee men een kanon van zwaar kaliber had kunnen laden; daarbij zwaaide hij met zijn mes en kruiste de beenen zoodanig dat er een van in de lucht zweefde tot op de hoogte zijner oogen.

— Ik kom hier al voor de vijfde maal, mijnheer, antwoordde de patient. Ik wou graag mijnheer Derville spreken.

— Is het voor zaken?

— Ja, maar ik kan het enkel aan mijnheer zelf uitleggen..

— De patroon slaapt; als u hem voor de eene of andere moeilijkheid wenscht te consulteeren.. hij doet enkel 's nachts serieus werk. Doch als u ons de zaak zou willen meedeelen dan konden wij u even goed als hij....

De onbekende bleef onbewegelijk staan. Hij begon op bescheiden wijze om zich heen te zien,

evenals een hond, die een vreemde keuken is binnengeslopen en bang is voor slaag. Dank zij hun beroep zijn klerken nooit bang voor dieven; zij verdachten den man met zijn carrick aan dus geenszins van kwade bedoelingen en lieten hem in het vertrek rondkijken, waarin hij tevergeefs naar een stoel zocht, want hij was zichtbaar vermoeid. Met opzet hebben de procureurs weinig stoelen in hun kantoor. De gewone client gaat mopperend heen, als hij van het staan genoeg heeft, doch hij neemt dan ook geen tijd in beslag, die volgens het woord van een ouden procureur boven de „taxe" is.

— Mijnheer, antwoordde hij, zooals ik reeds de eer had u te zeggen, kan ik mijn zaak alleen voorleggen aan mijnheer Derville; ik zal dus wachten, tot hij opgestaan is.

Boncard was met zijne optelling gereed. Hij rook den geur van zijn chocolade, kwam uit zijn rieten leunstoel, ging naar den schoorsteen toe, nam den ouden man van boven tot onder op, bekeek diens carrick en trok een onbeschrijfelijk leelijk gezicht. Waarschijnlijk dacht hij, dat er geen enkele centime uit dezen cliënt zou te halen vallen, onverschillig op welke manier men hem ook zou uitknijpen; om het kantoor van een lastigen cliënt te ontdoen, zei hij kortaf:

— Zij hebben u de waarheid gezegd, mijnheer. De patroon werkt enkel 's nachts. Als uw zaak belangrijk is, raad ik u aan om één uur 's morgens terug te komen.

De cliënt keek den hoofdklerk als versuft aan en bleef eenige oogenblikken onbewegelijk stilstaan. Gewend als zij waren aan alle gezichtsveranderingen en vreemdsoortige bewegingen van procedeerende menschen, bleven de klerken met eten doorgaan, terwijl zij met hunne kaken een

lawaai maakten als paarden aan de ruif en bekommerden zich verder niet om den braven man.

— Mijnheer, ik kom vanavond terug, zei ten laatste de grijsaard, die met eene taaiheid aan ongelukkigen eigen de menschheid op eene tekortkoming wilde betrappen.

Het eenige wapen, waarover tobbers in de maatschappij kunnen beschikken, bestaat hierin, dat zij de Gerechtigheid en de Weldadigheid kunnen dwingen tot onrechtvaardige afwijzingen. Als zij de Maatschappij overtuigd hebben van een leugen, werpen zij zich weer des te onstuimiger aan den boezem van God.

— Is me dat geen kranige kerel? zei Simonnin zonder te wachten tot de grijsaard de deur gesloten had.

— Hij ziet er uit als een opgegraven lijk, hernam de klerk.

— Het is zeker een of andere kolonel, die zijn achterstallige traktement wil opeischen, zei de hoofdklerk.

— Neen, hij is een gewezen concierge, zei Godeschal.

— Wedden dat hij van adel is?" riep Boncard uit.

— Ik wed, dat hij portier geweest is, hernam Godeschal. Alleen portiers dragen een vette, versleten carrick, van onderen uitgerafeld zooals die van dien ouwen baas. Heb je dan zijn lekke, versleten laarzen niet gezien en zijn das, die als overhemd dienst doet? Hij heeft vast onder eene of andere brug geslapen.

— Hij kan best van adel zijn en toch voor concierge gespeeld hebben, riep Desroches uit. Dat komt wel meer voor!

— Neen, hernam Boncard onder algemeen ge-

lach, ik beweer, dat hij in 1789 bierbrouwer is geweest en tijdens de Republiek kolonel.

— O, ik wed om al wat je wilt, dat hij geen soldaat is geweest, zei Godeschal.

— Aangenomen, antwoordde Boncard.

— Mijnheer! mijnheer! riep het jongste klerkje, terwijl hij het venster opende.

— Wat doe je, Simonnin? vroeg Boncard.

— Ik roep hem terug om te vragen of hij kolonel is of portier; hij zal 't zelf wel 't beste weten.

Alle klerken begonnen te lachen, toen de oude man de trap weer opklom.

— Wat zullen we tegen hem zeggen? riep Godeschal uit.

— Laat mij maar begaan! antwoordde Boncard.

De arme man kwam verlegen weer binnen, terwijl hij de oogen neersloeg, waarschijnlijk om niet te laten blijken, dat hij honger had, door met al te veel begeerigheid naar de eetwaren te kijken.

— Mijnheer, zoo begon Boncard, wilt u zoo vriendelijk zijn ons uw naam te zeggen, opdat de patroon weten kan, of....?

— Chabert.

— Is dat de te Eylan gesneuvelde kolonel? vroeg Huré, die nog niets gezegd had en die nu ook gaarne een duit in 't zakje wou doen.

— Dezelfde, mijnheer, antwoordde de goede man onnoozel weg.

En hij ging weer heen.

— Fuut!

— Foetsjie!

— Pff!

— O!

— Ha!

— Boem!

— O, die ouwe grapjas!
— Tra la la la la!
— Die was ons te glad af!
— Mijnheer Desroches, u moogt gratis naar eene tooneelvoorstelling gaan, zei Huré tot den vierden klerk, terwijl hij hem een klap op den schouder gaf, waaraan een rhinoceros dood zou gegaan zijn.

Er ontstond een geschreeuw en gelach zoo verward, dat men alle klanknabootsingen onzer taal zou noodig hebben om het te beschrijven.

— Naar welke schouwburg gaan we?
— Naar de Opéra! riep de chef uit.
— Op de eerste plaats, hernam Godeschal, is er van geen schouwburg gesproken. Ik kan jullie, als ik wil, wel meenemen naar madame Saqui.
— Madame Saqui is geen tooneel.
— Wat is een tooneel? hernam Godeschal. Laten we eerst de hoofdkwestie zuiver stellen. Waarom heb ik gewed, mijne heeren? Een tooneel. Wat is een tooneel? Een ding dat men gaat zien....
— Maar op die manier zou u er al af zijn met ons te laten zien, hoe het water onder den Port Neuf doorstroomt! riep Simonnin er tusschen door.
— Dat men gaat zien voor geld, ging Godeschal voort.
— Maar voor geld kan men heel wat dingen zien, die daarom nog geen tooneel zijn. De definitie is niet juist, zei Desroches.
— Maar luister dan toch!
— Je kletst, mijn waarde, zei Boncard.
— Is Curtius een tooneel? zei Godeschal.
— Neen, antwoordde de hoofdklerk, dat is een wassebeeldenspel.
— Ik wed om honderd francs tegen een sou, hernam, Godeschal, dat het cabinet van Curtius

alle eigenschappen in zich vereenigt om het te maken tot iets, wat men tooneel zou kunnen noemen. Men gaat er kijken tegen verschillende prijzen naargelang de plaats, waar men zich wil neerzetten.

— Die zit, zei Simonnin.

— Pas op, dat ik jou geen draai om de ooren geef! zei Godeschal.

De andere klerken haalden de schouders op.

— Het is daarenboven nog geenszins bewezen, dat die ouwe aap ons niet voor den gek gehouden heeft, zei hij, terwijl hij zijne bewijsvoering staakte, omdat het gelach der anderen hem overstemde. Op m'n woord van eer: Kolonel Chabert is werkelijk dood, zijne vrouw is hertrouwd met graaf Ferraud, een staatsraad. Madame Ferraud is eene cliënte van ons kantoor!

— De zaak wordt verdaagd tot morgen, zei Boncard. Aan 't werk, heeren! Voor den drommel! Er wordt hier geen steek uitgevoerd. Maakt toch uw request af, want de zaak moet vandaag nog voor de vierde kamer worden behandeld. Vooruit met de geit!

— Als het kolonel Chabert geweest was, dan zou hij dien grapjas van 'n Simonnin wel 'n schop onder zijn achterste hebben gegeven, toen hij deed alsof hij doof was! zei Desroches, die deze opmerking als nog afdoender beschouwde dan die van Godeschal.

— Daar er nog niets beslist is, hernam Boncard, moesten we maar afspreken om loge-plaatsen te nemen in het Theâtre des Français, waar Talma optreedt in de rol van Nero. Simonnin gaat parterre zitten.

Daarop nam de hoofdklerk plaats aan zijn bureau en de anderen volgden zijn voorbeeld.

— *Uitgevaardigd in Juni achttien honderd en*

veertien (voluit in letters), zei Godeschal. Zijn jullie er?

— Ja, antwoordden de afschrijvers, wier pennen begonnen te krassen over het gezegelde papier, waardoor er in het kantoor een lawaai ontstond als van honderd meikevers, die door schooljongens in papieren zakken zijn gedaan.

— *En wij hopen, dat de Heeren, die de rechtbank uitmaken....* zei de improvisator. — Halt! ik moet mijn zin overlezen, want ik begrijp hem zelf niet meer.

— Zes en veertig.... (Dat moet dikwijls voorkomen!....) en drie keer negen en veertig, zei Boncard.

— *Wij hopen,* hernam Godeschal na alles te hebben overgelezen, *dat de Heeren, die de rechtbank uitmaken, niet minder grootmoedig zullen zijn dan de doorluchtige auteur van de ordonnantie en dat zij gerechtigheid zullen laten wedervaren aan de uiterst bescheiden aanspraken der groote kanselarij van het Legioen van Eer, door de jurisprudentie even ruim uit te leggen als wij hierbij doen....*

— Mijnheer Godeschal, wilt u een glas water? zei het klerkje.

— Die grapjas van 'n Simonnin! zei Boncard. — Kom hier, maak je pedes apostolorum in orde, neem dit pakje en scheer je weg naar de Invalides.

— *Als wij hierbij doen,* hernam Godeschal. Voeg erbij: *ten behoeve van madame....* (voluit in letters) *burggravin de Grandlieu....*

— Wat? riep de hoofdklerk uit, waag je het om requesten op te maken in de zaak van burggravin de Grandlieu tegen het Legioen van Eer, eene zaak, die op te voren vastgestelde voorwaarden bij ons aanhangig is gemaakt? Neen maar! Jij bent me 'n stommerik! Jullie wilt die afschriften en het

origineel zeker wel opzij leggen en bewaren voor de zaak Naverreins tegen de Hospices. Het is al laat, ik zal een verzoekschrift opstellen met de noodige „overwegingen" erin en dan ga ik zelf naar het Paleis....

Dit tooneel stelt een dier duizenden genoegens voor, die ons later, als wij aan onze jeugd terugdenken, doen zeggen: „Zoo was het in den goeien ouwen tijd!

Tegen één uur des morgens kwam de vermeende kolonel Chabert aankloppen aan de deur van Mr. Derville, procureur bij de rechtbank van eerste instantie in het departement van de Seine. De portier antwoordde hem, dat de heer Derville nog niet thuisgekomen was. De oude man gaf hem te kennen, dat hij op dit uur ontboden was en ging naar boven naar het kantoor van den beroemden man der wet, die ondanks zijne jeugd voor een der knapste koppen van het Paleis doorging. Na gebeld te hebben was de wantrouwende cliënt ten hoogste verbaasd, toen hij den eersten klerk bezig vond met in de eetkamer van zijn patroon de talrijke dossiers in gereedheid te brengen, die den volgenden dag zouden „voorkomen". De niet minder verbaasde klerk groette den kolonel en verzocht hem te gaan zitten, wat de cliënt deed.

— Op mijn woord, mijnheer, ik dacht gisteren, dat u 'n grapje maakte, toen u zoo'n vroeg uur noemde voor een consult, zei de oude man met die geveinsde vroolijkheid van een geruïneerde, die moeite doet om te glimlachen.

— De klerken maakten 'n grapje en spraken toch tegelijkertijd de waarheid, antwoordde de hoofdklerk, terwijl hij met zijn werk doorging. Mr. Derville heeft dit uur gekozen, om de verschillende

zaken te onderzoeken, te resumeeren en zijne verdediging op te stellen. Zijne wonderbaarlijke intelligentie werkt op dit oogenblik vrijer, nu er stilte en rust heerschen die noodig zijn voor goede invallen. U bent sinds hij procureur is het derde voorbeeld van een op dit nachtelijk uur gegeven consult. Zoodra hij thuiskomt, gaat de patroon alle zaken bespreken, leest alles door en blijft dan misschien wel vier of vijf uur aan het werk; dan belt hij mij en verklaart mij zijne bedoelingen. Des morgens van tien tot twee uur ontvangt hij zijne cliënten en houdt verder de rest van den dag besprekingen. Des avonds gaat hij uit op familiebezoek en dus houdt hij enkel den nacht over om zich in zijne processen te verdiepen, te gaan snuffelen in de arsenalen van het Wetboek en zijn plan-de-campagne op te maken. Hij wil geen enkele zaak verliezen en gaat heelemaal op in zijn kunde. Hij belast zich niet, zooals zijn confraters doen, met allerlei zaken. Hij leidt een uiterst werkzaam leven en verdient dan ook veel geld.

Terwijl de grijsaard naar deze explicatie luisterde, sprak hij geen woord en op zijn vreemdsoortige gelaat lag eene uitdrukking, die zoo totaal alle intelligentie miste, dat de klerk, nadat hij hem even had aangekeken, zich niet langer meer met hem bezighield. Eenige oogenblikken later kwam Derville in balkostuum thuis; zijn hoofdklerk opende de deur voor hem, en ging weer voort met de rangschikking der dossiers. De jonge procureur bleef een oogenblik verbaasd staan, toen hij in het halfduister den vreemdsoortigen cliënt zag, die op hem wachtte. Kolonel Chabert zat even onbewegelijk als een wassen pop in het cabinet van Curtius, waarheen Godeschal zijne kameraden had willen brengen. Die onbewegelijkheid zou

wellicht geen reden tot verbazing geweest zijn, zoo zij niet eene voltooiing was geweest van het allerzonderlingste schouwspel, dat het gansche personnage bood. De oude soldaat was droog en mager. Zijn voorhoofd, dat hij opzettelijk deed schuilgaan onder de haren zijner gladgestreken pruik, gaf hem iets geheimzinnigs. Zijne oogen schenen met een doorschijnend wit vlies overtrokken te zijn, zoodat ze geleken op vuil paarlemoer, dat bij kaarslicht een blauwachtigen weerschijn afwerpt. Het vaalbleeke gezicht, dat deed denken aan het lemmet van een mes, als ik die vulgaire uitdrukking even mag overnemen, leek wel dood. De hals werd nauw omsloten door een versleten zwartzijden das. De donkerte verborg zoo goed het lichaam vanaf de bruine lijn, die deze bundel lompen afteekende, dat iemand met eenige verbeeldingskracht dat oude hoofd wel had kunnen aanzien voor een toevallig ontstaan silhouet of voor een portret van Rembrandt zonder lijst. De rand van den hoed, die het voorhoofd van den grijsaard bedekte, wierp een zwarte schaduw over het bovenste deel van het gelaat. Dit zonderlinge, hoewel goed verklaarbare effect deed door het plotselinge van het contrast de blanke plooien en de koele kronkelingen van dit kleurlooze, lijkachtige gelaat nog des te sterker uitkomen. Ten slotte maakte de afwezigheid van elke lichaamsbeweging, van alle warmte in den blik, gepaard gaande met eene zekere uitdrukking van droefgeestige waanzin en de degradeerende symptomen van idiotisme, van dit gelaat iets zoo triestigs, dat geen menschelijke woorden het konden beschrijven. Maar een goed opmerker en vooral een procureur zou daarenboven in dien door het noodlot verpletterden man de teekenen hebben gevonden van een diepe smart,

de aanwijzingen, dat de ellende dit gelaat had afgetakeld evenals de uit de lucht neervallende waterdruppels op den duur een fraai marmeren beeld van zijne schoonheid berooven. Een dokter, een schrijver, een magistraat zouden zich een heel drama hebben voorgesteld bij het zien van die verheven afzichtelijkheid, waarvan de minste verdienste was, dat zij geleek op die gephantaseerde koppen, die schilders voor de aardigheid wel eens teekenen onder aan hunne steendrukken, als ze met hunne vrienden zitten te praten.

Toen de onbekende den procureur zag, voer hem eene stuipachtige rilling door de leden, zooals er wel eens een dichter overvalt, die door een onverwacht rumoer in de stilte van den nacht uit eene vruchtbare droomerij wordt gewekt. De grijsaard nam aanstonds den hoed af en stond op om den jongen man te groeten; de leeren rand binnen in zijn hoed moest zeker wel erg vet zijn, want zijn pruik bleef eraan vastkleven zonder dat hij het bemerkte, zoodat zijn naakte schedel zichtbaar werd, afschuwelijk verminkt door een dwars litteeken, dat begon bij het achterhoofd, uitkwam boven het rechteroog en overal een grove uitspringende naad vormde. Het plotseling afzetten van die vuile pruik, welke de arme man droeg om zijn wond te verbergen, wekte bij de twee mannen der wet geenszins de lachlust op; de gespleten schedel bood daarvoor een te verschrikkelijken aanblik aan. De eerste gedachte, die het zien van deze wond bij hen deed opkomen, was deze: „Door die wond is zijn verstand op den loop gegaan!"

— Als dat kolonal Chabert niet is, dan moet hij toch wel een oude vuurvreter zijn! dacht Boncard.

— Mijnheer, zei Derville tot hem, met wien heb ik de eer te spreken?

— Met kolonel Chabert.

— Welke?

— Degene, die te Eylan gesneuveld is, antwoordde de grijsaard.

Op het hooren van deze zonderlinge verklaring wierpen de klerk en de procureur elkaar een blik toe, die beteekenen moest: „Hij is gek!"

— Mijnheer, hernam de kolonel, ik zou gaarne aan u alleen het geheim toevertrouwen, waarvoor ik hierheen gekomen ben.

Het is een opmerkenswaardig feit, dat advokaten van nature onverschrokken zijn. Hetzij omdat ze gewoon zijn allerlei menschen te ontvangen, hetzij door het gevoel van veiligheid, dat de bescherming der wet hun geeft, hetzij door het vertrouwen, dat ze hebben in hun ambt.... ze gaan overal onbevreesd binnen evenals de priesters en de doktoren. Derville gaf Boncard een teeken, waarop deze verdween.

— Mijnheer, hernam de procureur, overdag ben ik niet al te karig met mijn tijd, doch midden in den nacht zijn de minuten kostbaar. Wees dus kort en zakelijk, zonder onnoodige uitweidingen. Ik zal u zelf wel om opheldering vragen, als me dat noodig schijnt. Spreek op.

Na zijn zonderlingen cliënt een teeken te hebben gegeven, dat hij kon gaan zitten, nam hij zelf aan de tafel plaats, maar terwijl hij alle aandacht schonk aan het verhaal van den gewezen kolonel, bleef hij toch in zijne dossiers bladeren.

— Mijnheer, zei de overledene, misschien weet u, dat ik te Eylan het bevel voerde over een regiment cavallerie. Ik heb een voornaam aandeel gehad in het succes van de beroemde charge van Murat, die de overwinning besliste. Ongelukkig voor mij is mijn dood een historisch feit, dat opge-

teekend staat in de „Overwinningen en Veroveringen" en waarvan een gedetailleerd rapport is opgemaakt. Wij braken door de drie Russische linies heen, die zich echter aanstonds weer sloten en ons dus noodzaakten er ons nogmaals en nu in tegenovergestelde richting doorheen te slaan. Op het oogenblik, dat wij naar den keizer terugkeerden na de Russen te hebben uiteengejaagd, ontmoette ik eene afdeeling vijandelijke cavallerie. Ik wierp mij op hen. Twee Russische officieren, echte reuzen, vielen mij tegelijkertijd aan. Een van hen gaf mij op het hoofd een sabelhouw, die door alles heen ging, tot door het zwartzijden mutsje toe, dat ik op het hoofd droeg en bezorgde mij een diepe wond in den schedel. Ik viel van mijn paard. Murat kwam mij te hulp en rende over mijn lichaam heen, hij en al zijne mannen, vijftien honderd man — exusez du peu! Mijn dood werd den keizer meegedeeld, doch uit voorzichtigheid (hij hield van me, de baas!) wilde hij weten, of er geenerlei kans op redding was voor den man, aan wien hij dien krachtigen aanval te danken had. Hij stuurde twee doktoren uit, om mij op te zoeken en naar de ambulance te brengen en zei wellicht wat te nonchalant, want hij had veel werk: „Gaan jullie eens zien, of mijn arme Chabert bijgeval nog leeft." Die vervloekte villers, die mij onder de pooten hadden zien liggen van zoo'n groot aantal paarden, namen zonder twijfel niet eens de moeite om mijn pols te voelen en zeiden, dat ik echt dood was. Mijn overlijdensakte werd dus waarschijnlijk opgemaakt volgens de regels, die door de militaire jurisprudentie waren vastgesteld.

Toen de jonge procureur zijn cliënt volkomen helder hoorde spreken en feiten hoorde verhalen die hoe vreemd ze ook waren, toch aannemelijk klon-

ken, liet hij zijne dossiers in den steek, steunde zijn linker elleboog op de tafel , liet het hoofd in de hand rusten en zag den kolonel strak aan.

— Weet u, zei hij hem in de rede vallend, ,dat ik de procureur ben van gravin Ferraud, weduwe van kolonel Chabert?

— Mijne vrouw! Ja, mijnheer. Na allerlei vruchtelooze pogingen te hebben aangewend bij advocaten, die mij allemaal voor krankzinnig hielden, heb ik het besluit genomen mij tot u te wenden. Later zal ik wel al de rampen verhalen, die mij hebben getroffen. Laat mij eerst even voor u de feiten vaststellen, u uitleggen hoe zij zich moeten hebben voorgedaan. Zekere omstandigheden, die enkel bekend mogen worden aan onzen Vader in den hemel, noodzaken mij er verschillende van als hypothesen voor te stellen: Welnu dan, mijnheer, de wonden, die ik ontving, hebben waarschijnlijk tetanus veroorzaakt en mij in een ziektetoestand gebracht, overeenkomende met die, welke men, geloof ik, catal psie noemt. Hoe is het anders te verklaren, dat ik volgens het oorlogsgebruik van mijne kleeren beroofd werd en door de mannen, die belast waren met het begraven der dooden, in den soldatenkuil werd geworpen? Sta mij toe hier een détail te vermelden, dat ik eerst vernomen heb na de gebeurtenis, die ik dan maar mijn dood zal noemen. In 1814 heb ik te Stuttgart een gewezen opperwachtmeester van mijn regiment ontmoet. Deze brave kerel, de eenige, die mij heeft willen herkennen en over wien ik u aanstonds nog meer vertellen zal, heeft mij uitgelegd, hoe ik aan den dood ben ontsnapt, door mij te zeggen, dat mijn paard een kogel in de zij had gekregen op het oogenblik dat ik zelf gewond werd. Paard en ruiter stortten dus neer als een rij overeind gezette

kaarten. Bij mijn val, hetzij naar rechts of naar links, ben ik terecht gekomen onder het lichaam van mijn paard, dat mij beschermd heeft tegen de kogels en tegen verplettering onder de paardenhoeven. Toen ik weer bijkwam, mijnheer, bevond ik mij in eene positie en in eene atmosfeer, waarvan ik u geen idee zou kunnen geven, ook al praatte ik er tot morgen over. Het beetje lucht, dat ik inademen kon, was verpest. Ik wilde mij bewegen, doch had daarvoor geen ruimte. Toen ik de oogen opsloeg, zag ik niets. Het gebrek aan lucht veroorzaakte voor mij het dreigendste gevaar en deed mij mijn toestand het duidelijkst inzien. Ik begreep, dat ik op de plaats waar ik mij bevond, geen frissche lucht kon krijgen en dat de dood mij wachtte. Die gedachte deed mij de verschrikkelijke pijn vergeten, welke mij had doen ontwaken. In mijne ooren voelde ik een hevig gesuis. Ik hoorde of meende te hooren — met zekerheid wil ik niets zeggen — dat er uit de menigte van lijken, waartusschen ik lag, gekerm opsteeg. Hoewel mijn geheugen ten opzichte van deze oogenblikken zeer duister is, hoewel mijne herinneringen erg verward zijn niettegenstaande de indrukken van nog veel zwaarder lijden, dat mij wachtte en dat mijn denkvermogen in de war heeft gebracht, maak ik nog nachten door, waarin ik dat onderdukte gekerm nog meen te hooren! Maar ik heb iets meegemaakt, dat nog verschrikkelijker is dan die kreten.... eene stilte, die ik nergens meer teruggevonden heb, de echte stilte van het graf. Toen ik ten slotte mijne handen ophief om de dooden te betasten, bemerkte ik eene open ruimte tusschen mijn hoofd en de menschelijke mesthoop boven mij. Ik kon dus de ruimte schatten, die mij gelaten was door een toeval, waarvan de oorzaak mij onbekend was. Het schijnt,

dat, dank zij de achteloosheid of de overhaasting, waarmee men ons kris kras over elkaar had geworpen, twee dooden onder een hoek boven mij zijn komen te liggen, op dezelfde manier als een kind, dat een kaartenhuis begint te bouwen, twee kaarten tegen elkander zet. Terwijl ik heel voorzichtig in het rond tastte, voelde ik tot mijn geluk een arm, die nergens aan vast zat, de arm van een Hercules! met stevige beenderen erin, waaraan ik mijne redding te danken heb. Zonder dit onverwachte hulpmiddel zou ik zijn omgekomen! met een woede , die u zich wel kunt voorstellen, begon ik de lijken te bewerken, die mij scheidden van de laag aarde, die zeker wel op ons zou geworpen zijn — ik zeg ons, alsof het allemaal levende wezens waren! Ik heb me kranig geweerd, mijnheer, want u ziet me hier weer voor u zitten! Toch weet ik tot op heden nog niet, hoe ik het heb klaargespeeld om door de laag vleesch heen te boren, die een scheidsmuur vormde tusschen mij en het leven. U zult misschien zeggen, dat ik drie armen had! Die hefboom, waarvan ik mij bediende, verschafte mij tenminste een beetje lucht, dat zich tusschen de lijken bevond, die ik verplaatste en ik slaagde erin weer eenigszins adem te halen. Eindelijk zag ik het daglicht, doch door een sneeuwlaag heen, mijnheer! Op datzelfde oogenblik bemerkte ik, dat ik een gapende hoofdwond had. Gelukkig had mijn bloed of dat mijner kameraden of misschien wel de huid van mijn paard, — ik weet het niet — nadat het gestold was mijn hoofd bedekt als met een pleister. Niettegenstaande die bloedkorst viel ik weer flauw, toen mijn schedel in aanraking kwam met de sneeuw, doch daar het beetje lichaamswarmte, dat ik nog over had, de sneeuw rondom mij had doen smelten, bevond ik mij, toen ik weer

bijkwam, in het midden van eene kleine opening, waardoor ik aan het roepen ging zoolang als ik kon. Doch daar de zon nog pas juist aan het opkomen was, had ik zeer weinig kans om gehoord te worden. Zouden er al menschen op het veld zijn? Ik hief mezelf op, door van mijne voeten een veer te maken, die een steunpunt vond op de stevige ruggen der gesneuvelden. U zult het wel met me eens zijn, dat het op dat oogenblik voor mij de tijd niet was om tot hen te zegen: „Eerbied voor den moed van een ongelukkige!" Kortom, mijnheer, nadat ik tot mijn smart — als dat woord mijne woede tenminste kan weergeven — langen tijd, o hoe lang! die vervloekte Duitschers had zien wegloopen, daar zij wel een stem hoorden, doch geen mensch zagen, werd ik eindelijk bevrijd door eene vrouw, die stoutmoedig of nieuwsgierig genoeg was, om naar mijn hoofd toe te komen, dat als een paddestoel uit den grond scheen te groeien. Die vrouw ging haar man halen en samen brachten ze me naar hun armoedige hut. Het schijnt, dat ik toen weer een aanval van catalepsie gekregen heb, — sta mij die uitdrukking toe, om u een toestand te beschrijven, waarvan ik geenerlei begrip heb, maar die, te oordeelen naar de woorden van de menschen, wier gast ik was, wel een gevolg van eene dergelijke ziekte moet geweest zijn. Zes maanden lang heb ik tusschen leven en dood gezweefd; al dien tijd heb ik geen woord gesproken of het moet wartaal geweest zijn. Ten laatste werd ik overgebracht naar het hospitaal te Heilsberg. U begrijpt, mijnheer, dat ik moedernaakt uit de doodenkuil was gehaald; het gevolg daarvan was, dat al mijne medepatiënten op de zaal begonnen te lachen, toen ik mij zes maanden later op een goeden morgen herinnerde, dat ik kolonel Chabert

geweest was en daarom van mijn oppasser wat meer respect verlangde dan deze gewoon was aan een armen drommel te betoonen. Tot mijn geluk had de dokter uit eigenliefde voor mijne genezing ingestaan en stelde hij dus veel belang in zijn patiënt. Toen ik hem vertelde wat ik vroeger geweest was, liet de brave man, Sparchmann genaamd, in den rechtskundigen vorm van zijn land eene verklaring opmaken van de wonderbaarlijke manier, waarop ik uit den doodenkuil was gehaald, dag en uur, waarop ik door mijne weldoenster en haar man gevonden was en de nauwkeurige aard en soort mijner verwondingen, terwijl aan die verschillende processen-verbaal eene beschrijving van mijne persoon werd toegevoegd. Welnu, mijnheer, noch die belangrijke stukken, noch de verklaring, die ik ten overstaan van een notaris te Heilsberg heb afgelegd, ten einde mijne identiteit te doen vaststellen, heb ik meer in mijn bezit! Sinds den dag, waarop ik uit die stad verjaagd werd ten gevolge van de krijgsverrichtingen, heb ik voortdurend als een vagebond rondgezworven, bedelend om een stuk brood, als een dwaas behandeld, wanneer ik mijne avonturen verhaalde en zonder een enkele sou te kunnen bemachtigen, waarmee ik mij de stukken had kunnen verschaffen, die mijne woorden zouden hebben bevestigd en mij zouden teruggeven aan het maatschappelijk leven. Soms werd ik door pijnen maanden aaneen opgehouden in kleine stadjes, waar men alle zorg besteedde aan den zieken Franschman, doch waar men dienzelfden man in zijn gezicht uitlachte, zoodra hij beweerde kolonel Chabert te zijn. Langen tijd geraakte ik door dat gelach in woede, wat nadeelig voor mij was, want ik werd erom opgesloten in een gekkenhuis te Stuttgart. Uit hetgeen ik u tot nu

toe verhaalde, kunt u dus wel besluiten, dat er redenen genoeg bestonden om mij in de doos te stoppen! Na twee jaren van opsluiting, die ik gedwongen was te ondergaan en nadat ik mijne bewakers wel duizend maal had hooren zeggen: „Dat is een ongelukkige kerel, die kolonel Chabert meent te zijn!" waarop de menschen dan steeds antwoorden: „De arme drommel!", was ik overtuigd geraakt van de onmogelijkheid van mijn eigen avontuur; ik werd triestig, kalm, berustte in mijn lot en noemde mezelf niet langer meer kolonel Chabert, alleen om maar uit de gevangenis te kunnen komen en Frankrijk terug te zien! O, mijnheer! Parijs terugzien! Dat was voor mij eene vreugde, die ik me....

Na dezen onvoltooiden zin, verzonk kolonel Chabert weer in diep gepeins, dat Derville eerbiedigde.

— Op 'n goeden dag, mijnheer, hernam de cliënt, op 'n lentedag werd ik met tien thalers op zak in vrijheid gesteld, omdat ik, zooals men zei, heel verstandig over allerlei dingen sprak en mij niet langer meer uitgaf voor kolonel Chabert. Op mijn woord, in dien tijd en ook thans nog wel had ik op sommige oogenblikken een hekel aan mijn naam. Ik zou niet langer mezelf willen zijn. Het gevoel dat ik in mijn recht sta, maakt me kapot. Als mijne ziekte mij elke herinnering aan mijn vorig bestaan had ontnomen, zou ik gelukkig geweest zijn! Ik zou onder een anderen naam weer dienst hebben genomen en wie weet? Ik zou misschien veldmaarschalk geworden zijn in Oostenrijk of in Rusland.

— Mijnheer, zei de procureur, u maakt me totaal overstuur. Ik meen te droomen, als ik naar u luister. Wees zoo goed een oogenblik te pauzeeren.

— U bent, zei de kolonel met eene droevige uitdrukking op het gelaat, de eenige, die zoo geduldig naar mij heeft geluisterd. Geen enkele rechtsgeleerde heeft mij nog tien Napoleons willen voorschieten, om uit Duitschland de stukken te laten komen, die ik noodig heb om mijn proces te beginnen....

— Welk proces? zei de advocaat, die den pijnlijken toestand van zijn cliënt vergeten was door het luisteren naar het verhaal van al diens vroegere ongelukken.

— Maar mijnheer, is gravin Ferraud mijne vrouw dan niet? Zij heeft een jaargeld van dertig duizend pond, dat mij toebehoort en ze wil mij nog geen halve sou geven. Als ik deze dingen vertel aan advokaten, aan verstandige menschen, als ik, een bedelaar, hun voorstel om te procedeeren tegen een graaf en eene gravin, als ik, 'n doode, protesteer tegen een overlijdensakte, eene huwelijksakte en tegen geboorteakten, dan sturen ze me de deur uit al naar gelang hun aard is ofwel met die uitdrukking van koele beleefdheid, die sommige menschen weten aan te nemen als ze een ongelukkige kwijt willen zijn, ofwel brutaalweg als menschen, die met een intrigant of een gek meenen te doen te hebben. Ik ben begraven geweest onder de dooden, maar nu ben ik begraven onder levenden, onder akten, onder feiten, onder de heele maatschappij, die mij weer onder den grond wil stoppen!

— Mijnheer, wees zoo goed thans weer door te gaan, zei de advocaat.

— „Wees zoo goed", riep de ongelukkige grijsaard uit, den jongen man bij de hand vattend, dat is het eerste beleefde woord, dat ik gehoord heb sinds....

De kolonel weende. Erkentelijkheid verstikte

zijne stem. Die treffende en onbeschrijfelijke welsprekendheid, welke gelegen is in den blik, in 'n gebaar, in het zwijgen zelfs, overtuigde Derville en ontroerde hem diep.

— Luister, mijnheer, zei hij tot zijn cliënt, ik heb vanavond met spelen driehonderd francs verdiend: ik kan de helft daarvan goed gebruiken, om er een mensch gelukkig mee te maken. Ik zal de noodige stappen ondernemen, om u in het bezit te stellen van de stukken, waarover u me gesproken hebt en zoolang d e nog niet aangekomen zijn, geef ik u honderd sous per dag. Als u kolonel Chabert bent, zult u de geringheid van deze geleende som weten te vergeven aan een jongen man, die zijn fortuin nog maken moet. Gaat u door.

De kolonel bleef een oogenblik in uiterste verbazing stilzitten: zeker had hij door al zijne ellenden het geloof in de menschen verloren. Zoo hij zijn roem als militair, zijn fortuin, zichzelf weer wilde terugwinnen, deed hij dit misschien alleen om te gehoorzamen aan die onverklaarbare drang, die in de kiem van elk menschenhart sluimert, en waaraan wij de onderzoekingen der alchimisten, de zucht naar roem, de ontdekkingen der astronomie en der physica, kortom alles wat den mensch aandrijft om zich grooter te maken en door feiten of gedachten te vermenigvuldigen, te danken hebben. Het *ego* was in zijne gedachten slechts een secondair voorwerp, evenals de trots op de overwinning of de vreugde van te hebben gewonnen den wedder soms dierbaarder zijn dan het voorwerp der weddenschap zelf. De woorden van den advocaat schenen dan ook een mirakel voor den man, die tien jaren lang door zijne vrouw, de justitie en de heele maatschappij was teruggestooten. Bij

een advocaat vond hij die tien goudstukken, die hem zulk een langen tijd door zooveel menschen en op zooveel verschillende manieren geweigerd waren! De kolonel geleek op die dame, die vijftien jaar lang de koorts had gehad en op den dag, dat zij daarvan genezen was, meende, dat zij eene andere ziekte had gekregen. Er bestaan oogenblikken van geluk, waaraan men niet gelooven kan; snel als de bliksem komen ze en verteren alles. De dankbaarheid van den armen man was dan ook zóó groot, dat hij geen woord kon vinden om die te uiten. Aan oppervlakkige menschen zou hij misschien koel toegeschenen hebben, doch Derville vermoedde wel hoeveel rechtschapenheid er schuilging onder die onmacht om te spreken. Een schurk zou wel woorden gevonden hebben.

— Waar was ik ook weer gebleven? zei de kolonel met de naiviteit van een kind of van een soldaat, want er zit vaak iets van 'n kind in een echten soldaat en bijna altijd iets van 'n soldaat in het kind, vooral in Frankrijk.

— Te Stuttgart. U kwam uit de gevangenis, antwoordde de procureur.

— Kent u mijne vrouw? vroeg de kolonel.

— Ja, antwoordde Derville, het hoofd buigend.

— Hoe vindt u haar?

— Nog steeds bekoorlijk.

De oude man maakte eene beweging met de hand en scheen eene of andere geheime smart te onderdrukken met die ernstige en plechtige gelatenheid, die kenmerkend is voor mannen, die gehard zijn in het bloed en het vuur van de slagvelden.

— Mijnheer, zei hij met eene zekere blijheid, — want hij kon weer ademhalen, die arme kolonel, hij was voor een tweede keer uit het graf opgestaan,

hij had een sneeuwlaag doen smelten, die harder was dan die, welke eertijds als 'n ijskorst op zijn hoofd had gelegen en hij snoof de lucht op alsof hij zoo pas uit een cachot was gekomen; — mijnheer, zei hij, als ik 'n knappe jongen was geweest, dan zouden mij al die ongelukken niet overkomen zijn. De vrouwen schenken aan de mannen geloof, als deze hunne zinnen weten te kruiden met het woord liefde. Dan vliegen ze, dan sloven ze zich uit, dan intrigeeren ze en doen ze het onmogelijke voor dengene, die haar aanstaat. Hoe zou ik eene vrouw hebben kunnen interesseeren? Ik had een begrafenisgezicht, was gekleed als een sans-culotte, ik geleek meer op een Eskimo dan op een Franschman, ik die in 1799 voor het knapste fatje door ging, ik, Chabert, graaf onder het Keizerrijk! Ten laatste dan, op denzelfden dag, dat men mij als een hond op straat had geworpen, ontmoette ik den opperwachtmeester, waarover ik u al gesproken heb. Die kameraad heette Boutin. De arme drommel en ik vormden het mooiste span oude knollen, dat ik ooit gezien heb; ik herkende hem, toen ik liep te wandelen, doch hij kon onmogelijk gissen, wie ik was. We gingen samen naar een cabaret. Toen ik hem daar mijn naam noemde, kwam er een schaterlach uit Boutin's wijdgeopenden mond, net als een mortier, dat uit elkaar springt. Die vroolijkheid, mijnheer, deed mij meer pijn dan ik ooit te voren had gevoeld! Zij openbaarde mij onomwonden hoezeer ik veranderd moest zijn! Ik was dus onherkenbaar, zelfs voor den nederigste en dankbaarste van mijne vrienden! Ik had Boutin eens het leven gered, doch dat was enkel een wederdienst voor hetgeen ik hem schuldig was. Ik zal u niet zeggen, hoe hij mij dien dienst bewees. Die gebeurtenis had plaats te Ravenne in

Italië. Het huis, waarin Boutin verhinderde, dat ik doodgestoken werd, was geen erg fatsoenlijk huis. In dien tijd was ik geen kolonel, ik was gewoon cavallerist evenals Boutin. Gelukkig waren er aan die geschiedenis détails verbonden, die enkel aan ons beiden bekend konden zijn, en toen ik hem daaraan herinnerde, verminderde zijne ongeloovigheid. Daarop vertelde ik hem al de wisselvalligheden van mijn vreemdsoortig bestaan. Hoewel mijn oogen en mijn stem volgens zijn zeggen totaal veranderd waren, hoewel ik geen haren, geen tanden of wenkbrauwen meer had, hoewel ik zoo wit zag als een albino, vond hij ten slotte na allerlei vragen, waarop ik zegevierend antwoordde, toch in den bedelaar zijn kolonel terug. Hij verhaalde mij zijne avonturen, die niet minder buitengewoon waren dan de mijne: hij was teruggekeerd van de grenzen van China, waarin hij had willen doordringen, na uit Siberië ontsnapt te zijn. Hij schilderde mij den noodlottigen afloop van den tocht naar Rusland en de eerste abdicatie van Napoleon. Die tijding is een van de dingen, die mij het meeste kwaad hebben gedaan!

Wij waren twee vreemdsoortige wrakken, die over den aardbol waren heengeslingerd evenals in den oceaan de keisteenen door de stormen van den eenen oever naar den anderen rollen. Wij hadden samen Egypte gezien, Syrië, Spanje, Rusland, Holland, Duitschland, Italië en Dalmatië, Engeland, China, Tartarije en Siberië; de eenige landen, die we niet gezien hadden, waren Indië en Amerika! Daar Boutin vlugger ter been was dan ik, nam hij op zich om zoo spoedig mogelijk naar Parijs te gaan, om mijne vrouw in te lichten over den toestand, waarin ik verkeerde. Ik schreef aan mevrouw Chabert een uitvoerigen brief. Dat was de vierde,

mijnheer! Als ik nog ouders had gehad, dan zou dat allemaal waarschijnlijk niet gebeurd zijn; maar u moogt wel weten, dat ik een vondeling ben, een soldaat, die geen ander erfdeel had dan zijn moed; de heele wereld was familie van me, mijn vaderland was Frankrijk, mijn eenige beschermer de goede God. Ik vergis me! Ik had een vader, den keizer! O! als die nog wat te vertellen had, die goeie man, en hij zou „zijn Chabert" zooals hij mij noemde, zien in den toestand, waarin ik nu verkeer, wat zou hij dan kwaad worden!

Doch wat zullen we eraan doen! Onze zon is ondergegaan, we hebben 't nu allemaal koud. Alles wel beschouwd kunnen de politieke gebeurtenissen het stilzwijgen mijner vrouw ook goed verklaren.

Boutin vertrok. Hij was gelukkig, want hij had twee uitstekend gedresseerde witte beren, waarmee hij aan den kost kwam. Ik kon hem niet vergezellen; mijne pijnen stonden mij niet toe lange afstanden af te leggen. Ik weende, mijnheer, toen wij van elkaar afscheid namen, nadat ik zoolang als ik maar eenigszins kon met hem en zijne beren was verder getrokken. Te Karlsruhe kreeg ik zenuwpijnen in het hoofd en bleef zes weken lang op wat stroo in een herberg liggen! Ik zou niet klaarkomen, mijnheer, als ik u al de ongelukken van mijn bedelaarsleven moest vertellen. Het zielelijden, waarbij de lichaamspijnen niet halen kunnen, wekt echter minder medelijden op, omdat men het niet ziet. Ik herinner mij, hoe ik stond te schreien voor een hotel in Straatsburg, waar ik vroeger een feest gegeven had en waar ik niets kreeg, zelfs geen stuk brood. Daar ik met Boutin had afgesproken welke reisroute ik zou volgen, ging ik op elk postkantoor vragen, of er geen brief met geld voor mij was.

Ik bereikte Parijs zonder iets te hebben gevonden. Hoe vaak ben ik toen de wanhoop nabij geweest!

„Boutin zal dood zijn," zei ik bij mezelf en werkelijk, de arme drommel was bij Waterloo gevallen. Later vernam ik toevallig zijn dood. De pogingen, die hij bij mijne vrouw had aangewend, moeten ongetwijfeld vruchteloos gebleven zijn. Ten slotte kwam ik Parijs binnen tegelijk met de Kozakken. Dat was voor mij smart op smart. Toen ik de Russen in Frankrijk had gezien, dacht ik er niet meer aan, dat ik geen schoenen meer aan mijne voeten en geen geld meer op zak had. Ja, mijnheer, mijne kleeren hingen aan flarden. Daags voor mijne aankomst was ik gedwongen geweest mijn bivak op te slaan in het bosch van Claye. De kilte van den nacht bezorgde mij zonder twijfel een aanval van ik weet niet welke ziekte, die ik eerst goed voelde, toen ik de voorstad Saint-Martin doortrok. Bijna bewusteloos viel ik voor de deur van een ijzerhandelaar neer. Toen ik weer ontwaakte, lag ik te bed in het Hôtel-Dieu. Daar ben ik een maand gebleven en voelde me gedurende dien tijd bijna gelukkig, doch daarna werd ik weer weggestuurd en ik stond gezond en wel, doch zonder geld weer op straat. Met welk een haast en vreugde ging ik naar de Rue du Mont-Blanc, waar mijne vrouw moest wonen in mijn huis! Ocharm. De Rue du Mont-Blanc was de Rue de la Chausseé-d'Antin geworden. Mijn huis vond ik er niet meer: het was verkocht en afgebroken. Speculanten hadden verscheidene huizen in mijn tuin gebouwd. Daar ik niet wist, dat mijn vrouw getrouwd was met den heer Ferraud, kon ik ook geenerlei inlichtingen omtrent haar verkrijgen. Ten laatste ging ik naar een ouden advocaat, die vroeger mijne zaken behartigd had. De goede man was gestorven, na zijne

clientèle te hebben overgedragen aan een jongen man. Van dezen vernam ik tot mijne groote verbazing, dat mijn nalatenschap geliquideerd was, dat mijne vrouw was hertrouwd en al twee kinderen had. Toen ik hem zei, dat ik kolonel Chabert was, begon hij zoo hartelijk te lachen, dat ik hem zonder verder een woord te zeggen verliet. Mijn verblijf in het gekkenhuis te Stuttgart deed mij aan Charenton denken en ik besloot dus met omzichtigheid te handelen. Toen ik eenmaal wist, waar mijn vrouw woonde, ging ik met hoop in 't hart naar haar huis. En nu moet u hooren! zei de kolonel met een gebaar van onderdrukte woede, ik werd niet ontvangen, toen ik mij onder een valschen naam liet aandienen en toen ik mijn eigen naam weer had aangenomen, werd ik buiten de deur gezet! Om de gravin des morgens van het bal of uit den schouwburg te zien terugkomen, heb ik heele nachten tegen de post van haar koetspoort staan leunen. Ik trachtte te kijken in dat rijtuig, dat mij met de snelheid van den bliksem voorbijreed, doch nauwelijks kon ik de vrouw onderscheiden, die de mijne is en die mij toch niet meer toebehoort! O! Vanaf dien dag heb ik enkel voor de wraak geleefd, riep de grijsaard met doffe stem uit, terwijl hij plotseling voor Derville ging staan.

Zij weet, dat ik nog leef; zij heeft sinds mijn terugkeer twee door mij zelf geschreven brieven van mij ontvangen. Zij houdt niet meer van mij! Ik zelf weet niet, of ik haar bemin dan wel of ik haar verfoei! Nu eens verlang ik naar haar, dan weer verwensch ik haar. Zij dankt mij haar fortuin, haar geluk; welnu, zij heeft mij niet de geringste ondersteuning doen toekomen! Op sommige oogenblikken weet ik niet meer, wat er van mij worden moet! Bij die woorden viel de oude soldaat weer

op zijn stoel terug en bleef weer onbewegelijk zitten. Derville zag zwijgend zijn cliënt aan.

— De zaak is ernstig, zei hij werktuigelijk. Zelfs al nemen wij aan, dat de stukken, die zich te Heilsberg bevinden, authentiek zijn, dan staat het voor mij nog niet vast, dat wij aanstonds zullen winnen. Het proces zal achtereenvolgens voor drie rechtbanken komen. Ik moet kalm nadenken over eene dergelijke zaak; zij is in alle opzichten exceptionneel.

— O! antwoordde koeltjes de kolonel, terwijl hij met eene fiere beweging het hoofd ophief, als ik het onderspit delf, zal ik weten te sterven, doch dan niet alleen.

De grijsaard van straks bestond niet meer; zijne oogen schitterden als van een man vol energie met een nieuw vuur, dat was aangewakkerd door verlangen en wraak.

— We zullen misschien moeten transigeeren, zei de advocaat.

— Transigeeren! herhaalde kolonel Chabert Ben ik dood of ben ik levend?

— Mijnheer, hernam de advocaat, u zult, hoop ik, mijn raad opvolgen. Uw zaak zal mijn zaak zijn. U zult weldra inzien, hoeveel belang ik stel in uw toestand, die bijna zonder voorbeeld is in de rechterlijke geschiedboeken. Voorloopig zal ik u een brief meegeven voor mijn notaris, die u tegen kwitantie elke tien dagen vijftig francs zal ter hand stellen. Het zou niet voegzaam zijn, dat u hier ondersteuning kwam halen. Zoo u kolonel Chabert bent, moet u van niemands genade afhankelijk zijn. Ik zal aan dit voorschot den vorm eener leening geven. U hebt bezittingen terug te eischen, u bent rijk.

Dit laatste bewijs van fijngevoeligheid deed den

grijsaard de tranen in de oogen komen. Derville stond eensklaps op, want het was misschien voor een advocaat iets ongewoons zich aangedaan te toonen; hij ging zijn kabinet binnen waaruit hij met een niet verzegelden brief terug kwam, dien hij aan graaf Chabert overhandigde. Toen de arme man dien brief in de vingers had, voelde hij twee goudstukken door het papier heen.

— Wilt u mij nauwkeurig de akten opgeven alsmede den naam der stad en van het land? zei de advocaat.

De kolonel dicteerde de inlichtingen en controleerde de manier, waarop de plaatsnamen gespeld waren; daarop nam hij zijn hoed in de eene hand, zag Derville aan, stak hem de andere hand toe, eene vereelte hand en zei tot hem in allen eenvoud:

— Op mijn woord, mijnheer, na den keizer bent u de man, waaraan ik het meeste zal te danken hebben! U bent „een dappere."

De advocaat greep de hand van den kolonel, begeleidde hem tot aan de trap en lichtte hem bij.

— Boncard, zei Derville tot zijn eersten klerk, ik heb zoo juist eene geschiedenis gehoord, die mij misschien vijf en twintig louis zal kosten. Als ik bestolen ben, zal ik toch geen spijt hebben van mijn geld, want dan zal ik den handigsten comediant van onzen tijd hebben gezien.

Toen de kolonel weer onder een lantaarn op straat stond, haalde hij uit den brief de twee geldstukken van twintig francs, die de advocaat hem had gegeven en bekeek ze een oogenblik in het licht. Voor de eerste keer sinds negen jaar zag hij weer goudgeld.

— Ik kan dus weer sigaren rooken! zei hij bij zichzelf.

Ongeveer drie maanden na dit nachtelijk consult

bij Derville, kwam de notaris, die belast was met de uitbetaling van het wachtgeld, dat de advocaat aan zijn zonderlingen cliënt had gegeven, zijn lastgever opzoeken, om te confereeren over eene ernstige zaak en begon met de terugvordering van de zeshonderd francs, die hij aan den ouden soldaat had genomen.

— Ik dank u, waarde heer, antwoordde Derville, dat u mij aan die zaak herinnert. Mijne philantrophie zal de vijf en twintig louis niet te boven gaan; ik vrees reeds, dat ik de dupe ben geweest van mijne vaderlandsliefde.

Op hetzelfde oogenblik, dat Derville zijn zin voltooid had, bemerkte hij op zijn schrijftafel de pakjes, die zijn klerk daar had neergelegd. Zijne aandacht werd getrokken door de langwerpige, vierkante, driehoekige roode en blauwe zegels, die op een brief waren geplakt door de Russische, Oostenrijksche, Beiersche en Fransche posterijen.

— Ha! zei hij lachend, hier is dus de ontknooping van de comedie; we zullen zien of ik beetgenomen ben.

Hij nam den brief op, opende dien, doch kon er geen woord van lezen, want hij was in het Duitsch geschreven.

— Boncard, ga heen en laat dezen brief vertalen en kom aanstonds terug, zei Derville, terwijl hij half de deur van zijn cabinet opende en den brief aan zijn klerk toereikte.

De Berlijnsche notaris, tot wien de advocaat zich had gewend, deelde hem mee, dat de papieren, waarvan overmaking was verzocht, hem eenige dagen na den brief zouden bereiken. De stukken waren, zeide hij, volmaakt in orde en voorzien van de legalisaties, die noodig waren om bij de rechtbank als bewijsstukken te kunnen dienen. Bovendien

deelde hij hem mee, dat bijna alle getuigen van de feiten, die in de processen-verbaal waren vastgelegd, te Prussich-Eylan woonden en dat de vrouw, aan wie graaf Chabert zijn leven te danken had nog haar verblijf hield in een der voorsteden van Heilsberg.

— Dat wordt meenens! riep Derville uit, toen Boncard hem den inhoud van den brief had meegedeeld. — Maar zeg eens, mijn waarde, hernam hij, zich tot den notaris wendend, ik zal inlichtingen noodig hebben, die op uw kantoor moeten zijn. Heeft die oude schurk van een Roguin....

— Wij zeggen: de onfortuinlijke, ongelukkige Roguin, hernam Alexander Crottat, terwijl hij Derville lachend in de rede viel.

— Heeft dien onfortuinlijken man, die achthonderd duizend francs van zijn cliënten heeft meegenomen en die verscheidene families tot wanhoop heeft gebracht, niet de likwidatie van Chabert's nalatenschap behandeld? Als ik me niet vergis, heb ik dat in het dossier-Ferraud gezien.

— Ja, antwoordde Crottat, ik was toen derde klerk; ik heb die likwidatie gecopiëerd en goed bestudeerd. Rose Chapotel, echtgenoote en weduwe van Hyacinthus Chabert, graaf van het Keizerrijk, Groot-officier van het Legioen van Eer; zij waren zonder huwelijksvoorwaarden getrouwd en leefden dus in gemeenschap van goederen. Zoover ik me herinneren kan, bedroeg het actief zeshonderd duizend francs. Voor zijn huwelijk had graaf Chabert een testament gemaakt ten gunste van de armenhuizen te Parijs, waarbij hij daaraan het vierde deel vermaakte van het fortuin, dat hij bij zijn overlijden zou bezitten; het domein erfde het andere vierde deel. Er is verkooping en verdeeling gehouden, omdat de advocaten daar wel bij voeren.

Tijdens de likwidatie heeft het monster, dat toen over Frankrijk regeerde, een decreet uitgevaardigd, waarbij het deel van den fiscus aan de weduwe van den kolonel werd vermaakt.

— Bijgevolg zou dus het persoonlijk vermogen van graaf Chabert niet meer dan driehonderd duizend francs bedragen?

— Juist zoo, ouwe jongen! antwoordde Crottat. Jullie advocaten hebt somtijds den juisten zin voor rechtvaardigheid, hoewel men er jullie van beschuldigt, bij het pleiten zoowel bij het voor als het tegen vaak het juiste spoor kwijt te raken.

Graaf Chabert, wiens adres te lezen stond onder de eerste kwitantie, die hij aan den notaris had overhandigd, woonde in de voorstad Saint-Marceau, Rue du Petit-Banquier, bij een ouden opperwachtmeester van de keizerlijke garde, die veefokker geworden was en Vergniaud heete. Daar aangekomen was Derville gedwongen te voet zijn cliënt te gaan opzoeken, want zijn koetsier weigerde een straat in te rijden, die niet geplaveid was en waarin de karsporen wat te diep waren voor de wielen van een sjees. Naar alle kanten rondkijkend vond de advocaat ten slotte in een gedeelte van de straat, dat aan de boulevard grenst tusschen twee muren, opgebouwd uit beenderen en aarde, twee vierkante zandsteenen pilaren, die door langsrijdende voertuigen waren stukgestooten, niettegenstaande er twee stukken hout als hoekpalen tegenaan gezet waren. Die pilaren ondersteunden een balk met een pannen afdak erboven, waarop met roode letters geschreven stond: *Vergniaud, veefokker.* Rechts van dien naam zag men eieren en links een koe, alles wit geschilderd. De deur stond open en bleef dat ongetwijfeld den geheelen dag. Op den achtergrond van eene tamelijk ruime

binnenplaats verhief zich tegenover de poort een huis, als men tenminste dien naam mag geven aan een van die krotten in de voorsteden van Parijs, die men bij niets anders vergelijken kan, zelfs niet bij de armoedigste hutjes van het platteland, waarvan zij wel het ellendige uiterlijk hebben echter zonder de poezie. Midden op het land immers hebben de hutjes nog een zekere gratie, die ze danken aan de zuivere lucht, het groen, het uitzicht op de akkers, een heuvel, een kronkelende weg, wijnbergen, een groenende haag, het mos op de rieten daken en de landbouwgereedschappen; doch in Parijs wordt de ellende enkel nog verhoogd door het afzichtelijke. Hoewel het eerst kort geleden gebouwd was, stond dit huis toch al op invallen. Geen enkel stuk materiaal had bij den bouw zijn ware bestemming gehad, het was allemaal afkomstig van eene of andere afbraak, zooals die dagelijks te Parijs plaats hebben. Op een vensterluik, dat gemaakt was uit de planken van een uithangbord, las Derville: *Magasin de nouveautés.* De ramen geleken totaal niet op elkaar en waren op de gekste plaatsen aangebracht. De benedenverdieping, die het bewoonbare gedeelte scheen te zijn, was aan den eenen kant opgehoogd, terwijl aan den anderen kant de kamers half in den grond zaten. Tusschen de poort en het huis strekte zich een natte mesthoop uit, waardoor het regenwater heenstroomde. De muur, waarop deze armelijke woning steunde en die steviger scheen te zijn dan de andere, was versierd met getraliede hokken, waarin zich talrijke konijnenfamilies ophielden. Rechts van de poort bevond zich de koestal, die was afgedekt met een zolder, waarop het veevoer was geborgen; de stal stond door de melkerij in verbinding met het woonhuis. Links was een paarde-

stal en hoenderhof en een afdak voor varkens, dat evenals het dak van het huis gemaakt was van aaneengespijkerde ruwe planken, schaars bedekt met wat riet.

Evenals bijna alle plaatsen, waar de levensmiddelen worden bereid, die Parijs elken dag verslindt, vertoonde de binnenplaats, waarop Derville den voet zette, de sporen van overhaasting om op een bepaald uur klaar te komen. De groote, gedeukte blikken bussen, waarin de melk vervoerd wordt en de potten met room, die gesloten werden door middel van een prop linnengoed, stonden kriskras dooreen voor de melkerij. De vodden, waarmee ze werden afgeveegd, hingen aan touwen, die tusschen twee palen gespannen waren, in de zon te drogen. Een doodmak paard, zooals men die alleen bij melkboeren vindt, was enkele passen van zijn wagen afgeloopen en bleef staan voor den stal, waarvan de deur gesloten was. Een geit knabbelde aan de schrale, stoffige wingerdbladeren, die tegen de gele, overal gebarsten huismuur opgroeiden. Eene kat zat de roomkannen af te likken. De kippen, die geschrokken waren bij de nadering van Derville, vlogen kakelend weg en de waakhond sloeg aan.

— Hier moet zich dus de man bevinden, die den slag bij Eylan heeft beslist! zei Derville bij zichzelf, terwijl hij met een enkelen oogopslag heel dit armelijke tafereel overzag.

Het huis was onder bewaking gesteld van drie bengels. De eene zat op een kar met veevoer en gooide steenen in den schoorsteen van het aangrenzende huis in de hoop, dat ze in de etenspot zouden terechtkomen. De tweede trachtte een varken te tillen in de kar, die met het achtereinde den grond raakte, terwijl de derde aan de boomen hing en

wachtte totdat het varken in de kar zou zijn, om deze dan op te wippen. Toen Derville hun vroeg of hier mijnheer Chabert woonde, gaf geen van hen een antwoord, doch ze keken hem alle drie met aartsdomme gezichten aan. Derville herhaalde zijn vraag, doch weer zonder succes. Ongeduldig geworden door het botte uiterlijk der drie snaken, richtte hij tot hen enkele van die als grap bedoelde scheldwoorden, die jonge menschen tegenover kinderen meenen te mogen gebruiken en de bengels verbraken het stilzwijgen door een brutaal gelach. Derville werd kwaad. De kolonel, die hem had gehoord, kwam te voorschijn uit een laag kamertje naast de melkerij en kwam met een onbeschrijfelijk militair phlegma op den drempel staan. In zijn mond hing een zwart doorgerookt aarden pijpje, dat bij echte rookers den naam van „neuswarmertje" draagt. Hij schoof de klep van een vieze, vette pet in de hoogte, zag Derville aan en stapte over den mesthoop heen om zijn weldoener tegemoet te gaan, terwijl hij de kwajongens op amicalen toon toeriep:

— Stilte daar in de gelederen!

De kinderen bewaarden aanstonds een eerbiedig stilzwijgen, waaruit bleek, dat de oude soldaat hen terdege onder den duim had.

— Waarom hebt u mij niet geschreven? zei hij tegen Derville. Loop de koestal langs, daar is een steenen straatje! riep hij uit, toen hij bemerkte, dat de advocaat die zijne schoenen niet vuil wilde maken in de mest, aarzelend staan bleef. Van steen op steen springende bereikte Derville den drempel der deur, waaruit de kolonel te voorschijn was gekomen. Chabert scheen het onaangenaam te vinden, dat hij hem moest ontvangen in het kamertje, dat hij bewoonde. Derville vond er dan ook slechts

één stoel in. Het bed van den kolonel bestond uit enkele bossen stroo waarover de vrouw des huizes een paar stukken van een oud karpet had uitgespreid, zooals melkvrouwen die gebruiken, om er de zitbank van hun melkwagentje mee te versieren. De vloer bestond enkel uit platgestampte aarde. De groen uitgeslagen, gebarsten muren waren zoo vochtig, dat de muur waartegen de kolonel sliep, bedekt was met een biezen mat. Aan een spijker hing de fameuze carrick. Twee paar slechte laarzen stonden in een hoek. Geen spoor van linnengoed. Op de vermolmde tafel lagen de bij Plancher gedrukte „Bulletins de la Grande Armeé" opengeslagen; dat scheen de lectuur te zijn van den kolonel, die kalm en opgemerkt bleef kijken te midden van al die ellende. Zijn bezoek aan Derville scheen zijne trekken te hebben veranderd, want de advocaat las daarin de sporen van eene gelukkig makende gedachte, eene eigenaardige opklaring, door opnieuw ontwaakte hoop teweeggebracht.

— Hindert u de tabaksrook? zeide hij, terwijl hij aan zijn advocaat den stoel aanbood, waaraan de halve mat ontbrak.

— Maar kolonel, u bent hier allertreurigst ingericht.

Die zin ontviel Derville tengevolge van het aan advocaten eigene wantrouwen en de treurige ondervinding, die zij al spoedig opdoen door de verschrikkelijke drama's, die zij meemaken.

— Die man heeft dus, zoo zei hij bij zichzelf, mijn geld gebruikt, om de drie theologische deugden van den soldaat: het spel, de wijn en de vrouwen te beoefenen!

— Het is waar, mijnheer, wij schitteren hier niet door bijzondere luxe. Het is een bivak, dat

door de vriendschap dragelijk wordt gemaakt, maar.... (Hier wierp de soldaat een ernstigen blik op den advocaat), maar ik heb niemand onrecht aangedaan, ik heb nooit iemand teruggestooten en ik slaap gerust.

De advocaat bedacht, dat het niet van fijngevoeligheid zou getuigen, zoo hij zijn cliënt verantwoording liet afleggen van de voorgeschoten gelden en hij vergenoegde zich dan ook met te zeggen:

— Maar waarom wou u toch niet naar Parijs komen, waar u even goedkoop kon leven als hier en waar u 't beter zou hebben gehad?

— Maar, antwoordde de kolonel, de brave menschen, waar ik bij inwoon, hadden mij al een jaar lang opgenomen en gratis te eten gegeven! Hoe kon ik hen in den steek laten, toen ik een beetje geld had? Daarenboven is de vader van deze drie bengels een oude „Egyptenaar"....

— Een Egyptenaar, hoezoo?

— Zoo noemen wij de soldaten, die van den tocht naar Egypte zijn teruggekeerd, waaraan ik zelf ook heb deelgenomen. Niet alleen zijn zij, die daarvan zijn teruggekeerd, tot op zekere hoogte broeders, maar Vergniaud diende toen ook nog in mijn regiment, wij hebben samen het weinige water gedeeld, dat er in de woestijn te krijgen was en tenslotte ben ik nog niet klaar gekomen met aan zijn rakkers lezen te leeren.

— Hij had u voor uw geld wel eene betere huisvesting kunnen geven.

— Och kom! zei de kolonel, zijn kinderen slapen net als ik op stroo! Hij heeft zelf met zijne vrouw ook geen beter bed; ze zijn erg arm, ziet u; ze zijn in dit boeltje getrokken, dat echter hunne financieële draagkracht wat te boven gaat. Maar

als ik mijn fortuin terugkrijg.... Enfin, genoeg daarover!

— Kolonel, morgen of overmorgen ontvang ik uw stukken uit Heilsberg. De vrouw, die u het leven gered heeft, leeft nog!

— Alle dubbeltjes nog toe! En dan te bedenken, dat ik er geen meer heb! riep hij uit, terwijl hij zijn pijp op den grond gooide.

Een doorgerookte pijp is voor een rooker een kostbare pijp, maar hij deed het met een zoo natuurlijk gebaar, met zulk eene edelmoedige beweging, dat alle rookers en zelfs de regie hem deze misdaad van tabakschennis zouden hebben vergeven. De engelen zouden misschien de stukken hebben opgeraapt.

— Kolonel, uw zaak is uiterst ingewikkeld, zei Derville, terwijl hij de kamer uitging om wat in de zon te gaan wandelen langs het huis.

— Zij schijnt mij uiterst eenvoudig, zei de soldaat. Men heeft gedacht, dat ik dood was en hier ben ik! Geef mij mijne vrouw en mijn fortuin terug; geef mij den generaalsrang, waarop ik recht heb, want daags voor den slag bij Eylan ben ik kolonel geworden in de keizerlijke garde.

— In de rechterlijke wereld gaan de zaken zoo eenvoudig niet, hernam Derville. Luister naar mij. Ik wil graag gelooven, dat u graaf Chabert bent; maar het gaat er hier om, dit voor de rechtbank te bewijzen tegenover menschen, die er belang bij hebben uw bestaan te ontkennen. Uwe stukken zullen dus besproken worden en aan die bespreking zullen allerlei vragen voorafgaan. Wij zullen tegengewerkt worden tot voor het hoogste gerechtshof toe en kostbare processen moeten voeren die zooveel mogelijk gerekt zullen worden, onverschillig hoe druk ik mij daarbij ook zal maken. Uwe tegen-

standers zullen een onderzoek vragen, dat wij niet zullen kunnen weigeren en dat wellicht eene opdracht aan een Pruisisch rechtsgeleerde zal noodig maken. Doch laten we alles op zijn gunstigst voorstellen en aannemen, dat de justitie aanstonds zal erkennen, dat u kolonel Chabert bent. Weten we dan ook, welke beslissing er zal genomen worden in de kwestie, die zal oprijzen tengevolge van de heel onschuldige bigamie van gravin Ferraud? De rechtskwestie in uw zaak valt buiten het Wetboek en kan enkel door de rechters beslist worden volgens de wetten van het geweten, evenals de jury dat doet in de delicate kwesties, die zich soms door allerlei maatschappelijke grillen in misdadigersprocessen voordoen. Welnu, er zijn uit uw huwelijk geen kinderen geboren en graaf Ferraud heeft er twee uit het zijne; de rechters kunnen het huwelijk, waarbij de banden het zwakst zijn, ongeldig verklaren tegenover dat met sterkere banden, gezien het feit, dat er bij de contractanten goede trouw in het spel is geweest. Zoudt u wel in eene fraaie moreele positie verkeeren, als u er *mordicus* op stond, om op uw leeftijd en in de omstandigheden, waarin u zich bevindt, eene vrouw te bezitten, die u niet langer liefheeft? U zult uwe vrouw en haar echtgenoot tegenover u hebben, twee menschen van invloed, die op de rechtbanken druk kunnen uitoefenen. Het proces zal dus van langen duur zijn en in dien tijd wordt u oud van verdriet.

— En mijn fortuin?

— U meent dus dat u een groot fortuin bezit?

— Had ik geen inkomen van dertig duizend pond?

— Mijn waarde kolonel, u hebt in 1799 vóór uw huwelijk een testament gemaakt, waarbij u

het vierde deel van uw bezit vermaakte aan de armenhuizen.

— Dat is waar.

— Welnu! Daar men u dood waande, heeft men uw inventaris laten opmaken; er heeft eene likwidatie plaats gehad, teneinde dit vierde deel aan de armenhuizen te kunnen geven. Uw vrouw heeft er geen been in gezien om de armen te bedriegen. De inventaris, waarbij zij er zich zonder twijfel wel voor gewacht heeft melding te maken van de aanwezige contanten en edelsteenen, waarbij zij maar heel weinig zilverwerk heeft ingeleverd, terwijl het meubilair geschat is op één derde van den werkelijken prijs, hetzij om haar te bevoordeelen, hetzij om minder geld aan den fiscus te betalen alsook omdat de schatters verantwoordelijk zijn voor hunne schatting, — die inventaris dus is geschat op eene waarde van zeshonderd duizend francs. Uwe weduwe had voor haar deel recht op de helft. Alles is verkocht en door haar teruggekocht; zij heeft uit alles winst geklopt en de armenhuizen hebben hunne vijf en zeventig duizend francs gehad. Daar vervolgens de fiscus uw erfgenaam was, aangezien u in uw testament geen melding gemaakt had van uwe vrouw, heeft de keizer een decreet uitgevaardigd, waarbij uwe weduwe het deel kreeg, dat toekwam aan de staatskas. Waar hebt u dus nog recht op? Enkel op driehonderd duizend francs verminderd met de kosten.

— En u noemt dat gerechtigheid? zei de kolonel verbluft.

— Wel zeker....

— 't Is wat moois!

— Het is nu eenmaal zoo, mijn arme kolonel. U ziet dus, dat datgene, wat u gemakkelijk noemde, het nog geenszins is. Misschien wil Madame Fer-

raud zelfs het aandeel wel houden, dat de keizer haar gegeven heeft.

— Maar zij was geen weduwe, het decreet is ongeldig....

Accoord! Maar dat moet allemaal bepleit worden. Luister naar mij. In de gegeven omstandigheden zou eene transactie voor u zoowel als voor haar de beste ontknooping van het proces zijn. U zult er een belangrijker fortuin door winnen dan datgene, waarop u recht zou hebben.

— Dat zou dus beteekenen, dat ik mijne vrouw verkocht?

— Met vier en twintig duizend francs lijfrente zult u in uw positie vrouwen kunnen krijgen, die beter bij u passen dan de uwe en die u ook gelukkiger zullen maken. Ik ben van plan gravin Ferraud vandaag te gaan opzoeken, om het terrein te verkennen, maar ik heb dien stap niet willen ondernemen, zonder er u van te voren mee in kennis te stellen.

— Laten wij samen naar haar toegaan....

— In uw tegenwoordigen toestand? zei de advocaat. Neen, neen, kolonel. U zou er uw proces totaal door kunnen verliezen....

— Kan mijn proces gewonnen worden?

— Alleszins, antwoordde Derville. Maar, mijn waarde kolonel Chabert, u vergeet één ding. Ik ben niet rijk, mijn waarborgsom is nog niet heelemaal betaald. Als de rechtbank u een voorschot toestaat, d.w.z. eene som, die u van te voren gegeven wordt op uw fortuin, dan zal zij dit enkel doen, nadat zij uwe hoedanigheden van graaf Chabert, Groot-officier van het Legioen van Eer heeft erkend.

— Ja, dat is waar ook, ik ben Groot-officier van het Legioen, daar dacht ik niet meer aan,zei hij naief.

— Welnu! Moeten we, eer we zoover zijn, niet pleiten, hernam Derville, moeten we geen advocaten betalen, deurwaarders aan 't werk zetten en intusschen zelf leven? De kosten van de voorloopige instantie zullen ruw geschat meer dan twaalf of vijftien duizend francs bedragen. Ik heb die niet, ik ga gebukt onder de enorme rente, die ik moet betalen aan dengene, die mij mijne waarborgsom heeft geleend. En u, waar zult u die vandaan halen?

Dikke tranen kwamen in de fletse oogen van den armen soldaat en rolden langs zijne gerimpelde wangen neer. Toen hij al die moeilijkheden had ingezien, was hij totaal moedeloos. De maatschappij en de rechterlijke macht drukten hem als een nachtmerrie op de borst.

— Ik zal bij de zuil op de place Vendôme gaan staan, riep hij uit en daar zal ik roepen: Ik ben kolonel Chabert, die te Eylan het groote carré der Russen heeft ingedrukt!" Het bronzen monument zal mij wel herkennen.

— En men zal u zonder twijfel naar Charenton brengen.

Bij het hooren van dien gevreesden naam verdween de geestdrift van den soldaat.

— Zou ik mij dan niet met eenige kans op een gunstigen uitslag tot het ministerie van oorlog kunnen wenden?

— Het ministerie! zei Derville. Daar kunt u heengaan, doch met bewijsstukken, die alleszins in orde zijn en waarmee u uw overlijdensakte ongeldig kunt doen verklaren. Op het ministerie zouden ze alle steunpilaren van het oude Keizerrijk wel willen vernietigen.

De kolonel bleef een oogenblik sprakeloos staan, terwijl hij onbewegelijk voor zich uitstaarde, in grenzelooze wanhoop verzonken. De militaire

rechtspraak werkt snel en zonder omwegen, zij beslist op z'n Turksch en oordeelt bijna altijd juist; die rechtspraak was de eenige, die Chabert kende. Toen hij den doolhof van moeilijkheden zag, waarin hij zich zou moeten begeven, en ook hoeveel geld daarvoor noodig was, ontving de arme soldaat een doodelijken steek in dat aan den mensch eigene vermogen, dat men den *wil* noemt. Het scheen hem onmogelijk toe om te blijven procedeeren het zou duizendmaal eenvoudiger voor hem zijn een arme bedelaar te blijven of als cavallerist dienst te nemen in een of ander regiment, waar men hem hebben wilde. Zijn lichamelijk en geestelijk lijden hadden zijn lichaam reeds geknakt en enkele van de belangrijkste organen. Hij was gaan lijden aan een van die ziekten, waarvoor de geneeskunde geen naam heeft en waarvan de zetel in zekeren zin veranderlijk is evenals het zenuwstelsel, dat onder alle organen van onze machine het heftigst schijnt aangegrepen, eene aandoening, die men het *spleen* van het ongeluk zou kunnen noemen. Hoe ernstig die onzichtbare, doch werkelijk bestaande kwaal ook mocht zijn, zij was toch nog te genezen door een gelukkigen afloop. Om die krachtige organisatie totaal aan het wankelen te brengen, was er een nieuwe hinderpaal noodig, een of ander onvoorzien feit, dat de verzwakte resten ervan zou breken en die aarzeling, die onbegrepen, onvoltooide daden ten gevolge zou hebben, die physiologen hebben opgemerkt bij menschelijke wezens, die door het verdriet ten gronde zijn gegaan.

Toen Derville bij zijn cliënt de symptonen van eene diepe neerslachtigheid bemerkte, zei hij:

— Schep moed, de oplossing dezer zaak kan niet anders dan gunstig voor u zijn. U moet echter bij uzelf eens nagaan, of u mij uw algeheele ver-

trouwen kunt schenken en blindelings het resultaat kunt aannemen, dat ik het beste voor u acht.

— Doe zooals u wilt, zei Chabert.

— Ja, maar geeft u zich aan mij over als een man, die den dood ingaat?

— Moet ik dan voor altijd mijn rang en mijn naam blijven missen? Is dat toelaatbaar?

— Zoo zie ik het niet in, zei de advocaat. Wij zullen in der minne eene rechterlijke beslissing zien te krijgen, waardoor uw overlijdensakte en uw huwelijk ongeldig werden verklaard en waardoor u uwe vroegere rechten kunt hernemen. Door den invloed, dien graaf Ferraud heeft, zult u als generaal op de officierslijst van het leger komen en zonder twijfel gepensionneerd worden.

— Vooruit dan maar! antwoordde Chabert, ik geef mij volledig aan u over.

— Ik zal u eene volmacht ter teekening zenden, zei Derville. Vaarwel, houd goeden moed! Als u geld noodig hebt, wend u dan tot mij.

Chabert drukte met warmte Derville's hand en bleef met den rug tegen den muur geleund staan, zonder de kracht te hebben hem anders dan met de oogen te volgen. Evenals alle menschen, die weinig verstand hebben van rechtszaken was hij bang voor die onvoorziene worsteling.

Gedurende dit onderhoud was herhaalde malen achter een der steunpalen van de inrijpoort het gezicht te voorschijn gekomen van een man, die in de straat had post gevat om af te loeren wanneer Derville vertrekken zou; zoodra deze te voorschijn kwam, sprak hij hem aan. Het was een oude man, gekleed in een blauwen kiel, een witte werkbroek zooals bierbrouwers die dragen en op het hoofd een pet van ottervel. Zijn gezicht was bruin, ingevallen en gerimpeld, doch op de wangen

eenigszins rood door het overmatig harde werken en verbrand door de zon.

— Neemt u mij niet kwalijk, mijnheer, zei hij tot Derville, terwijl hij hem bij den arm greep om hem te doen stilstaan, dat ik de vrijheid neem u aan te spreken, maar toen ik u zag, meende ik, dat u de vriend van onzen generaal was.

— Nu! zei Derville, waarom stelt u zooveel belang in hem? Wie bent u dan? hernam de wantrouwende advocaat.

— Ik ben Louis Vergniaud, antwoordde hij eerst en ik zou graag 'n woordje met u spreken.

— Bent u het, die den generaal zoo keurig gehuisvest hebt?

— Neemt u mij niet kwalijk, mijnheer. hij heeft de mooiste kamer. Als ik slechts één kamer had gehad, zou ik hem de mijne hebben gegeven en zelf zijn gaan slapen in de paardestal. Een man, die zooveel geleden heeft als hij, die mijn „peuters" lezen leert, een generaal, een Egyptenaar, de eerste luitenant, waaronder ik gediend heb.... u zou eens zien! Ik heb hem gehuisvest zoo goed als ik kon. Ik heb alles met hem gedeeld wat ik had. Jammer genoeg was dat niet veel bijzonders: wat brood, melk en eieren, maar enfin: à la guerre comme à la guerre! Het is hem van harte gegund, maar hij heeft ons kwaad gemaakt.

— Hij?

— Ja mijnheer, kwaad gemaakt, dat is het goeie woord.... Ik heb dit bedrijf gekocht, dat eigenlijk boven mijn bereik was en dat wist hij. Het ging hem aan zijn hart en hij heeft gedaan wat hij kon. Ik zei tegen hem: „Maar, generaal!"

— Kletspraat!.... zei hij, ik wil hier niet den luiaard uithangen en ik weet àl lang hoe je er voor zit." Ik had voor mijne veefokkerij een schuld-

bekentenis geteekend aan een zekeren Grados.... kent mijnheer hem misschien?

— Maar goeie vriend, ik heb geen tijd om nog langer naar u te luisteren. Vertel me alleen maar, hoe de kolonel u kwaad gemaakt heeft!

— Hij heeft ons kwaad gemaakt, mijnheer, zoo waar als ik Louis Vergniaud heet en mijne vrouw erom gehuild heeft. Hij had van de buren vernomen, dat wij geen sou bezaten en toen heeft hij zonder iets te zeggen al het geld bijeengegaard, dat u hem gegeven hebt en daarmee de schuld betaald. Zoo'n rakker! En dat terwijl mijne vrouw en ik wisten, dat de arme drommel geen tabak had en 't dus maar zonder deed! O! Nu heeft hij elken morgen zijn sigaartje! Ik zou liever alles verkoopen.... Neen maar! Wat zijn we kwaad geweest! Ik zou u dus willen voorstellen — hij heeft ons gezegd, dat u 'n goede man bent — om ons honderd daalders te leenen op ons bedrijf, opdat we kleeren voor hem kunnen laten maken en zijne kamer meubileeren. Hij meende ons uit de schuld te halen, is 't niet? Maar zooals u ziet heeft de oude ons juist het tegenovergestelde bezorgd.... en ons kwaad gemaakt! Dat had hij ons niet moeten aandoen! Hij heeft ons kwaad gemaakt.... zijne vrienden nog wel! Op mijn woord van eerlijk man en zoo waar als ik Louis Vergniaud heet, zou ik liever weer in dienst gaan dan u dat geld niet teruggeven....

Derville keek den veefokker aan en deed enkele stappen achteruit, om nog eens een blik te werpen op het huis, het erf, de mesthoop, den koestal, de konijnen en de kinderen.

— Op mijn woord, ik geloof, dat niets bezitten een der kenteekenen van de deugd is, zei hij bij zichzelf. — Je zult je honderd daalders hebben

en zelfs meer! Maar ik kan ze je niet geven, de kolonel zal spoedig rijk genoeg zijn om je te kunnen helpen en ik wil hem dat genoegen niet ontnemen.

— Zal hij dat werkelijk?

— Welzeker.

— Lieve hemel! Wat zal mijne vrouw daar blij om zijn!

En het taankleurige gezicht van den veefokker scheen te stralen van vreugde.

— En nu, zei Derville bij zichzelf, terwijl hij weer in zijn sjees stapte, nu naar onze tegenstandster. Ik zal niet laten merken wat ik in mijn schild voer, ik zal probeeren haar uit haar tent te lokken en met één slag de partij te winnen. Ik moet haar bang zien te maken. Zij is eene vrouw. Waar zijn de vrouwen het bangst voor? Ze zijn enkel bang voor....

Hij begon de positie van de gravin te bestudeeren. en verzonk in een van die overpeinzingen, waaraan de groote politici zich overgeven, als zij hunne plannen beramen en probeeren om achter de geheimen van een vijandelijk ministerie te komen. Zijn advocaten ook niet in zeker opzicht staatslieden, die met particuliere aangelegenheden zijn belast? Het is noodig, dat wij hier een blik werpen op de situatie van graaf Ferraud en diens vrouw, om het genie van den advocaat te doen begrijpen.

Graaf Ferraud was de zoon van een gewezen lid van het Parijsche parlement, die tijdens het Schrikbewind was uitgeweken en zoo zijn hoofd had gered doch zijn fortuin verloren. Tijdens het Consulaat keerde hij terug en bleef in de omgeving waarin zijn vader voor de Revolutie verkeerd had, de belangen behartigen van Lodewijk XVIII.

Hij behoorde dus tot die partij uit de voorstad Saint-Germain, die edelmoedig weerstand bood

aan de verleidingspogingen van Napoleon. De reputatie van bekwaamheid, welke de jonge graaf — toen nog eenvoudig mijnheer Ferraud geheeten — zich had verworven, maakte hem tot een voorwerp van de coquetterie des keizers, die vaak even blij was met eene op de aristocratie behaalde overwinning als met het winnen van een veldslag. Men beloofde den graaf restitutie van zijn titel en van zijne niet verkochte goederen, terwijl hem een ministersbaantje of het lidmaatschap van den Senaat in het vooruitzicht werd gesteld. De keizer viel. Ferraud was tijdens den dood van graaf Chabert een jongeman van zes en twintig jaar, zonder fortuin, met aangename vormen en die een der kopstukken was geworden van de voorstad Saint-Germain; gravin Chabert had zoodanig profijt weten te trekken uit de nalatenschap van haar echtgenoot, dat zij na anderhalf jaar weduwe te zijn geweest ongeveer veertig duizend pond aan inkomen bezat. Haar huwelijk met den jongen graaf wekte geenszins verwondering in de voorstad Saint-Germain. Napoleon was ook ingenomen met dit huwelijk, dat strookte met zijne verzoeningspogingen en daarom gaf hij een mevrouw Chabert het deel terug, dat eigenlijk uit de nalatenschap van den kolonel aan den fiscus toekwam; doch wederom zag Napoleon zich in zijne verwachtingen bedrogen. Madame Ferraud beminde in den jongen man niet alleen den minnaar, zij voelde zich ook aangetrokken tot toetreding in dat allesminachtende gezelschap, dat niettegenstaande zijne vernedering aan het keizerlijk hof den toon aangaf. Hare ijdelheid zoowel als hare hartstochten werden door dit huwelijk gevleid. Zij zou eene vrouw „comme il faut" worden. Toen de vooraanstaande kringen in de voorstad Saint-Germain tot de overtuiging

kwamen, dat de jonge graaf zich door zijn huwelijk niet besmet had, werden de salons ook voor zijne vrouw geopend.

De Restauratie kwam. Graaf Ferraud maakte zijn politieke fortuin niet snel. Hij begreep welke eischen de positie, waarin Lodewijk XVIII zich bevond, aan dezen stelden, hij behoorde tot de ingewijden, die afwachtten totdat „de afgrond der revoluties zou gesloten zijn", want deze koninklijke uitspraak, waarmee zoovele liberalen den spot dreven, was politiek alleszins juist. Niettemin had de ordonnantie, die wij citeerden in den langen volzin aan het begin dezer geschiedenis, hem twee bosschen en een landgoed teruggeschonken, waarvan de waarde gedurende de in beslagneming aanzienlijk gestegen was. Hoewel graaf Ferraud op dat oogenblik staatsraad en directeur-generaal was, beschouwde hij zijne positie toch slechts als het begin van zijn politieke loopbaan. Door eerzucht verteerd had hij als zijn secretaris een gewezen advocaat in dienst genomen, Delbecq geheeten, een uiterst bekwaam man, die wondergoed op de hoogte was met de advocaten-wereld en aan wien hij de leiding over zijne privé-aangelegenheden overliet. Die slimme rot had heel goed begrepen, dat hij in de positie, waarin hij tegenover den graaf stond, met eerlijkheid het verst zou komen. Hij hoopte door middel van den goeden naam van zijn patroon eene voorname betrekking te krijgen en besteedde dus als zijne zorgen aan de behartiging van diens financieële belangen. Zijn gedrag was zoo geheel en al verschillend van zijn vroegeren levenswandel dat hij spoedig werd aangezien voor een man, die belasterd was. Met die tact en geslepenheid, waar alle vrouwen min of meer mee begaafd zijn, sloeg de gravin, die den secretaris

in de gaten had, diens doen en laten zoo nauwkeurig gade en ze wist hem zoo goed te dresseeren, dat zij van zijne gaven partij trok voor de vermeerdering van haar particulier fortuin. Zij had Delbecq in den waan weten te brengen, dat zij Ferraud aan den leiband had en hem beloofd, dat zij hem tot president zou laten benoemen van eene rechtbank in een der belangrijke steden van Frankrijk, zoo hij zich geheel aan hare belangen zou wijden. Het vooruitzicht op eene betrekking, waarin hij onafzetbaar zou zijn en die hem in staat zou stellen tot een voordeelig huwelijk, terwijl hij later eene hooge positie in de politiek zou kunnen innemen door député te worden, maakte Delbecq tot een speelpop in de handen van de gravin. Hij had geen enkele gunstige gelegenheid laten voorbijgaan en maakte handig gebruik van de beursspeculaties en de waardeverhooging van de goederen gedurende de drie eerste jaren van de Restauratie. Hij had het kapitaal zijner beschermster verdriedubbeld, wat hem des te gemakkelijker viel, daar de gravin alle middelen om dat doel te bereiken goedkeurde.

Zij gebruikte de inkomsten, die de graaf uit zijne verschillende betrekkingen trok, om aldoor maar kapitaal te vormen en Delbecq leende zich voor deze manupilaties zonder naar de motieven daarvan te informeeren. Menschen van zijn slag bekommeren zich enkel om de geheimen, waarvan de ontdekking noodzakelijk is voor hunne belangen. Daarenboven was hij van meening, dat hare handelwijze heel natuurlijk voorsproot uit die zucht naar goud, waarmee de meeste Parisiennes zijn behebt; er was immers een zoo groot fortuin noodig om de aanspraken van Graaf Ferraud te kunnen steunen, dat de secretaris in de schraapzucht der gravin somwijlen een blijk van hare verknochtheid meende

te zien aan den man, waarop zij nog steeds verzot was. De gravin had de geheime redenen voor hare gedragswijze in het diepste van haar hart begraven. Daar schuilden voor haar geheimen van leven en dood, daar lag de knoop van deze heele geschiedenis.

In het begin van het jaar 1818 steunde de Restauratie op schijnbaar onwankelbare grondslagen; volgens de knapste koppen moesten hare bestuursprincipes leiden tot een nieuw tijdperk van bloei voor Frankrijk en het Parijsche gezelschapsleven bood dan ook een geheel ander aspect. Gravin Ferraud was tot de ontdekking gekomen, dat zij toevalligerwijs een huwelijk uit liefde had gedaan en tevens een fortuinlijk huwelijk, dat hare eerzucht bevredigde. Nog jong en schoon speelde mevrouw Ferraud de rol van eene vrouw „à la mode" en verkeerde veel in de kringen van het hof. Daar zij rijk was van zichzelf en ook rijk door haren echtgenoot, die werd opgehemeld als een der knapste koppen van de royalistische partij en de vriend des konings, voor wien een ministersambt was weggelegd, behoorde zij tot de aristocratie, waarvan zij den luister deelde. Te midden van al die triomfen werd zij door een zedelijke kanker aangetast. Er bestaan gevoelens, die vrouwen vermoeden ondanks de zorg, waarmee de mannen ze trachten te verbergen. Reeds bij de eerste terugkomst van den koning had graaf Ferraud eenigszins spijt gevoeld over zijn huwelijk. De weduwe van kolonel Chabert had hem met niemand in nauwere aanraking gebracht; hij stond alleen en moest zich zonder steun van anderen een weg banen, die vol was van klippen en vijanden. Later, toen hij zijne vrouw met een koel hoofd had leeren beoordeelen, had hij in haar eenige fouten in de opvoeding opgemerkt, die haar ongeschikt maakten om hem bij de

verwezenlijking zijner plannen behulpzaam te zijn. Een enkel woord door hem losgelaten over Talleyrand's huwelijk was voor de gravin voldoende geweest, om haar te doen inzien, dat zij nooit madame Ferraud zou geworden zijn, als het huwelijk nog moest gesloten worden. Welke vrouw zou zulk eene krenking vergeven? Liggen daarin niet alle beleedigingen en alle misdaden in de kiem besloten? Doch hoe ernstig moet dan wel de wonde geweest zijn, die dit woord teweegbracht in het hart der gravin, als men bedenkt,dat zij daarenboven bevreesd was voor den terugkeer van haar eersten echtgenoot! Zij wist, dat hij nog in leven was en zij had hem verstooten. Later, toen ze in langen tijd niets meer van hem had gehoord, meende zij, dat hij te Waterloo tegelijk met Boutin en de keizerlijke adelaren ten onder was gegaan. Niettemin besloot zij den graaf met de sterkste banden, nl. den gouden keten aan zich te binden en daarom wilde zij zoo rijk zijn, dat haar fortuin haar tweede huwelijk onontbindbaar zou maken, zoo graaf Chabert bijgeval nogmaals ten tooneele mocht verschijnen. En hij was werkelijk weer verschenen, zonder dat zij zichzelf kon verklaren, waarom de strijd, dien zij duchtte nog niet begonnen was. Ziekte en lijden hadden haar wellicht van dien man verlost, dacht ze. Misschien was hij ook wel half krankzinnig en kon Charenton hem nog tot rede brengen. Zij had noch Delbecq noch de politie in haar vertrouwen willen nemen, uit vrees van daardoor afhankelijk te worden van anderen of de catastrophe te verhaasten.

Er zijn te Parijs veel vrouwen, die evenals gravin Ferraud leven in gezelschap van een onbekend moreel monster of die wandelen langs een afgrond; zij laten een eeltknobbel groeien over de pijnlijke

plek en kunnen nog lachen en zich amuseeren.

— Er is iets heel zonderlings in de situatie van graaf Ferraud, zei Derville bij zichzelf, toen hij uit zijn langdurige droomerij ontwaakte op het oogenblik, dat zijn sjees stilhield in de rue de Varennes voor de deur van Ferraud's heerenhuis. Hoe komt het, dat hij, die zoo rijk en een vriend des konings is, nog geen pair van Frankrijk is geworden? Het kan misschien in 's konings politiek te pas komen, om, zooals madame de Grandlieu mij zei, een hooge waarde te hechten aan het pairschap door het slechts aan enkelen te geven. Daarenboven is de zoon van een parlementslid noch een Crillon noch een Rohan. Graaf Ferraud kan enkel op bedriegelijke wijze in den Senaat komen. Maar zoo zijn huwelijk ongeldig werd verklaard, kon hij dan tot groote voldoening van den koning niet het pairschap krijgen van een dier oude Senatoren, die enkel dochters hebben? Dat kan zeker een goede troef zijn, die ik kan uitspelen om onze gravin angst aan te jagen, zei hij bij zichzelf, terwijl hij de stoep opklom.

Derville had zonder het te weten de vinger op den wondeplek en de hand gestoken in de kankerwond, die mevrouw Ferraud verteerde. Hij werd door haar ontvangen in eene gezellige eetkamer, waar zij het ontbijt gebruikte, terwijl zij speelde met een aapje, dat met een ketting was vastgebonden aan een soort paaltje met ijzeren dwarsstokjes. De gravin was gekleed in een elegante peignoir; hare lokken, die achteloos waren samengebonden, ontsnapten van onder een mutsje, dat haar een opstandig uiterlijk gaf.

Zij zag er frisch en opgewekt uit. Goud, zilver en paarlemoer schitterden op de tafel en rondom haar stonden vreemdsoortige bloemen in prachtige

porceleinen vazen. Bij het zien van de vrouw van graaf Chabert, rijk geworden door dezen te plunderen, te midden van luxe, op de hoogste trappen van de maatschappelijke ladder, terwijl de ongelukkige man woonde bij een armen veefokker te midden van beesten, zei de advocaat bij zichzelf:

— De conclusie, die ik uit dit alles kan trekken, is deze: eene knappe vrouw zal nooit haar echtgenoot willen erkennen in een man, gekleed in een oude carrick, met een pruik van hondsgras op en met stukkende laarzen aan.

Een boosaardige en bijtende glimlach drukte de half wijsgeerige half schertsende gedachten uit, welke wel moeten opkomen bij een man, die door zijn ambt wist door te dringen tot den bodem der dingen, niettegenstaande de leugens, waarmee de meeste Parijsche families hun leven bedekken.

— Goedendag, mijnheer Derville, zeide zij, terwijl zij doorging met den aap koffie te laten drinken.

— Mevrouw, zei hij kortaf, want hij ergerde zich over den luchthartigen toon, waarop de gravin tot hem had gezegd: „Goedendag, mijnheer Dervelle." ik kom met u over eene zeer ernstige zaak praten.

— U maakt me *wanhopig*, mijnheer de graaf is afwezig....

— Ik ben daar blij om, mevrouw. Het zou om *wanhopig* te worden zijn, zoo hij bij ons onderhoud tegenwoordig was. Daarenboven weet ik van Delbecq, dat u bij voorkeur uwe zaken zelf afhandelt zonder er den graaf mee lastig te vallen.

— Dan zal ik Delbecq laten roepen, zeide zij.

— Hij zou u van geenerlei nut zijn ondanks al zijne bekwaamheid, hernam Derville. Luister, mevrouw, één woord zal voldoende zijn om u tot

ernst te stemmen: Graaf Chabert is nog in leven.

— Wilt u me ernstig maken door mij dergelijke grapjes te vertellen? zeide zij in een schaterlach uitbarstend.

Maar de gravin werd plotseling gekalmeerd door den vreemden, strakken blik, waarmee Derville haar vragend aankeek, terwijl hij in het binnenste harer ziel scheen te lezen.

— Mevrouw, antwoordde hij met koele, doordringende ernst, u beseft niets van den omvang der gevaren, die u bedreigen. Ik zal u niet spreken over de onweerlegbare echtheid der stukken noch over de zekerheid der bewijzen voor het bestaan van graaf Chabert. U weet, dat ik geen man ben, die eene verdachte zaak op zich neemt. Indien u zich verzet tegen ons verzoek om de overlijdensakte ongeldig te verklaren, zult u dit eerste proces verliezen en als deze kwestie eenmaal te onzen gunste is opgelost, zullen we ook de andere winnen.

— Waar wenscht u me dan over te spreken?

— Noch over den kolonel noch over uzelf. Ik zal ook niet met u spreken over de dingen, waaraan een handig advocaat, bekend met de uiterst zonderlinge feiten in deze zaak, u zou kunnen herinneren en over de partij, die hij zou kunnen trekken uit de brieven, die u van uw eersten echtgenoot hebt ontvangen voor de voltrekking van uw huwelijk met uw tweeden.

— Dat is valsch! zeide zij met al de heftigheid eener petite maîtresse. Ik heb nooit brieven van graaf Chabert ontvangen; en als er iemand is, die beweert de kolonel te zijn, dan is dat slechts een intrigant of misschien wel een vrijgekomen galeiboef zooals Cogniard. Men huivert enkel al bij de gedachte daaraan. Kan de kolonel van de dooden opstaan, mijnheer? Bonaparte heeft mij door een

adjudant zijn leedwezen laten betuigen met zijn overlijden en ik trek nog heden drieduizend francs pensioen, die de Kamers aan zijne weduwe hebben toegestaan. Ik heb alleszins gelijk gehad, met alle Chaberts af te wijzen, die bij mij gekomen zijn evenals ik ze allemaal zal afwijzen, die nog zullen komen.

— Gelukkig zijn wij alleen, mevrouw. Wij kunnen op ons gemak liegen, zei hij koeltjes, terwijl hij er zijn vermaak in vond den toorn, die bij de gravin was opgekomen, nog aan te wakkeren, ten einde haar eene of andere indiscretie te ontrukken door middel van eene manoeuvre, waarmee advocaten vertrouwd zijn, gewend als ze zijn om kalm te blijven, als hunne tegenstanders of hunne cliënten zich opwinden. — Welnu! We zullen dan zien wie van ons beiden de sterkste is, zei hij bij zichzelf, terwijl hij meteen een valstrik uitdacht, waardoor hij haar kon toonen hoe zwak zij stond. — Ik heb het bewijs in handen, mevrouw, hernam hij op luiden toon, dat de eerste brief u overhandigd is; er zaten geldswaardige papieren in.

— Dat is niet waar! Geldswaardige papieren zaten er niet in.

— U hebt dus den eersten brief toch wel ontvangen, hernam Derville glimlachend. U bent al in de eerste de beste val geloopen, die een advocaat voor u openstelde, en u meent den strijd te kunnen aanbinden tegen de rechterlijke macht....

De gravin werd beurtelings bleek en rood en verborg haar gezicht in hare handen. Daarna schudde zij de schaamte van zich af en hernam met die koelbloedigheid aan dergelijke vrouwen eigen:

— Aangezien u de advocaat bent van den zich noemenden Chabert, zult u mij het genoegen wel willen doen....

— Mevrouw, zei Derville haar in de rede vallend, ik ben op dit oogenblik nog even goed uw advocaat als die van den kolonel. Meent u, dat ik gaarne eene cliëntèle zou verliezen, die zoo kostbaar is als de uwe? Doch u luistert niet naar mij....

— Spreek op, mijnheer, zei ze vol gratie.

— Uw fortuin is afkomstig van graaf Chabert en u hebt hem verstooten. U bezit een kolossaal fortuin en u laat hem bedelen. Mevrouw, advocaten zijn erg welsprekend, als de zaken van zichzelf welsprekend zijn: er zijn hier omstandigheden in het spel, die de publieke opinie tegen u in opstand zouden kunnen brengen.

— Maar mijnheer, zei de gravin, geprikkeld door de wijze waarop Derville haar voortdurend op heete kolen liet staan, een oogenblik aangenomen dat uw mijnheer Chabert nog in leven is, dan zal de rechtbank toch mijn tweede huwelijk handhaven om wille van de kinderen en ik ben dan van alles af, als ik twee honderd vijf en twintig duizend francs aan Chabert geef.

— Mevrouw, wij weten niet van welken kant de rechtbank die gevoelskwestie zal bekijken. Zoo wij aan den eenen kant eene moeder en hare kinderen hebben staan, is er aan den anderen kant een man, die verplettert is onder allerlei rampen, verouderd door uw schuld, door uw weigering. Waar zal hij eene vrouw vinden? Kunnen daarenboven de rechters de wet verkrachten? Uw huwelijk met den kolonel heeft het recht en den voorrang aan zijn kant en zoo uw handelwijze onder een ongunstig daglicht werd gesteld, zoudt u een tegenstander kunnen krijgen, dien u totaal niet verwacht. Daar, mevrouw, schuilt het gevaar, waarvoor ik u wilde waarschuwen.

— Nog een tegenstander, zei ze; wie?

— Graaf Ferraud, mevrouw.

— Graaf Ferraud is te zeer aan mij gehecht en heeft voor de moeder zijner kinderen te veel eerbied.

— Zeg toch niet zulke onnoozele dingen, zei Derville haar in de rede vallend, tegen 'n advocaat, die gewend is om te lezen in het diepste van het hart. Op dit oogenblik heeft graaf Ferraud inderdaad nog niet de minste lust om uw huwelijk te verbreken en ik ben ervan overtuigd, dat hij u aanbidt; maar als iemand hem kwam zeggen, dat zijn huwelijk ongeldig kan worden verklaard, dat zijne vrouw voor de rechtbank der publieke opinie eene misdadigster zal zijn....

— Hij zou mij verdedigen, mijnheer.

— Neen, mevrouw.

— Welke reden zou hij hebben om mij in den steek te laten, mijnheer?

— Wel, deze, dat hij dan kon trouwen met de eenige dochter van een pair van Frankrijk, wiens pairschap op bevel des konings op hem zou overgaan....

De gravin verbleekte.

— We zijn er! zei Derville bij zichzelf. Ik heb haar in handen, de zaak van den armen kolonel is gewonnen. — Daarenboven, mevrouw, hernam hij luid, zou hij zich daar des te minder een verwijt van maken, omdat een man, overdekt met roem, een generaal, 'n graaf, Groot-officier van het Legioen van Eer nog zoo'n heel slechte ruil niet zou zijn en als die man hem zijne vrouw terugvraagt....

— Genoeg! genoeg, mijnheer! zeide ze. Ik zal nooit een anderen advocaat nemen dan u. Wat moet ik doen?

— Transigeeren! zei Derville.

— Houdt hij nog van me? zeide ze.

— Ik geloof niet, dat het tegendeel waar kan zijn.

Bij die woorden richtte de gravin het hoofd op. Een straal van hoop schitterde in hare oogen; zij dacht waarschijnlijk te kunnen speculeeren op de teerhartigheid van haar eersten echtgenoot om door eene of andere vrouwenlist haar proces te kunnen winnen.

— Ik zal uwe bevelen afwachten, mevrouw, en zien of wij het proces tegen u aanhangig moeten maken, dan wel of u bij mij wilt komen, om den grondslag te leggen voor eene transactie, zei Derville, terwijl hij met een groet van de gravin afscheid nam.

Acht dagen na de twee bezoeken, die Derville had afgelegd, vertrokken op een mooien Junimorgen de echtgenooten, die door een bijna bovennatuurlijktoeval van elkaar gescheiden waren, vanaf twee tegenovergestelde punten in Parijs, om elkaar te gaan ontmoeten in het kantoor van hun gemeenschappelijken advocaat. De voorschotten, die Derville op onbekrompen wijze aan kolonel Chabert had verleend, hadden dezen in staat gesteld om volgens zijn rang gekleed te verschijnen. De overledene kwam dus in een fraaie sjees. Op zijn kale hoofd droeg hij een pruik, die bij zijn gezicht paste; hij was gekleed in een blauw lakensch pak, droeg een schoon linnen overhemd en onder zijn vest schuin over de borst het roode lint van de Groot-officieren van het Legioen van Eer. Nu hij weer in eene zekere mate van welstand verkeerde, had hij ook zijn vroegere krijgshaftige elegantie teruggevonden. Hij liep kaarsrecht. Zijn ernstige, geheimzinnig gelaat, waarop vreugde en hoopvolle verwachtingen te lezen stonden, scheen verjongd en meer gevuld te zijn, dank zij het schminken, waardoor zijn gelaatsuitdrukking op het voor-

deeligst uitkwam. Hij geleek evenmin meer op den Chabert in zijn oude carrick als een sou op een pasgeslagen goudstuk van veertig francs. De voorbijgangers, die hem zagen, zouden in hem gemakkelijk een dier schoone wrakstukken van het oude leger hebben herkend, een dier heldhaftige mannen, op wie onze nationale roem terugkaatst; waarvan zij de vertegenwoordigers zijn — evenals een spiegel, waar de zon op schijnt, al hare stralen weerkaatst. Die oude soldaten zijn een schilderstuk en een boek tevens.

Met de veerkracht van een jongen man sprong de graaf uit zijn rijtuig en klom de trap op naar het kantoor van Derville. Nauwelijks was zijn sjees teruggekeerd, of daar verscheen een sierlijk coupétje met een wapen op de portieren. Gravin Ferraud stapte eruit, gekleed in een eenvoudig toiletje, dat er echter handig op berekend was om de jeugdigheid hare taille te doen uitkomen. Op het hoofd droeg zij een aardig, met rozen gegarneerd hoedje, dat haar gezicht omlijstte, terwijl het de omtrekken daarvan deed schuilgaan. Al zagen de cliënten er ook jonger uit dan zij waren, het kantoor was zichzelf gebleven en bood nog denzelfden aanblik, dien wij in het begin van dit verhaal beschreven. Simonnin gebruikte zijn ontbijt, als steeds met den schouder leunend tegen het openstaande venster; door de opening, die de van alle kanten door zwarte gebouwen ingesloten binnenplaats bood, keek hij naar de blauwe lucht.

— Nu! riep het klerkje uit, wie wil thans nog om 'n vrije plaats in den schouwburg met me wedden, dat kolonel Chabert geen graaf en officier van het Legioen van Eer is?

— De patroon is een echte toovenaar, zei Godeschal.

— We kunnen hem dus ditmaal niet voor den gek houden? vroeg Desroches.

— Dat heeft zijne vrouw, gravin Ferraud, op zich genomen! zei Boncard.

— Kom toch! zei Godeschal; zou gravin Ferraud dus genoodzaakt zijn om tegelijk met hem hier te verschijnen?

— Daar is ze al! antwoordde Simonnin.

Op hetzelfde oogenblik trad de kolonel binnen en vroeg naar Derville.

— Hij is thuis mijnheer zei Simonnin.

— Je bent dus niet doof jij snaak? zei Chabert, terwijl hij den duvelstoejager bij het oor pakte en dat eens flink omdraaide tot groote voldoening van de klerken die begonnen te lachen en den kolonel aankeken met een eigenaardig soort van respect, dat dit zonderlinge personnage afdwong.

Graaf Chabert bevond zich al bij Derville op het oogenblik dat zijne vrouw door de deur van het kantoor binnenkwam.

— Zeg Boncard daar zal zich wel een vreemdsoortig tooneel afspelen in het kabinet van den patroon!

— Zwijgt stil, heeren! Men kan ons verstaan, zei Boncard op strengen toon; ik heb nog nooit een advocatenkantoor gezien, waar zooveel grapjes op de cliënten worden gemaakt als hier.

Derville had den kolonel in zijn slaapkamer gelaten, toen de gravin verscheen.

— Mevrouw, zeide hij, daar ik niet wist of het u aangenaam zou zijn graaf Chabert te ontmoeten, heb ik u beiden gescheiden. Als u echter wenscht..

— Mijnheer, ik dank u voor die attentie.

— Ik heb eene akte opgesteld, waarvan de condities op staanden voet door u en den heer Chabert kunnen besproken worden. Ik zal beurte-

lings van u naar hem toe gaan, om uw beider opmerkingen over te brengen.

— Laat zien, mijnheer, zei de gravin, terwijl zij zich een ongeduldig gebaar liet ontsnappen.

Derville las:

„Tusschen ondergeteekenden,

„Hyacinthus Chabert, graaf, maarschalk en Groot-officier van het Legioen van Eer, wonende te Parijs, rue du Petit-Banquier, eenerzijds;

„En mevrouw Rose Chapotel, echtgenoote van bovengenoemden graaf Chabert, geboren...."

— Sla dat maar over, zeide zij, laat de inleiding achterwege en kom liever aanstonds tot de voorwaarden.

— Mevrouw, zei de advocaat, de inleiding bevat eene beknopte verklaring van de positie, waarin u beiden zich bevindt. In artikel 1 erkent u in tegenwoordigheid van drie getuigen, twee notarissen en den veefokker, bij wien uw echtgenoot heeft ingewoond, aan wien ik onder geheimhouding uw zaak heb meegedeeld; — u erkent, zeg ik, dat de persoon, bedoeld in de stukken, die aan deze onderhandsche akte zijn toegevoegd, en wiens positie daarenboven omschreven is in eene door Alexander Crottat, uw notaris, opgemaakte akte, graaf Chabert, uw eerste echtgenoot is. In artikel 2 verbindt zich graaf Chabert, ten einde uw geluk niet in den weg te staan, geen ander gebruik te maken van zijne rechten dan in de gevallen, waarin de akte zelf voorziet. — En die gevallen, zei Derville een soort van tusschenzin makend, zijn geen andere dan de niet-nakoming van de clausules dezer geheime overeenkomst. — Van zijn kant, hernam hij, stemt de heer Chabert er in toe onder wederzijdsch goedvinden tot eene rechterlijke uitspraak te komen, waardoor zijne overlijdensakte wordt geannuleerd

en de ontbinding van zijn huwelijk wordt uitgesproken.

— Dat staat me geenszins aan, zei de gravin verwonderd, ik wil geen proces. U weet wel waarom.

— In artikel 3, zei de advocaat onverstoorbaar kalm voortgaande, verbindt u zich om ten name van Hyacinthus, graaf Chabert, eene levenslange lijfrente vast te leggen, ingeschreven op het grootboek der nationale schuld, doch waarvan het kapitaal bij zijn dood aan u zal terugvallen....

— Maar dat is veel te hoog! zei de gravin.

— Denkt u tot eene voor u voordeeliger schikking te kunnen komen?

— Misschien.

— Wat wilt u dan, mevrouw?

— Ik wil.... ik wil geen proces; ik wil....

— Dat hij dood blijft? zei Derville haar heftig in de rede vallend.

— Mijnheer, zei de gravin, als het mij vier en twintig duizend pond aan rente moet kosten, dan zullen wij procedeeren....

— Ja, wij zullen procedeeren, riep met doffe stem de kolonel uit, die de deur geopend had en plotseling voor zijne vrouw verscheen, terwijl hij de eene hand in zijn vest hield gestoken en de andere naar den vloer hield gericht, een gebaar, waaraan de herinnering aan zijne avonturen eene schrikwekkende kracht bij zette.

— Hij is het! zei de gravin bij zichzelf.

— Te hoog! hernam de oude soldaat. Ik heb u bijna een millioen gegeven en nu ik ongelukkig ben, wilt u marchandeeren! Welnu! Thans wil ik u hebben, u en uw fortuin. Wij zijn in gemeenschap van goederen getrouwd, ons huwelijk is niet ontbonden....

— Maar mijnheer is kolonel Chabert niet, riep

de gravin uit, terwijl zij verbazing voorwendde.

— Ha zoo, zei de oude man op spottenden toon, wilt u bewijzen? Ik heb kennis met u gemaakt bij het Palais-Royal....

De gravin verbleekte. Toen de oude soldaat zag, dat zij wit werd onder de roode verf, die haar gelaat bedekte, werd hij geroerd door de hevige smart, welke hij eene vrouw aandeed, die hij eertijds vurig had bemind en hield op met spreken; maar zij wierp hem zulk een giftigen blik toe, dat hij plotseling hernam:

— U was bij de....

— Neemt u mij niet kwalijk, mijnheer, zei de gravin tot den advocaat, maar u vindt het zeker wel goed, dat ik dit vertrek verlaat. Ik ben hier niet gekomen, om dergelijke afschuwelijke dingen te hooren.

Zij stond op en vertrok. Derville snelde het kantoor in, doch de gravin scheen wel vleugels te hebben gekregen, want zij was al verdwenen. Toen de advocaat in zijn kabinet terugkwam, vond hij daar den kolonel, die in een hevigen aanval van woede met groote stappen op en neer liep.

— In dien tijd haalde ieder zijn vrouw waar hij maar wilde, zeide hij; maar ik heb eene slechte keuze gedaan en me in den schijn vergist. Zij heeft geen hart.

— Nu, kolonel, had ik geen gelijk, toen ik u verzocht niet te komen? Thans ben ik zeker van uw identiteit. Toen u te voorschijn kwam, maakte de gravin eene beweging, die niet misverstaan kan worden. Maar u hebt uw proces verloren, uw vrouw weet, dat u onherkenbaar bent!

— Ik zal haar dooden....

— Dwaasheid! u zult gevangen genomen en als een ellendeling geguillotineerd worden. Daaren-

boven zal uw schot of uw steek misschien het doel missen! Dat zou onvergeeflijk zijn, men moet nooit missen, als men zijne vrouw wil dooden. Laat mij uw dwaasheid weer goedmaken, groot kind! Ga heen. Wees voorzichtig, zij is in staat om u in eene of andere val te lokken en u te laten opsluiten in Charenton. Ik zal haar langs gerechtelijken weg in kennis stellen van onze stukken, om u tegen alle verrassingen te beschermen.

De arme kolonel gehoorzaamde zijn jongen weldoener en vertrok, terwijl hij eenige woorden van verontschuldiging stamelde. Hij daalde langzaam de treden van de donkere trap af, verzonken in sombere overpeinzingen, wellicht verpletterd door den zoo juist ontvangen slag, voor hem de wreedste, die diepste steek, die ooit zijn hart had getroffen, toen hij eensklaps op de laatste overloop aangekomen het ruischen van een dameskleed hoorde en zijne vrouw zag verschijnen.

— Kom mee, mijnheer, zeide zij zijn arm nemend met eene beweging, waarmee hij vroeger zoo goed vertrouwd was geweest.

De handelwijze van de gravin en de toon harer weer lieftallig geworden stem waren voldoende om den toorn van den kolonel te doen bedaren, die zich naar het rijtuig liet lèiden.

— Nu! Stap in! zei de gravin, toen de koetsier de opstap had neergelaten.

En als bij tooverslag bevond hij zich naast zijne vrouw in het rijtuig.

— Waar gaat mevrouw heen? vroeg de koetsier.

— Naar Groslay, zeide zij.

Het rijtuig vertrok en reed heel Parijs door.

— Mijnheer.... zei de gravin tot den kolonel op een toon, die getuige van eene ontroering, welke

men slechts zelden in het leven gevoelt en waardoor alles in ons wordt geschokt.

In die oogenblikken trilt alles aan ons: hart, zenuwen, vezels, gelaat, ziel en lichaam, alles, zelfs elke porie. Er schijnt geen leven meer in ons te zijn; het is uit ons gegaan en deelt zich aan anderen mee als iets besmettelijks, het wordt overgebracht door de blik, de klank onzer stem, door gebaren en dringt zoo onzen wil aan anderen op. De oude soldaat rilde, toen hij dit enkele dit eerste, dit verschrikkelijke woord „Mijnheer" hoorde! Het was tegelijkertijd een verwijt, een verzoek, eene vergiffenis, eene uiting van hoop en van wanhoop, een vraag en een antwoord. In dat woord lag alles opgesloten. Men moest wel eene komediante zijn, om in één woord zooveel welsprekendheid, zooveel gevoelens te kunnen leggen. Wat waar is behoeft niet zoo volledig te worden uitgedrukt; daarbij wordt niet alles naar buiten uitgestald, doch men kan alles zien wat er binnenin is. De kolonel werd verteerd door wroeging over zijn achterdocht, zijne vragen, zijn toorn en hij sloeg de oogen neer om zijne ontroerig niet te laten blijken.

— Mijnheer, hernam de gravin, na eene zeer korte pauze ik heb u wel herkend!

— Rosine zei de oude soldaat dit woord bevat de eenige balsem, die mij al mijne rampen kan doen vergeten.

Twee dikke warme tranen rolden op de handen zijner vrouw, die hij drukte om eene vaderlijke teerhartigheid uit te drukken.

— Mijnheer hernam zij hoe is het mogelijk, dat u niet vermoed hebt hoeveel het mij moest kosten om voor een vreemdeling te verschijnen in eene positie zoo valsch als de mijne? Als ik over

mijn toestand moet blozen, laat het dan tenminste onder ons zijn. Moest dit geheim niet begraven blijven in onze harten? U zult mij, hoop ik, mijne schijnbare onverschilligheid vergeven voor de rampen van een Chabert, aan wiens bestaan ik niet meer kon gelooven. Ik heb uwe brieven ontvangen, zei ze haastig, toen ze in de gelaatstrekken van haar echtgenoot las, dat hij eene tegenwerping wilde maken, maar ze bereikten mij dertien maanden na den slag bij Eylan; ze waren geopend, bevuild, uw schrift was niet te herkennen en ik moest dus wel gelooven, nadat ik de onderteekening van Napoleon op mijn nieuwe huwelijkscontract had gekregen, dat de eene of andere sluwe intrigant zijn spel met mij wilde drijven. Om de gemoedsrust van graaf Ferraud niet te verstoren en de familiebanden niet te verzwakken, moest ik dus voorzorgsmaatregelen treffen tegen een valschen Chabert. Zeg u nu eens, had ik geen gelijk?

— Ja, je hadt gelijk; ik ben zelf een dwaas, een beest, dat ik niet beter de gevolgen heb overzien van eene dergelijke situatie. Maar waar gaan wij heen? zei de kolonel, toen hij zag, dat ze aan de tol van la Chapelle waren gekomen.

— Naar mijn buitengoed dicht bij Groslay in de vallei van Montmorency. Daar, mijnheer, zullen wij samen nadenken over de stappen, die wij zullen ondernemen. Ik ken mijne verplichtingen. Zoo ik u ook al rechtens toebehoor, feitelijk doe ik dat niet. Zoudt u willen, dat heel Parijs over ons ging praten? Laten we het publiek niet inlichten over deze situatie, die voor mij eene belachelijke kant heeft en laten we onze waardigheid ophouden. Gij bemint mij nog, hernam zij, terwijl zij den kolonel een zachten, treurigen blik toewierp; maar was ik niet gerechtigd om andere betrekkin-

gen aan te knoopen? In deze zonderlinge positie zegt mij een geheime stem, dat ik nog mag hopen op uw goedheid, die ik zoo goed ken. Zou ik dus verkeerd doen, als ik de beslissing over mijn lot enkel in uwe handen legde? Wees gij rechter en partij tegelijk. Ik vertrouw op uw edele karakter. U zult zeker de edelmoedigheid hebben om mij de gevolgen te vergeven van fouten, waaraan ik eigenlijk onschuldig ben. Ik zal dus tegenover u maar bekennen, dat ik Ferraud bemin. Ik meende daartoe het recht te hebben en ik schaam me over deze bekentenis tegenover u niet; zoo die beleedigt, zij strekt ons niet tot oneer. Ik kan de feiten niet voor u verbergen. Zoo het toeval mij tot weduwe heeft gemaakt, moeder was ik niet.

De kolonel maakte tegen zijne vrouw een handgebaar, om haar het zwijgen op te leggen en zoo bleven ze enkele minuten zitten zonder een woord te spreken. Chabert meende de twee kleine kinderen voor zich te zien:

— Rosine?

— Mijnheer?

— De dooden doen dus verkeerd met terug te komen, hè?

— O neen, mijnheer, neen! Meen niet, dat ik ondankbaar ben, doch u vindt eene liefhebbende moeder, waar u eene echtgenoote had achtergelaten. Zoo het niet meer in mijn vermogen is u te beminnen, ik weet toch wat ik allemaal aan u te danken heb en ik kan u nog de genegenheid eener dochter aanbieden.

— Rosine, hernam de grijsaard met zachte stem, ik koester totaal geen wrok meer tegenover je. Wij zullen alles vergeten, voegde hij erbij met een van die glimlachjes, die eene weerspiegeling zijn van eene schoone ziel. Ik ben niet grof genoeg,

om een uiterlijken schijn van liefde te eischen in eene vrouw, die niet langer bemint.

De gravin wierp hem zulk een dankbaren blik toe, dat de arme Chabert wel weer had willen terugkruipen in zijn grafkuil te Eylan. Er zijn menschen, wier ziel sterk genoeg is voor eene dergelijke zelfopoffering en wier eenige belooning daarvoor gelegen is in de overtuiging, dat zij een geliefd wezen gelukkig hebben gemaakt.

— Mijn vriend, wij zullen over dit alles later spreken, als hart en hoofd wat gekalmeerd zijn, zei de gravin.

Het gesprek nam daarop eene andere richting; want het was onmogelijk om het nog langer over dit onderwerp voort te zetten. Hoewel de beide echtgenooten nog vaak op hunne zonderlinge situatie terugkwamen, hetzij rechtstreeks hetzij door zinspelingen, was hun rijtoer toch alleraangenaamst; zij herinnerden zich weer verschillende gebeurtenissen uit hun vroegere huwelijksleven en uit den keizerstijd. De gravin wist aan deze herinneringen eene liefelijke bekoorlijkheid te geven en wierp over het gesprek een zweem van droefgeestigheid, die noodig was om den ernst ervan te bewaren. Zij deed de liefde herleven zonder eenigerlei verlangen op te wekken en gaf haar eersten echtgenoot een kijkje op alle geestesschatten, die zij had verworven, terwijl ze hem vertrouwd trachtte te maken met de gedachte, dat hij zijn geluk moest beperken tot die vreugde, welke een vader gevoelt in het bijzijn van eene geliefde dochter. De kolonel had de gravin uit den keizerstijd gekend, thans zag hij eene gravin uit de Restauratie terug. Eindelijk kwamen de beide echtgenooten langs een zijweg aan een groot park, in het kleine dal gelegen, dat de heuvels van Margency scheidt van het

aardige dorpje Groslay. De gravin bezat daar een keurig hu's en bij hunne aankomst aldaar bemerkte de kolonel aanstonds, dat er alles in gereedheid was gebracht, dat noodig was voor een verblijf van hem en zijne vrouw. Het ongeluk is een soort van talisman, waarvan eene kracht uitgaat, die onze oorspronkelijke gesteldheid versterkt: bij sommige menschen vermeerdert het de boosaardigheid en het wantrouwen terwijl het bij hen, die goedhartig zijn, de goedheid verhoogt.

Allerlei tegenslagen hadden den kolonel nog hulpvaardiger en beter gemaakt dan hij al was en dus kon hij zich ook gemakkelijk begrijpen, dat eene vrouw geheim verdriet kan hebben, dat aan de meeste mannen onbekend blijft. Toch kon hij zich, hoe weinig wantrouwend hij ook mocht zijn, niet weerhouden tot zijne vrouw te zeggen:

— Je schijnt er dus wel zeker van geweest te zijn, dat ik met je hierheen zou komen?

— Ja, antwoordde zij, ik was daar zeker van, als ik tenminste in mijn tegenstander werkelijk kolonel Chabert zou terugvinden.

De schijn van oprechtheid, die zij in haar antwoord wist te leggen, loste totaal de lichte twijfels op, die nog bij den kolonel waren overgebleven en waarvoor hij zich thans schaamde. Drie dagen lang gedroeg de gravin zich tegenover haar eersten echtgenoot bewonderenswaardig. Door teedere zorgen en voortdurende zachtaardigheid scheen zij de herinnering te willen uitwisschen aan al het lijden, dat hij doorstaan had en vergiffenis te willen erlangen voor de ongelukken, die zij, volgens haar eigen bekentenis, onschuldig veroorzaakt had; zij vond er genoegen in tegenover hem die lieftalligheid te ontplooien, waarvoor hij, naar zij wist, zoo ontvankelijk was, terwijl zij tegelijkertijd

eene soort van droefgeestigheid liet blijken; mannen zijn nu eenmaal uiterst ontvankelijk voor zekere bekoorlijkheden van hoofd en hart, waaraan zij geen weerstand kunnen bieden. Zij wilde hem dan ook interesseeren voor haar toestand en hem dermate verteederen, dat zij zijn geest beheerschte en onbeperkt over hem kon beschikken. Hoewel ze vast besloten was om haar doel te bereiken, wist ze toch nog niet, wat ze zou aanvangen met dien man, doch wel wist ze, dat ze hem maatschappelijk wenschte te vernietigen. Op den avond van den derden dag voelde zij, dat zij, ondanks al hare inspanning, niet langer hare ongerustheid over het resultaat harer manoeuvres kon verbergen. Om een oogenblik op haar gemak te zijn, ging ze naar boven naar haar kamer, nam plaats voor haar secretaire en legde het masker van gemoedsrust af, dat zij tegenover graaf Chabert droeg evenals eene actrice, die na eene moeilijke vijfde acte vermoeid in hare loge terugkeert, daar halfdood neerzinkt en in de zaal een beeld van zichzelf achterlaat waarop zij geenszins lijkt. Zij maakte een brief af, dien zij aan Delbecq was begonnen te schrijven en waarin zij hem opdroeg uit haar naam bij Derville inzage te gaan vragen van de stukken betreffende kolonel Chabert, die te copieëren en dan onmiddellijk bij haar te komen in Groslay.

Nauwelijks was zij daarmee klaar, of zij hoorde in de gang den stap van den kolonel, die ongerust was geworden en haar kwam zoeken.

— Helaas! zeide zij, ik wou, dat ik dood was! Mijn toestand is ondragelijk....

— Maar wat scheelt er dan aan? vroeg de goede man.

— Niets, niets, zeide ze.

Zij stond op, verliet den kolonel en ging naar beneden, om zonder het bijzijn van anderen te gaan spreken met haar kamenier, aan wie zij de opdracht gaf naar Parijs te gaan en eigenhandig aan Delbecq den brief te geven, dien zij zoo juist had geschreven, er bij voegend, dat zij dien moest terugbrengen, zoodra hij hem gelezen had. Daarna ging de gravin op een bank zitten, waar zij aanstonds door den kolonel zou gezien worden, als deze haar wilde komen opzoeken. Het duurde dan ook niet lang of de kolonel kwam naast haar zitten.

— Rosina, zeide hij, wat scheelt er aan?

Zij antwoordde niet. Het was een van die schoone rustige Juniavonden, waarop alles in harmonie schijnt te zijn met de schoonheid der ondergaande zon. De lucht was zuiver en de stilte zoo diep, dat men in de verte vanuit het park de stemmen kon hooren van enkele kinderen, die eene soort van melodie voegden bij het prachtige landschap.

— Gij antwoordt niet? vroeg de kolonel.

— Mijn man.... zei de gravin, waarna ze even ophield, een handgebaar maakte en lichtelijk blozend vroeg: — Wat zal ik zeggen, als ik over graaf Ferraud spreek?

— Noem hem maar je man, arm kind, antwoordde de kolonel op goedhartigen toon; is hij niet de vader van je kinderen?

— Welnu, hernam zij, als mijn man mij vraagt, wat ik hier ben komen doen, als hij hoort, dat ik mij hier heb opgesloten met een onbekende, wat zal ik hem dan antwoorden? Luister, mijnheer, hernam zij, terwijl zij eene fiere houding aannam, beslis over mijn lot, ik onderwerp mij aan alles....

— Mijn waarde, zei de kolonel, terwijl hij de handen zijner vrouw greep, ik heb besloten om mijzelf geheel en al op te offeren voor uw geluk..

— Dat is onmogelijk, riep zij uit, terwijl haar onwillekeurig eene stuipachtige beweging door de leden voer. Bedenk toch, dat u dan uzelf zou moeten verloochenen en op eene geloofwaardige wijze....

— Wat? zei de kolonel, is mijn woord u niet voldoende?

Het woord „geloofwaardig" had het hart van den ouden man getroffen en er onwillekeurig weer wantrouwen in gewekt. Hij wierp zijne vrouw een blik toe, die haar deed blozen; zij sloeg de oogen neer en hij was al bang, dat hij haar zou moeten minachten. De gravin vreesde, dat zij die ruwe schroomvalligheid, dat strenge gevoel voor eerlijkheid had wakker geroepen in een man, wiens edelmoedige karakter en ongekunstelde deugden haar bekend waren. Hoewel die gedachten enkele wolken hadden doen verschijnen op hun voorhoofd, werd de goede harmonie tusschen hen beiden toch aanstonds weer hersteld. Ziehier hoe. In de verte weerklonk geroep van een kinderstem.

— Jules, plaag je zusje niet! riep de gravin uit.

— Wat? Zijn uwe kinderen hier? zei de kolonel.

— Ja, maar ik heb hen verboden u lastig te vallen. De oude soldaat begreep de fijngevoeligheid, de vrouwelijke tact, die in deze handelwijze lag opgesloten en hij nam de hand der gravin om die te kussen.

— Laat ze toch hier komen, zei hij.

Het kleine meisje kwam aangeloopen, om haar beklag over haar broertje te doen.

— Mama!

— Mama!

— Hij heeft....

— Zij heeft....

De handjes werden uitgestrekt naar de moeder en de twee kinderstemmetjes klonken door elkaar. Het was een aanlokkelijk tooneeltje.

— Arme kinderen! riep de gravin uit, die hare tranen niet langer bedwingen kon, ik zal ze moeten verlaten; aan wie zal de rechtbank ze toewijzen? Men kan een moederhart niet verdeelen; ik wil ze houden, ik!

— Maakt u mama aan het schreien? zei Jules, terwijl hij den kolonel een toornigen blik toewierp.

— Zwijg, Jules! riep de moeder op gebiedenden toon uit.

De beide kinderen bleven zwijgend staan en zagen hunne moeder en den vreemdeling aan met eene nieuwsgierigheid, die men niet onder woorden zou kunnen brengen.

— O ja! hernam zij, als ik van den graaf gescheiden wordt, zal ik mij aan alles onderwerpen, indien men mij slechts mijne kinderen laat behouden....

Dit beslissende woord had al het succes, dat zij ervan gehoopt had.

— Ja, riep de kolonel uit, als voltooide hij een zin, die hij in gedachten begonnen was, ik moet onder den grond terugkeeren. Dat heb ik al bij mezelf uitgemaakt.

— Hoe kan ik zulk een offer aannemen? antwoordde de gravin. Indien er al eens mannen den dood zijn ingegaan, om de eer hunner minnares te redden, dan hebben zij hun leven slechts éénmaal gegeven. Maar hier zou u uw leven elken dag ten offer brengen! Neen, neen dat is onmogelijk Als het slechts om uw leven ging, dan zou het nog niets zijn; maar eigenhandig verklaren dat u kolonel Chabert niet bent, erkennen een bedrieger te zijn, uw eer prijs te geven, elk uur van den dag

een leugen zeggen, zoover zou een mensch zich nooit kunnen opofferen. Daar valt niet aan te denken. Neen. Als ik mijne arme kinderen niet had, zou ik al lang met u naar de uiteinden van de wereld zijn gevlucht....

— Maar, hernam Chabert, kan ik hier in uw paviljoentje niet blijven wonen als een bloedverwant van u? Ik ben zoo versleten als een afgedankt kanon, ik heb niets anders noodig dan wat tabak en de „Constitutionnel".

De gravin barstte in tranen uit. Er ontstond tusschen gravin Ferraud en kolonel Chabert een wedstrijd in edelmoedigheid, waaruit de soldaat zegevierend te voorschijn kwam.

Toen hij op zekeren avond die moeder temidden van hare inderen zag, werd de soldaat zoodanig getroffen door dit liefelijke familietafereel, waarvan de bekoorlijkheid nog verhoogd werd door de landelijke avondstilte, dat hij besloot om dood te blijven en niet langer bevreesd voor de authenticiteit van eene akte, vroeg hij, hoe hij het moest aanleggen om voor goed het geluk van dit gezin te verzekeren.

— Doe wat u wilt! antwoordde de gravin, ik verzeker u, dat ik mij niet meer in deze zaak zal mengen. Dat mag ik niet.

Delbecq was eenige dagen te voren aangekomen en ingevolge de mondelinge instructies der gravin had de secretaris het vertrouwen den van ouden militair weten te winnen. Den volgenden morgen vertrok kolonel Chabert dus met den gewezen advocaat naar Saint-Leu-Taverny, waar Delbecq bij den notaris eene verklaring had laten opmaken, die in zulke stootende termen was vervat, dat de kolonel aanstonds het kantoor verliet, toen hij ze had hooren voorlezen.

— Alle duivels! Dan zou ik 'n mooi heerschap zijn! Ik zou doorgaan voor 'n falsaris riep hij uit!.

— Mijnheer, zei Delbecq tot hem, ik wil u niet aanraden te vlug te teekenen. Als ik u was, zou ik minstens eene lijfrente van dertig duizend pond uit dit proces halen, want mevrouw zou die zeker geven.

Na den doortrapten schurk als verpletterd te hebben door den vonkelenden blik van een eerlijk, verontwaardigd man, nam de kolonel de vlucht, overweldigd door allerlei tegenstrijdige gevoelens. Wantrouwen, verontwaardiging en gemoedsrust wisselden elkaar in hem af.

Eindelijk trad hij het park van Groslay binnen door een bres in den muur en ging met langzame schreden naar een kamertje toe, dat ingebouwd was onder een koepel, vanwaar men het uitzicht had op den weg naar Saint-Leu en waar hij wat kon uitrusten. Het tuinpad was bedekt met die soort van geel zand, dat men wel gebruikt in plaats van kiezelsteenen; de gravin zat in het salonnetje boven in de koepel, maar hoorde den kolonel niet aankomen, want zij dacht aan niets anders dan of haar toeleg zou gelukken en dus vernam zij niets van het lichte gedruisch, dat haar echtgenoot maakte. De oude soldaat bemerkte evenmin, dat zijne vrouw boven hem in het koepeltje zat.

— En heeft hij geteekend, mijnheer Delbecq? vroeg de gravin aan haar zaakwaarnemer, dien zij, over een heg, langs een breede sloot heenkijkend, alleen op den weg zag aankomen.

— Neen, mevrouw. Ik weet zelfs niet, waar onze baas gebleven is. Het oude paard is aan 't steigeren gegaan.

— We zullen hem dus ten slotte toch nog naar Charenton moeten laten brengen, zeide zij, want we hebben hem in onze macht.

De kolonel, die de veerkracht der jeugd had teruggevonden om over de sloot heen te springen, stond in een oogwenk voor den secretaris, wien bij het flinkste paar oorvijgen toediende, dat ooit op de beide wangen van een advocaat is terechtgekomen.

— Zeg er dan nog bij, dat oude paarden ook nog achteruit weten te slaan! zeide hij.

Toen zijn toorn bedaard was, voelde de kolonel zich niet krachtig genoeg meer om nogmaals over de sloot te springen. De waarheid had zich in al hare naaktheid vertoond. De vraag der gravin en het antwoord van Delbecq hadden het complot ontsluierd, waarvan hij bijna het slachtoffer geworden was. De zorgen, zoo kwistig aan hem besteed, waren niets anders dan een lokaas om hem te vangen. De woorden der gravin werkten als een druppel vergif, dat bij den ouden soldaat zijne lichaamspijnen en zijn zielesmart weer deed terugkeeren. Door het tuinhek keerde hij naar het paviljoen terug, met langzame schreden als een man, die totaal is uitgeput. Er bestond dus voor hem geen vrede, geen wapenstilstand! Vanaf dit oogenblik moest hij met die vrouw den afschuwelijken strijd aanbinden, waarover Derville hem gesproken had, zich voeden met gal en elken morgen een bitteren kelk ledigen. En dan — afschuwelijke gedachte! — waar zou hij het geld vandaan halen dat hij noodig had om het proces te beginnen? Hij kreeg zulk een hevige walging van het leven, dat hij zich, zoo er water in zijne nabijheid was geweest, daarin gestort zou hebben dat hij zich indien hij een pistool had gehad voor het hoofd zou hebben geschoten. Toen verviel hij weer in die verwarde overpeinzingen welke hij sinds zijn onderhoud met Derville bij den veefokker niet meer had gekend. Bij het paviljoen aangekomen ging hij het

bovenste kamertje binnen, waar hij door het rozetvenster heen het uitzicht had op het bekoorlijke panorama, dat de vallei aanbood en waar hij zijne vrouw op een stoel vond zitten. De gravin keek naar buiten; zij was uiterst kalm en zij had die ondoorgrondelijke gelaatsuitdrukking welke vrouwen weten aan te nemen, die tot alles besloten zijn.
Even wreef zij langs de oogen, alsof zij zoo juist had geweend en speelde als verstrooid met het lange, rose lint van haar ceintuur. Ondanks hare oogenschijnlijke kalmte kon zij toch eene huivering niet bedwingen, toen zij haar edelmoedigen weldoener met gekruiste armen, bleek gelaat en gerimpeld voorhoofd voor zich zag staan.

— Mevrouw, zeide hij, na haar een oogenblik strak te hebben aangekeken en haar een blos op de wangen te hebben gejaagd, mevrouw, ik verwensch u niet, ik veracht u. Thans dank ik het lot, dat ons heeft gescheiden. Ik gevoel zelfs geen verlangen naar wraak, ik bemin u niet meer. Ik wil niets meer met u te maken hebben. Leef gerust, vertrouwend op mijn eerewoord, dat meer waard is dan het gekrabbel van alle notarissen in Parijs. Nooit zal meer ik den naam opeischen, waaraan ik een goeden klank heb weten te geven. Ik ben niets meer dan een arme drommel, Hyacint geheeten, die niets anders vraagt dan zijn plaatsje onder de zon. Vaarwel....

De gravin wierp zich voor den kolonel op de knieën en wilde hem terughouden door zijne handen te grijpen, doch hij stiet haar met walging van zich af en zei:

— Raak mij niet aan.

Daarna maakte ze een onbegrijpelijk gebaar, toen zij de voetstappen van haar echtgenoot zich hoorde verwijderen en met die scherpzinnigheid,

welke een mensch ontleent aan doortrapte schurkachtigheid of aan het niets ontziende egoïsme der wereld meende zij voortaan in vrede te kunnen leven, vertrouwend op de belofte en de minachting van dezen rondborstigen soldaat.

Chabert verdween inderdaad. De veefokker ging failliet en werd huurkoetsier. Wellicht kwam kolonel Chabert den eersten tijd met een dergelijk baantje aan den kost, wellicht ook zonk hij, evenals een steen, die in een afgrond geworpen wordt, stap voor stap weg in het slijk en de lompen der Parijsche straten. Zes maanden na deze gebeurtenis, dacht Derville, die niets meer had vernomen noch van kolonel Chabert noch van gravin Ferraud, dat zij zeker tot een accoord moesten zijn gekomen, hetwelk de gravin uit wraak op een ander kantoor had laten opmaken. Op zekeren morgen telde hij dan ook de geldsommen samen, die hij aan gezegden Chabert had voorgeschoten, vermeerderd met de onkosten en verzocht gravin Ferraud dit bedrag van graaf Chabert op te vorderen, daar hij vermoedde, dat het adres van haar eersten echtgenoot haar wel bekend zou zijn.

Reeds den volgenden dag schreef de secretaris van graaf Ferraud, die intusschen benoemd was tot president eener rechtbank in eene groote stad, aan Derville het volgende ontmoedigende briefje:

„Mijnheer,

„Mevrouw de gravin Ferraud draagt mij op u ervan in kennis te stellen, dat uw cliënt uw vertrouwen totaal heeft misbruikt en dat de persoon, die zich graaf Chabert noemde, erkend heeft op dien titel geenszins recht te hebben.

„Hoogachtend enz.

„Delbecq."

— Sommige menschen zijn toch werkelijk al te dom, op mijn woord van eer! Zij hebben het doopsel gestolen! riep Derville uit. Wees dan maar menschelijk, edelmoedig, menschlievend en advocaat en laat je te pakken nemen! Dat zaakje kost me meer dan twee briefjes van duizend francs.

Eenigen tijd na de ontvangst van dezen brief zocht Derville in het Paleis een advocaat, dien hij wenschte te spreken en die voor de correctioneele rechtbank als pleiter optrad. Het toeval wilde, dat Derville juist de gerechtszaal binnentrad op het oogenblik, dat de president een zekeren Hyacint wegens landlooperij tot twee maanden gevangenisstraf veroordeelde en beval, dat deze aanstonds moest worden overgebracht naar de rijkswerkinrichting te Saint-Denis, een vonnis, dat volgens de jurisprudentie der prefecten van politie gelijkstaat met eene blijvende opsluiting. Bij het hooren van den naam Hyacint keek Derville den beschuldigde aan, die tusschen twee gerechtsdienaars op het zondaarsbankje zat en herkende in den persoon van den veroordeelde zijn valschen kolonel Chabert.

De oude soldaat was kalm en keek onbewegelijk als verstrooid voor zich. Niettegenstaande zijne lompen, niettegenstaande de ellende, die op zijn gezicht te lezen stond, getuigde het toch van eene nobele fierheid. Zijn blik had eene uitdrukking van stoïcisme, die een magistraat niet had behooren te miskennen, doch zoodra een mensch in handen van de justitie valt, is hij niets meer dan een redelijk wezen, wordt er enkel gevraagd naar recht en naar feiten evenals hij in de oogen van den statisticus een cijfer wordt. Toen de soldaat teruggeleid werd naar de griffie, om vandaar uit met een heele troep landloopers, die eveneens veroordeeld waren, te worden opgezonden, maakte Derville gebruik van

het recht, dat de advocaten hebben, om in het Paleis overal te komen waar zij willen; hij ging met hem mee naar de griffie en keek hem dan enkele oogenblikken aan evenals de nieuwsgierige bedelaars, waartusschen hij zich bevond. Het voorvertrek van de griffie bood een schouwspel aan, dat jammer genoeg noch door de wetgevers, noch door philantropen, noch door schilders ooit wordt bestudeerd.

Op dat oogenblik zat kolonel Chabert te midden van deze menschen, gekleed in het schrikwekkende livrei der ellende, die nu eens zwegen dan weer zachtjes praatten, want drie gerechtsdienaars met op den vloer rinkelende sabels liepen er voor op en neer.

— Herkent u mij? zei Derville tot den ouden soldaat, terwijl hij voor hem ging staan.

— Ja mijnheer, antwoordde Chabert opstaande.

— Zoo u een eerlijk man bent, hernam Derville met zachte stem, waarom bent u dan in gebreke gebleven uw schulden aan mij te betalen?

De oude soldaat bloosde evenals een jong meisje dat had kunnen doen, die door hare moeder beschuldigd wordt van een clandestien minnarijtje.

— Wat! Heeft mevrouw Ferraud u niet betaald? riep hij met luide stem uit.

— Betaald?.... zei Derville. Ze heeft mij geschreven, dat u een bedrieger waart.

De kolonel sloeg de oogen op met eene sublieme beweging van afgrijzen en verwensching, als wilde hij bij den Hemel in beroep komen tegen deze bedriegerij.

— Mijnheer, zeide hij met eene van ontroering kalme stem, zie van de gendarmes gedaan te krijgen, dat ik in de griffie mag binnengaan en dan zal ik

u een mandaat onderteekenen, waarop zeker betaling zal volgen.

Nadat Derville enkele woorden met den brigadier had gewisseld, werd hem toegestaan zijn cliënt mee te nemen naar de griffie, waar Haycint enkele regels schreef aan gravin Ferraud.

— Laat dat bij haar brengen, zei de soldaat, en u zult uw voorschotten en uw onkosten terugbetaald krijgen. Geloof mij, mijnheer, als ik u de dankbaarheid niet heb betuigd, die ik u voor uw goede diensten verschuldigd was, dan was die daarom hier toch niet minder groot, zeide hij, de hand op het hart leggend. Ja, daar zetelt ze. Maar wat kan 'n ongelukkige man doen. Hij bemint en dat is alles.

— Waarom hebt u voor uzelf geen lijfrente geëischt? zei Derville.

— Spreek me daar niet over! antwoordde de oude militair. U hebt er geen besef van hoe ver mijne minachting gaat voor dit uiterlijk bestaan, waaraan de meeste menschen zoo gehecht zijn. Ik ben plotseling aangegrepen door eene ziekte, de walging van het menschdom. Als ik bedenk, dat Napoleon op St. Helena zit, dan is mij alles hier op aarde onverschillig. Ik kan geen soldaat meer zijn en dat is mijn heele ongeluk. Maar enfin, voegde hij erbij met een kinderlijk gebaar, het is beter luxe te hebben in zijn gevoelens dan in zijn kleeren. Ik vrees de verachting van niemand.

En de kolonel ging weer op zijn bank zitten.

Derville vertrok. Toen hij op zijn kantoor terugkwam, zond hij Godeschal, die intusschen zijn tweede klerk was geworden, naar Gravin Ferraud; na zijn briefje gelezen te hebben liet deze aan den advocaat van graaf Chabert aanstonds de verschuldigde som uitbetalen.

In 1840, tegen het eind van de maand Juni, ging Godeschal, die toen zelf advocaat was, naar Ris, in gezelschap van Derville, zijn voorganger. Toen zij aan de laan kwamen, die vanaf den grooten weg naar Bicêtre leidt, bemerkten zij onder een der olmen langs den weg een dier arme, gebroken grijsaards, die den maarschalkstaf der bedelaars hebben veroverd en die te Bicêtre leven als de armlastige vrouwen in de Salpetière. Die man, een der tweeduizend ongelukkigen, die gehuisvest zijn in het Tehuis voor Ouden van dagen, zat op een grenssteen en scheen zijn geheele aandacht geconcentreerd te hebben op eene bezigheid, die men invaliden dikwijls ziet verrichten en die hierin bestaat, dat ze op hun zakdoek tabak in de zon laten drogen, wellicht om te voorkomen dat die gebleekt wordt. Deze grijsaard had een aantrekkelijk uiterlijk. Hij was gekleed in die roodachtige lakensche jas, welke het tehuis aan zijn gasten verstrekt, een afzichtelijk soort van livrei.

— Kijk, Derville, zei Godeschal tot zijn reisgezel, zie daar dien oude eens. Gelijkt hij niet op die carricaturen, die we uit Duitschland krijgen? En dat leeft en dat is misschien nog gelukkig ook!

Derville nam zijn monocle, zag den armen man aan, maakte onwillekeurig eene beweging van verbazing en zei:

— Die oude, mijn waarde, is op zichzelf een heel gedicht of, zooals de romantici zeggen, een drama. Heb je gravin Ferraud wel eens ooit ontmoet

— Ja, zij is eene geestige, zeer aangename vrouw, doch een beetje te vroom, zei Godeschal.

— Die oude inwoner van Bicêtre is haar wettige echtgenoot, graaf Chabert, gewezen kolonel; zij heeft hem ongetwijfeld daar uitbesteed. Zoo hij in dit gesticht zit in plaats van in een rijk heeren-

huis, dan komt dat alleen omdat hij de knappe gravin Ferraud eraan herinnerd heeft, dat hij haar evenals een huurrijtuig van de straat heeft gehaald. Ik herinner mij nog den tijgerblik, dien zij hem op dat oogenblik toewierp.

Daar Godeschal's nieuwsgierigheid was opgewekt, vertelde Derville hem de voorgaande geschiedenis. Toen de beide vrienden twee dagen later naar Parijs terugkeerden, wierpen zij een blik op Bicêtre en stelde Derville voor om kolonel Chabert te gaan opzoeken. Halverwege de laan vonden de beide vrienden den ouden man op een boomstronk zitten; hij had een stok in de hand en vermaakte zich met in het zand lijnen te trekken. Toen zij hem oplettend aankeken, bemerkten zij, dat hij op eene andere plaats zijn ontbijt had gebruikt dan in het tehuis.

— Goedendag, kolonel Chabert, zei Derville.

— Geen Chabert! Geen Chabert! Ik heet Hyacint, antwoordde de grijsaard. Ik ben geen mensch meer, ik ben nummer 164, zevende zaal, voegde jij er bij, terwijl hij Derville aanzag met een angstigen blik, bang als een kind en als een grijsaard tevens. — Komt u naar den ter dood veroordeelde kijken? zei hij na een oogenblik van stilte. Hij is niet getrouwd! Hij is heel gelukkig.

— Arme man, zei Godeschal. Wilt u geld hebben om tabak te koopen?

Met al de naïviteit van een Parijschen straatjongen stak de kolonel de hand uit naar elk der beide onbekenden, die hem een twintig-francsstuk gaven; hij bedankte hem met een versuften blik en zei:

— Dappere soldaten!

Hij ging in de houding staan, deed alsof hij een geweer aanlegde en riep glimlachend uit:

— Vuur! Leve Napoleon!

En met zijn stok beschreef hij in de lucht denkbeeldige krullen.

— Zijn wond zal hem kindsch hebben gemaakt, zei Derville.

— Hij kindsch! riep een andere huisgenoot van hem, die naar hen had staan kijken. O! Er zijn dagen waarop men hem niet in zijn vaarwater moet komen. Het is een ouwe slimmerik, die vol zit van philosophie. Maar vandaag! Wat zullen we ervan zeggen! Hij heeft Maandag gehouden. Hij was hier al in 1820, mijnheer. Onlangs kwam hier een Pruisisch officier te voet voorbij, die zijn rijtuig naar den kant van Villejuif had gestuurd. Wij stonden met zijn tweeën, Hyacint en ik, langs den kant van den weg. De officier liep te praten met een ander, een Rus of zoo'n soort van beest; toen hij den oude zag, zei de Pruis om op te scheppen:

„Dat is er een van de oude garde, die zeker Rosbach wel heeft meegemaakt. — Ik was te jong om daar bij te zijn, antwoordde hij; maar ik ben oud genoeg geweeest om Jena mee te maken." Toen ging de Pruis er vandoor zonder nog verder te vragen.

— Wat 'n loopbaan! riep Derville uit. Hij komt uit het vondelingentehuis en gaat sterven in een gesticht voor oude mannen, na intusschen Napoleon geholpen te hebben bij de verovering van Egypte en Europa. — Weet je, mijn waarde, hernam Derville na eene korte pauze, dat er in onze maatschappij drie soorten van menschen bestaan, die geen achting kunnen gevoelen voor de wereld: de priester, de dokter en de man der wet? Zij zijn in 't zwart gekleed, zeker wel omdat ze rouwen over alle deugden, alle illusies. De ongelukkigste van de drie is de advocaat. Als een mensch den

priester komt opzoeken, dan doet hij dat gedreven door berouw, door wroeging, door eene overtuiging, die hem interessant, die hem grooter maakt en die troost schenkt aan de ziel van den middelaar; deze doet de vlek verdwijnen met een gevoel van vreugde: hij zuivert, hij herstelt en verzoent. Maar wij, advocaten, wij zien dezelfde slechte gevoelens zich herhalen, niets verbetert ze, onze kantoren zijn riolen, waar geen verbeteren aan helpt. Wat heb ik niet tijdens mijn praktijk geleerd! Ik heb een vader doodarm op een zolder zien sterven, verlaten door twee dochters, aan wie hij eene lijfrente van veertigduizend pond had gegeven! Ik heb testamenten zien verbranden; ik heb gezien, hoe moeders hare kinderen plunderden, echtgenooten hunne vrouwen bestalen, vrouwen hunne mannen doodden, terwijl zij de liefde, welke zij hun inboezemden, gebruikten om hen gek of idioot te maken en dan in vrede te kunnen leven met een minnaar. Ik heb vrouwen gezien, die aan een kind uit het eerste huwelijk snoeperij gaven, waaraan het sterven moest, om het kind der liefde te verrijken. Ik kan u niet alles vertellen wat ik gezien heb, want ik heb misdaden gezien, waartegen het gerecht machteloos staat, maar al de verschrikkingen, die de romanschrijvers meenen uit te denken, blijven altijd nog beneden de waarheid. Jij zult met al dat moois ook nog wel kennis maken. Ik heb een afschrik van Parijs.

— Bij Desroches heb ik er ook al wat van gezien, antwoordde Godeschal.

DE REQUISITEUR.

„Dan weer zagen ze hem, door middel van een gezichtsbeeld of een bewegingsverschijnsel, de ruimte afschaffen in haar twee verschijningsvormen van tijd en van afstand, waarvan de eene verstandelijk en de andere physiek is."

Hist. intell. de Louis Lambert.

Voor mijn waarden vriend Albert Marchand de la Ribellerie.

Op een Novemberavond van het jaar 1793 waren de voornaamste ingezetenen van Carentan bijeen in de salon van madame de Dey, bij wie elken dag „vergadering" werd gehouden. Enkele omstandigheden, die in eene groote stad geenszins de aandacht zouden hebben getrokken, maar waarover men zich in eene kleine stad wel druk maken moest, verleenden aan deze gebruikelijke bijeenkomst eene ongewone belangrijkheid. Twee dagen te voren had madame de Dey haar deur voor het gezelschap gesloten gehouden en daags daarop had zij hetzelfde gedaan, voorwendend dat zij ongesteld was. In gewone tijden zouden deze twee gebeurtenissen te Carentan dezelfde uitwerking gehad hebben als in Parijs eene algemeene sluiting van de theaters. In zulke dagen ontbreekt er iets aan het leven. Doch in 1793 kon eene daad als die

van madame de Dey de noodlottigste gevolgen hebben. De minst gewaagde stap werd toen voor den adel bijna altijd eene kwestie van leven of dood. Om de levendige nieuwsgierigheid, welke dien avond op al die Normandische gezichten te lezen stond goed te kunnen begrijpen, maar vooral om zich in te kunnen denken in de geheime angst van madame de Dey, is het noodig hier eerst uit te leggen welke rol zij te Carentan speelde. Daar de hachelijke positie, waarin zij zich op dat oogenblik bevond, zonder twijfel gedurende de Revolutie door vele menschen werd gedeeld, zal de sympathie van meer dan een lezer aan dit verhaal kleur bijzetten.

Madame de Dey, weduwe van een luitenant-generaal en drager van verscheidene ridderorden, had reeds in het begin van de emigratie het hof verlaten. Daar zij aanzienlijke goederen bezat in de omstreken van Carentan, was zij daarheen gevlucht in de hoop, dat daar van den invloed van het Schrikbewind weinig te merken zou zijn. Deze veronderstelling, steunend op eene juiste kennis van het land, was juist geweest. De revolutie had in Normandië weinig verwoestingen aangericht. Hoewel madame de Dey vroeger, als zij hare bezittingen kwam bezichtigen, enkel omging met de adellijke families uit de omgeving, had zij ditmaal uit politieke overwegingen haar huis opengesteld voor de voornaamste ingezetenen der stad en voor de nieuwe autoriteiten; zij sloofde zich uit om hen trotsch te doen zijn op hunne overwinning zonder haat of jaloezie bij hen op te wekken.

Ongeveer acht en dertig jaar oud, was zij wel niet meer in het bezit van die frissche, robuste schoonheid, waardoor de meisjes in Normandië zich onderscheiden, doch wel bezat zij nog de

slankheid en de voorname schoonheid der aristocraten. Hare gelaatstrekken waren fijn, haar taille lenig en los. Als zij sprak, dan scheen haar bleeke gelaat op te klaren en levendig te worden. Hare groote donkere oogen waren vol minzaamheid, doch de kalme en devote uitdrukking, die erin lag, scheen erop te wijzen, dat zij van het leven niet veel meer verwachtte. Zeer jong getrouwd met een ouden, jaloerschen militair, had de valschheid harer positie te midden van de galante hofkringen er zonder twijfel veel toe bijgedragen, dat er thans een sluier van droefgeestigheid scheen te liggen over haar gelaat, dat eertijds bekoorlijk en levenslustig moest geweest zijn.

Madame de Dey had dan ook al hare genegenheid geconcentreerd in één enkel gevoel, dat der moederliefde. Het geluk en de genoegens, die zij als vrouw had moeten missen, vond zij terug in de uitbundige liefde, die zij haar zoon toedroeg. Zij beminde hem niet alleen met die zuivere en diepe toewijding eener moeder, maar ook met de coquetterie eener maîtresse en de jaloezie eener echtgenoote. Zij was ongelukkig, als hij ver van haar af was en ongerust tijdens zijne afwezigheid; zij kon hem nooit genoeg zien, zij leefde slechts voor hem en door hem. Om te doen begrijpen hoe sterk dit gevoel moest zijn, zal het voldoende wezen hieraan toe te voegen, dat deze zoon niet alleen het eenige kind van madame de Dey was, maar daarenboven haar eenige bloedverwant, waarmee al hare angsten, al hare hoopvolle verwachtingen, alle vreugde haars levens verbonden waren. Wijlen graaf de Dey was de laatste spruit van zijn geslacht evenals zij zelf de eenige erfgename van het hare was. Menschelijke berekeningen en belangen gingen dus gepaard met de edelste behoeften der ziel,

om in het hart der gravin een gevoel te versterken, dat bij de vrouwen van nature reeds zoo krachtig is. Onbeschrijfelijk veel moeite en zorgen had zij besteed aan de opvoeding van haar zoon, waardoor deze haar nog dierbaarder was geworden, twintig maal hadden de doktoren haar voorspeld dat zij hem zou moeten verliezen ,doch vertrouwend op hare voorgevoelens en hoopvolle verwachtingen had zij de onuitsprekelijke vreugde gesmaakt, dat hij de gevaren der kinderjaren te boven kwam en ondanks het vonnis der geneesheeren werd zijn gestel voortdurend krachtiger. Dank zij hare aanhoudende zorgen was die zoon opgegroeid en was zijne lichamelijke ontwikkeling zoo gunstig verloopen, dat hij op twintigjarigen .leeftijd voor een der beste ruiters van Versailles doorging. Ten slotte had zij nog het geluk — een geluk waarmee niet alle moeders hare moeite en zorgen bekroond zien — dat zij door haar zoon aanbeden werd; hunne zielen voelden zich wederzijds onweerstaanbaar tot elkaar aangetrokken. Zoo zij niet reeds door de banden der natuur aan elkander verbonden waren geweest, zouden ze toch al instinctief voor elkaar die vriendschap van mensch tot mensch hebben gevoeld, die men zoo zelden in het leven ontmoet. Op achttienjarigen leeftijd benoemd tot tweede luitenant bij de dragonders, had de jonge graaf het zich een eereplicht geacht zijn vorst als émigré te volgen. De adellijke madame de Dey, de moeder van een émigré, ontveinsde zich dan ook geenszins de gevaren van haar wreede situatie. Daar zij geen ander verlangen koesterde dan dat zij aan haar zoon een groot fortuin zou kunnen nalaten, had zij afstand gedaan van de vreugde van hem te vergezellen; doch toen zij de strenge wetten had gelezen, krachtens welke

de Republiek elken dag de bezittingen der émigrés te Carentan confiskeerde, prees zij zichzelve gelukkig om deze moedige daad. Bewaarde zij de rijkdommen van haar zoon niet met gevaar voor eigen leven? En toen zij de verschrikkelijke terechtstellingen vernam, die door de Conventie waren bevolen, achtte zij zich gelukkig, omdat zij wist, dat haar eenige schat in veiligheid was, ver van alle gevaar, ver van het schavot. Gaarne nam zij aan, dat zij het verstandigste besluit genomen had, om al hare bezittingen tegelijkertijd te redden. Terwijl zij aan deze geheime gedachte die concessies deed, welke de rampspoed der tijden eischte, zonder evenwel hare waardigheid als vrouw noch hare aristocratische principes te compromitteeren, verborg zij hare smarten onder een koel en geheimzinnig uiterlijk. Zij begreep zeer goed welke moeilijkheden haar te Carentan wachtten. Stond het innemen van de eerste plaats niet gelijk met elken dag het schavot te tarten? Maar door den moed eener moeder ondersteund, wist zij de genegenheid der armen te winnen door zonder onderscheid te maken alle ellenden te verzachten en voor de rijken maakte zij zich onmisbaar door te zorgen voor hunne genoegens. Zij ontving den gemeentelijken procureur, den burgemeester, den districtspresident, den openbaren aanklager, en zelfs de rechters der revolutionnaire rechtbank. De vier eerstgenoemde personnages, die niet gehuwd waren, maakten haar het hof in de hoop van met haar te kunnen trouwen, hetzij door haar vrees aan te jagen voor het kwaad, dat zij haar zouden kunnen aandoen, hetzij door haar hunne bescherming aan te bieden. De openbare aanklager, een gewezen advocaat uit Caen, die vroeger de belangen der gravin had behartigd, trachtte haar liefde voor

hem te doen opvatten door een gedrag vol van toewijding en edelmoedigheid, — eene gevaarlijke slimmigheid! Hij viel van alle pretendenten het meest te duchten, want hij was de eenige, die nauwkeurig op de hoogte was met den omvang van het fortuin zijner vroegere cliënte. Zijn hartstocht werd nog verhoogd door het verlangen naar haar geld, steunend op eene onbeperkte macht over leven en dood in het district. Deze nog jonge man wist zulk eene nobele houding aan te nemen, dat mevrouw de Dey nog steeds niet nauwkeurig inzag wat zij aan hem had, doch met verachting van het gevaar dat er gelegen was in een wedstrijd in slimmigheid met Normandiërs, wendde zij al de vindingrijkheid en list aan, die de natuur aan de vrouwen heeft toebedeeld, om de concurrenten tegenover elkaar in het harnas te jagen. Door tijd te winnen hoopte zij behouden, het einde der troebelen te kunnen halen. In dien tijd vleiden de royalisten in het binnenland zich iederen dag met de hoop, dat de revolutie eerstdaags zou geëindigd zijn en deze overtuiging heeft velen van hen in het verderf gestort....

Niettegenstaande al deze hinderpalen had de gravin met groote behendigheid hare onafhankelijkheid weten te bewaren tot aan den dag, waarop zij door een onverklaarbare onvoorzichtigheid het besluit had genomen hare deur gesloten te houden. Zulk een levendige en waarachtige belangstelling boezemde zij in, dat de menschen, die dien avond naar haar toe waren gekomen, zich ernstig ongerust maakten, toen zij vernamen, dat het haar onmogelijk was hen te ontvangen en met die vrijmoedige nieuwsgierigheid, welke een kenmerk is van de zeden op het platteland, informeerden zij naar het ongeluk, het verdriet of de ziekte, die

madame de Dey moest hebben getroffen.

— Als zij ziek was, zei de eerste nieuwsgierige, zou zij den dokter hebben laten komen, maar die heeft den heelen dag bij mij schaak gespeeld. Lachend zij hij tegen me, dat er in den tegenwoordigen tijd slechts één ziekte bestaat.... en dat die ongelukkigerwijs ongeneeselijk is.

Dat was een gewaagd grapje geweest. Vrouwen, mannen, grijsaards en jonge meisjes begonnen zich te verdiepen in allerlei gissingen. Iedereen zocht er een geheim achter en dat geheim hield aller verbeelding bezig. Den volgenden dag werd de achterdocht nog versterkt. Daar de menschen in eene kleine stad alles van elkander weten, waren de vrouwen de eersten, die vernamen, dat Brigitta op de markt een veel grooteren voorraad levensmiddelen had gekocht dan gewoonlijk. Dat feit kon niet bestreden worden. Men had Brigitta 's morgens vroeg al op het marktplein gezien en — iets buitengewoons — ze had er de eenige haas gekocht, die er was. Heel de stad wist, dat madame de Dey niet van wild hield. De haas werd het uitgangspunt voor eindelooze veronderstellingen. Toen de voornaamste ingezetenen van Carentan den tweeden dag vernamen, dat madame de Dey ongesteld was, kwamen ze des avonds samen bij den broer van den burgemeester, een ouden, getrouwden koopman, tegenover wien de gravin altijd erg hartelijk was. Daar wisten alle pretendenten naar de hand der gravin een min of meer waarschijnlijke fabel te vertellen en ieder van hun was erop uit om de geheimzinnige omstandigheid, die haar dwong zich zoo te compromitteeren, in zijn voordeel aan te wenden. De openbare aanklager dacht een heel drama uit, waarbij de zoon van madame de Dey een nachtelijk bezoek bracht aan zijne moeder.

De burgemeester dacht aan een priester uit de Vendée, die den eed op de grondwet niet had willen afleggen en die nu bij haar een schuilplaats had verzocht; maar de aankoop van een haas op Vrijdag bracht hem totaal in de war. De districtspresident was de overtuiging toegedaan, dat het een van die opstandige aanvoerders der Vendeeërs moest zijn, die zoo heftig werden vervolgd. Weer anderen wilden er een edelman in zien, die uit de Parijsche gevangenis was ontsnapt. Tenslotte vermoedden allen, dat de gravin zich had schuldig gemaakt aan een van die edelmoedige daden, welke de toenmalige wetten een misdaad noemden en die den dader op het schavot konden brengen. Daarenboven fluisterde de openbare aanklager, dat men moest zwijgen en trachten de ongelukkige te redden voor den afgrond, waar zij met groote passen naar toe ging.

— Als deze zaak uitlekt, voegde hij erbij, zal ik genoodzaakt zijn om huiszoeking bij haar te laten doen en dan....

Hij voltooide zijn zin niet, doch iedereen begreep wat hij bedoelde.

De oprechte vrienden der gravin maakten zich dermate ongerust over haar, dat de gemeentelijke procureur haar op den morgen van den derden dag door zijne vrouw een briefje liet schrijven, waarin hij haar aanried om dien avond de ontvangst zooals gewoonlijk weer te laten doorgaan. Stoutmoediger dan de anderen, liet de oude koopman zich des morgens bij madame de Dey aandienen. Sterk door den dienst, dien hij haar wilde bewijzen, eischte hij bij haar te worden toegelaten en bleef sprakeloos van verbazing staan, toen hij haar in den tuin bezig vond met de laatste bloemen te plukken en in vazen te rangschikken.

De koopman stelde de gravin in kennis van de geruchten, die in het dorp de rondte deden en van het gevaar, waarin zij zich bevond.

Madame de Dey zag den grijsaard met een uiterst verschrikten, half verdwaasden blik aan, die hem, ouden man, eene rilling door de leden deed varen.

— Kom mee, zei ze hem bij de hand vattend om hem naar haar kamer te geleiden, waar zij, na er zich van te hebben vergewist dat zij alleen waren, een brief uit hare japon haalde, die er vuil en verkreukeld uitzag: — Lees, riep zij uit, terwijl zij zich hevig moest inspannen om dit woord uit te spreken.

Als vernietigd viel zij in haar leunstoel neer. Terwijl de oude koopman naar zijn bril zocht en die schoonmaakte, sloeg zij de oogen naar hem op en zag hem voor de eerste maal met nieuwsgierigblikken aan; vervolgens zei ze met een stem, die anders klonk dan gewoonlijk:

— Ik vertrouw op u.

— Zal ik daardoor niet medeplichtig worden aan uw misdaad? vroeg hij eenvoudigweg.

Zij rilde. Voor de eerste keer sympathiseerde hare ziel in dit kleine stadje met die van een ander. De oude koopman begreep plotseling zoowel de verslagenheid als de vreugde der gravin. Haar zoon had deelgenomen aan de expeditie van Granville en nu schreef hij haar vanuit zijne gevangenis, dat er nog hoop op redding bestond. Daar hij niet twijfelde aan de mogelijkheid om te kunnen ontsnappen, had hij drie dagen aangegeven, gedurende welke hij vermomd voor haar hoopte te verschijnen. De fatale brief bevatte een hartroerend afscheid voor het geval hij op den avond van den derden dag niet te Carentan mocht zijn en hij verzocht zijne moeder eene flinke geldsom

ter hand te willen stellen aan dengene, die op zich had genomen om haar door allerlei gevaren heen den brief te overhandigen. Het papier trilde in de handen van den grijsaard.

— En vandaag is het de derde dag! riep madame de Dey uit, terwijl zij vlug opstond, den brief terugnam en op en neer begon te loopen.

— U hebt allerlei onvoorzichtigheden begaan, zei de koopman. Waarom hebt u levensmiddelen laten inslaan?

— Maar hij kan immers wel half dood van den honger en uitgeput van vermoeienis aankomen en.. Zij voltooide den zin niet.

— Ik ben zeker van mijn broer, hernam de grijsaard en ik zal hem voor uw belangen wel winnen. Nadat zij alles nauwkeurig overwogen hadden wat ze zouden zeggen en doen, ging de oude man onder allerlei handig gevonden voorwendsels naar de voornaamste huizen van Carentan, alwaar hij berichtte, dat madame de Dey, die hij zoo juist had gesproken, ondanks hare ongesteldheid dien avond hare gasten als gewoonlijk zou ontvangen. Het werd een wedstrijd in geslepenheid met de scherpzinnige Normandiërs, doch telkens als zij hem ondervroegen over den aard der ziekte van de gravin, had hij zijn antwoord klaar en wist hij degenen, die zich met die geheimzinnige zaak bezighielden, te overtroeven. Zijn eerste bezoek was wonderbaarlijk. Hij vertelde aan eene jichtige oude dame, dat madame de Dey bijna gestorven was aan aan aanval van maagkramp, daar de beroemde Fronchin haar echter vroeger had aangeraden in dergelijke omstandigheden het vel van een levend gevilden haas op de borst te leggen en zonder de minste beweging te maken in bed te blijven, was de gravin, die twee dagen te voren nog in stervens-

gevaar verkeerde, doch die punctueel het zonderlinge voorschirft van Fronchin had opgevolgd, thans weer voldoende hersteld om des avonds weer hare bezoekers te kunnen ontvangen. Dit verhaal had een uitbundig succes en de medicus van Carentan, 'n royalist *in-petto*, verhoogde het effect er nog van door de belangstelling, waarmee hij over het eigenaardige geneesmiddel sprak. Niettemin had de achterdocht in den geest van enkele stijfkoppen of wijsgeeren te diep wortel geschoten, dan dat die eensklaps totaal zou verdwenen zijn, zoodat des avonds degenen, die bij madame de Dey werden toegelaten, al vroegtijdig aanwezig waren, sommigen om haar gelaat te bespionneeren, anderen uit vriendschap, de meesten echter omdat ze getroffen waren door hare wonderbaarlijke genezing. Zij vonden de gravin in den hoek van den grooten schoorsteen in den salon zitten, een vertrek, dat op ongeveer even bescheiden wijze was ingericht als de overige salons in Carentan: want om de bekrompenheid harer gasten niet te krenken, had zij afgezien van die weelderige genoegens, waaraan zij vroeger gewend was geweest en dus had zij in huis niets veranderd. De vloer van de ontvangzaal was zelfs niet eens geboend. Op de muren had zij het oude, donkere behang laten zitten, de landelijke meubels had zij behouden zij brandde kaarsen en volgde de stadsmode door een leven te leiden als de bewoners van het platteland, zonder terug te schrikken voor allerlei kleine onaangenaamheden of ontberingen. Daar zij echter wist, dat hare gasten haar alle prachtlievendheid zouden vergeven, die werd aangewend voor hun eigen welzijn, liet zij niets achterwege, wanneer het erom ging hun persoonlijke genoegens te bereiden: zij gaf daarom dan ook uitstekende diners.

Zij ging zelfs zoo ver, dat zij gierigheid voorwendde om aan deze kleingeestige krententellers te behagen en nadat zij de kunst had verstaan van zich eenige concessies aangaande het uiterlijk luxevertoon te laten afdwingen wist zij daar met veel gratie voor te zwichten.

En zoo bevond zich dus tegen zeven uur des avonds een uitgelezen gezelschap te haren huize bijeen en vormde een wijden kring voor den schoorsteen. De vrouw des huizes, die in haar ongeluk gesteund werd door de medelijdende blikken, welke de oude koopman haar toewierp, onderwierp zich met ongehoorden moed aan de alles uitpluizende vragen en de frivole of domme opmerkingen harer gasten, doch bij elken klopperslag op haar deur en telkens wanneer er in de straat voetstappen weerklonken, verborg zij hare ontroering door allerlei kwesties op te werpen, die van belang waren voor het land. Zij opende eene levendige discussie over de kwaliteit van den appelwijn en werd door haar vertrouweling zoo goed ondersteund, dat de vergadering bijna vergat haar te bespionneeren, toen men zag, dat haar gelaat natuurlijk en hare kalmte onverstoorbaar was. De publieke aanklager en een der leden van de revolutionnaire rechtbank bleven zwijgend en aandachtig de minste beweging op haar gelaat gadeslaan en luisterden niettegenstaande het lawaai naar alles wat er in huis te hooren was; herhaaldelijk stelden zij haar vragen, die bedoelden haar in verlegenheid te brengen, doch de gravin wist er steeds met eene bewonderenswaardige tegenwoordigheid van geest 'n antwoord op te geven.

Moeders zijn zoo dapper!

Toen madame de Dey alles in gereedheid had gebracht en aan alle gasten een plaats had aangewezen rondom de verschillende tafeltjes voor boston, reversi of whist, bleef zij nog wat praten

met enkele jongelui en ze deed dat zoo ongedwongen, dat eene geroutineerde tooneelspeelster het haar niet zou hebben verbeterd. Zij liet een der gasten een lottospel vragen, beweerde dat zij alleen wist waar het stond en verdween.

— Ik stik haast, Brigitta! riep zij uit, terwijl zij de tranen afwischte, die overvloedig rolden uit hare van koorts, smart en ongeduld schitterende oogen. — Hij komt niet, hernam zij, rondkijkend in de kamer op de bovendste verdieping van het huis. Hier kan ik ademhalen en voel ik, dat ik nog leef. Nog enkele oogenblikken en hij is hier! Want hij leeft nog, dat weet ik zeker. Mijn hart zegt het mij. Hoor je niets, Brigitta? O! Ik zou de rest van mijn leven willen geven om te weten, of hij nog in de gevangenis zit dan wel of hij al hierheen onderweg is! Ik wou, dat ik niet denken kon....

Opnieuw onderzocht zij, of alles in het vertrek in orde was. Een stevig vuur brandde in den schoorsteen; de luiken waren zorgvuldig gesloten, de meubels blonken van zindelijkheid; aan de manier, waarop het bed was opgemaakt, kon men zien, dat de gravin alles met Brigitta tot in de kleinste bijzonderheden had verzorgd; de teedere zorgen aan dit vertrek besteed, waarin zachtaardige liefde en moederlijke teerhartigheid werden uitgeademd in bloemengeur, gaven blijk van hare hoopvolle verwachtingen. Alleen eene moeder kon aldus weten waar een soldaat naar verlangt en die verlangens zoo volledig bevredigen. Een keurig maal, uitgezochte wijnen, linnengoed en schoeisel, in één woord alles wat noodig of aangenaam kon zijn voor een vermoeiden reiziger was bijeengebracht, opdat hem toch maar niets zou ontbreken, opdat de huiselijke genoegens hem de moederlijke liefde toch maar zoo duidelijk mogelijk zouden openbaren.

— Brigitta? — zei de gravin met ontroerde stem, terwijl zij een stoel bij de tafel ging zetten als dacht zij daardoor hare wenschen te kunnen verwezenlijken en hare illusies sterker te kunnen maken.

— O, mevrouw! Hij zal zeker komen. Hij kan niet ver meer zijn.... Ik twijfel er niet aan, of hij leeft nog en is onderweg. Ik heb een sleutel in den bijbel gelegd en op mijne vingers gehouden, terwijl Cottin het Evangelie van St. Johannes voorlas.... en, mevrouw, de sleutel is niet omgedraaid!

— Helpt dat zeker? vroeg de gravin.

— O, mevrouw, dat is algemeen bekend. Ik zou er mijne zaligheid onder willen verwedden, dat hij nog leeft. God kan zich niet vergissen.

— Niettegenstaande het gevaar, dat hem hier wacht, zou ik hem toch graag al hier zien.

— Arme mijnheer August! riep Brigitta uit; hij is zonder twijfel te voet en dan met zulke slechte wegen!

— En daar slaat de torenklok al acht uur! antwoordde de gravin verschrikt.

Zij was bang, dat zij al langer dan behoorlijk was in die kamer was gebleven, waar zij geloofde aan het leven van haar zoon, omdat ze er alles zag, wat erop wees, dat hij nog in leven zijn moest; zij ging dus naar beneden, maar alvorens de salon binnen te gaan bleef ze een oogenblik onder de zuilenrij van de trap staan, om te hooren of niet een of ander geluid door het stille stadje weerklinken zou. Zij glimlachte tegen Brigitta's man, die op schildwacht stond en wiens oogen stompzinnig leken door het scherpe luisteren naar ieder gedruisch in alles en overal zag zij haren zoon. Met een vroolijk gezicht kwam ze weer binnen en begon met

enkele kleine meisjes lotto te spelen, maar van tijd tot tijd klaagde zij over pijn en kwam dan weer in haar leunstoel bij den schoorsteen zitten.

Zoo was de stand van zaken in het huis van madame de Dey, terwijl op den weg van Parijs naar Cherbourg een jonge man, gekleed in een bruine jacobijnenwambuis, het gewone kostuum in die dagen, zich voortspoedde naar Carentan. Toen de requisities pas begonnen, heerschte daarbij weinig of geen tucht. De eischen van het oogenblik stonden de Republiek niet toe aanstonds hare soldaten uit te rusten en dus was het geenszins eene zeldzaamheid, zoo men langs den weg requisiteurs aantrof, die nog hunne burgerkleeren droegen. Die jonge mannen trokken hun bataillon vooruit of bleven op de rustplaatsen achter, naargelang zij al of niet in staat waren om de vermoeienis van een langen tocht te trotseeren. De reiziger, van wien hier sprake is, was een flink eind voor de collonne van requisiteurs uit, die zich naar Cherbourg begaf en waarop de burgemeester van Carentan al van uur tot uur had gewacht, om hun de huizen aan te wijzen, waar zij onderdak zouden krijgen.

Onze jongeman liep met loome, maar toch nog vaste schreden en zijne houding scheen erop te wijzen, dat hij al sinds lang vertrouwd moest zijn geraakt met het ruwe soldatenleven. Hoewel de maan de weiden verlichtte, die aan Carentan grenzen, had hij toch bemerkt, dat er groote witte sneeuw wolken kwamen opzetten en de vrees van door een storm te worden overvallen deed hem ongetwijfeld den pas versnellen, die vlugger werd dan met zijne vermoeidheid overeenkwam. Op den rug droeg hij een bijna leege ransel en in de hand hield hij een palmhouten stok, dien hij had

afgesneden van een der breede heggen, welke deze heester vormt rondom zoovele erfgoederen in Normandië. Deze eenzame reiziger trad Carentan binnen, waarvan hij de door het maanlicht fantastisch beschenen torens al een tijdlang had kunnen zien. Zijn stap weerklonk door de stille straten, waarin hij niemand ontmoette; hij was genoodzaakt aan een wever, die nog aan zijn werk was, te vragen naar het huis van den burgemeester. Deze magistraat woonde niet ver weg en de requisiteur vond weldra beschutting onder de koetspoort voor het huis van den burgemeester en ging daar op een steenen bank zitten wachten op het inkwartieringsbriefje, waarnaar hij gevraagd had. Hij moest echter eerst voor dezen functionaris verschijnen, die hem over allerlei dingen ondervroeg. Onze infanterist was eene knappe verschijning, die tot eene aanzienlijke familie scheen te behooren. Zijn uiterlijk verried, dat hij van adel moest zijn. Op zijn gezicht stond die intellegentie te lezen, welke aan eene goede opvoeding te danken is.

— Hoe heet je? vroeg de burgemeester, terwijl hij hem een sluwen blik toewierp.

— Julien Jusieu, antwoordde de requisiteur.

— En je komt?.... zei de magistraat onwillekeurig even ongeloovig glimlachend.

— Van Parijs.

— Ja kameraads zijn zeker nog ver weg? hernam de Normandiër op schertsenden toon.

— Ik ben het bataillon drie uren gaans vooruit.

— Je wordt zeker door een bijzonder geval naar Carentan getrokken, is 't niet, citoyen requisiteur? zei de burgemeester met een sluwe gelaatsuitdrukking. Het is goed, voegde hij er bij, terwijl hij met een handgebaar den jongen man, die antwoorden wilde het zwijgen oplegde; ik

weet al, waar ik je naar toe sturen moet. Ziehier, zeide hij, hem het inkwartieringsbriefje overhandigend, ga maar heen, *citoyen Jussieu*....

Een zweem van ironie was hoorbaar in den toon, waarop de magistraat deze laatste woorden uitsprak, terwijl hij een briefje overhandigde, waarop de woning van madame de Dey stond aangegeven. De jongeman las het adres met eene nieuwsgierige uitdrukking in de oogen.

— Hij weet heel goed, dat hij niet ver behoeft te gaan en als hij buiten is, zal hij heel gauw het plein hebben overgestoken! riep de burgemeester uit, hardop in zichzelf pratend, terwijl de jongeman vertrok. Hij is knapjes brutaal! God geleide hem! .... Op alles heeft hij zijn antwoord klaar. Ja, maar als een ander dan ik hem gevraagd had zijne papieren in te zien, dan was hij verloren geweest!

Het had juist halftien geslagen op de torenklokken van Carentan; de stoklantaarns werden aangestoken in de voorkamer van madame de Dey; de bedienden hielpen hunne meesters en meesteressen bij het aantrekken hunner klompen en manteljassen; de spelers hadden hunne rekeningen vereffend en allen stonden gereed om gezamenlijk te vertrekken, zooals dat in kleine plaatsen gebruikelijk is.

— Het schijnt, dat de aanklager nog wil blijven, zei eene dame, die bemerkte, dat dit voorname heerschap niet bij hen was op het oogenblik dat allen op het plein uiteengingen, om hunne woning op te zoeken nadat allerlei afscheidsgroeten waren gewisseld.

Deze schrikaanjagende magistraat was inderdaad alleen achtergebleven bij de gravin, die met angst en vreeze zat te wachten of het hem nog niet behagen zou te vertrekken.

— Citoyenne, zei hij eindelijk na eene langdurige stilte, die iets schrikwekkends had, ik ben hier om te zorgen, dat de wetten der Republiek worden nageleefd....

Madame de Dey huiverde.

— Hebt u me dus niets mee te deelen? vroeg hij.

— Niets, antwoordde zij verwonderd.

— O, mevrouw! riep de aanklager uit, terwijl hij dicht bij haar ging zitten, waarna hij op een geheel anderen toon vervolgde: zoo er thans niet gesproken wordt, door u of door mij, dan gaat een van ons beiden het schavot op. Ik heb uw karakter, uw ziel, uwe handelingen te goed gadegeslagen, om mij op dezelfde manier te laten beetnemen als u de andere leden van het gezelschap hebt gedaan. U verwacht uw zoon, daar twijfel ik geen oogenblik aan.

De gravin maakte een ontkennend gebaar, doch zij was bleek geworden; de spieren van haar aangezicht trokken zich samen, gedwongen als zij was om vastberadenheid te veinzen en aan het onverbiddelijke strenge oog van den openbaren aanklager ontsnapte geen enkele van hare bewegingen.

— Welnu! Laat hem komen, hernam de revolutionnaire magistraat, maar hij mag niet langer onder uw dak blijven dan tot 's morgens zeven uur. In den loop van den dag kom ik bij u met eene aanklacht, die ik zal laten opmaken....

Zij zag hem aan met een stompzinnigen blik, die een tijger zou hebben ontroerd.

— Ik zal de valschheid der beschuldiging door eene nauwgezette huiszoeking bewijzen, ging hij met zachte stem voort, en een rapport opmaken, waardoor u voortaan tegen elke achterdocht zult gevrijwaard zijn. Ik zal daarin gewag maken van

uwe vaderlandslievende gevoelens en uw burgerzin, en wij zullen *allen* gered zijn.

Madame de Dey vreesde een valstrik; zij verroerde zich niet, doch haar gelaat werd gloeiend rood en haar tong was verstijfd.

Daar klonk de klopper op de deur.

— O!.... riep de verschrikte moeder uit, terwijl zij op de knieën viel. Red hem! Red hem!

— Ja laten we hem redden! hernam de openbare aanklager, ook al zou het *ons* het leven kosten.

— Ik ben verloren! riep zij uit, terwijl de aanklager haar met een hoffelijk gebaar oprichtte.

— Mevrouw, daar is.... riep Brigitta uit, meenende dat hare meesteres alleen was.

Toen de oude dienstbode den openbaren aanklager zag, werd zij even sprakeloos en doodsbleek als zij te voren rood was geweest van opwinding en blijdschap.

— Wie is daar, Brigitta? vroeg de magistraat met een vriendelijk gezicht.

— Een requisiteur, wien wij op bevel van den burgemeester onderdak moeten verleenen, antwoordde zij hem het briefje toonend.

— 't Is in orde, zei de aanklager na het papier te hebben gelezen. Er komt vanavond een bataillon.

En hij vertrok.

De gravin had op dat oogenblik te veel behoefte om aan de oprechtheid van haar vroegeren advocaat te gelooven, dan dat zij nog den geringsten twijfel zou hebben gekoesterd. Vlug klom zij de trap op, nauwelijks in staat om staande te blijven; toen opende zij de kamerdeur, zag haar zoon, en wilde zich in diens armen werpen.

— O, mijn kind, mijn kind! riep zij snikkend uit, terwijl zij hem als half krankzinnig met kussen overdekte.

— Mevrouw.... zei de onbekende.

— O! Hij is het niet! riep zij uit, terwijl zij verschrikt terugdeinsde en staan bleef voor den rerequisiteur, dien zij met een verwilderden blik aankeek.

— O goede God, welk eene gelijkenis! zei Brigitta.

Er ontstond een oogenblik van stilte en zelfs de vreemdeling rilde bij den aanblik, dien madame de Dey bood.

— O mijnheer, zeide zij, terwijl ze steunde op Brigitta's echtgenoot en eerst thans al de uitgestrektheid voelde van een smart, die haar bij het eerste aangrijpen bijna had gedood; mijnheer, ik kan u niet langer aanzien...., wil mij toestaan, dat ik mijne bedienden voor u laat zorgen.

Zij ging naar beneden naar haar kamer, half gedragen door Brigitta en haar ouden dienaar.

— Hoe nu, mevrouw! riep de huishoudster uit, nadat zij hare meesteres had doen nederzitten, moet die man slapen in het bed van mijnheer August, de pantoffels van mijnheer August aantrekken en de pastei opeten, die ik voor mijnheer August heb gemaakt! Al zou men mij ook guilliotineeren, ik....

— Brigitta! riep madame de Dey.

Brigitta zweeg.

— Zwijg toch, babbelkous, zei haar man zachtjes; wil je mevrouw dood maken?

Op datzelfde oogenblik maakte de requisiteur in zijn kamer eenig gedruisch, terwijl hij aan de tafel ging zitten.

— Ik blijf hier niet, riep madame de Dey uit; ik ga in de serre, waar ik beter kan hooren wat er vannacht buiten gebeurt.

Zij zweefde nog steeds tusschen de vrees van

haar zoon te hebben verloren en de hoop van hem weer te zien. De nacht was angstwekkend stil. Het was voor de gravin een afschuwelijk oogenblik, toen het bataillon requisiteurs in de stad kwam en elke man zijn verblijf opzocht. Na elken stap, elk gedruisch zag zij zich telkens weer in hare hoop bedrogen en spoedig werd alles angstwekkend stil. Tegen den morgen was de gravin genoodzaakt naar haar kamer terug te gaan. Toen Brigitta, die alle bewegingen harer meesteres had gevolgd, haar niet meer zag te voorschijn komen, ging zij de kamer binnen en vond de gravin dood....

— Zij zal waarschijnlijk dien requisiteur hebben gehoord, die zich boven aan 't kleeden is en in de kamer van mijnheer August op en neer loopt, terwijl hij hun vervloekte *Marseillaise* zingt, alsof hij hier in een paardestal was! riep Brigitta uit. Dat zal haar gedood hebben!

De dood der gravin werd veroorzaakt door een ernstiger gevoel en zonder twijfel door een of ander verschrikkelijk visioen.

Op hetzelfde uur, dat madame de Dey stierf te Carentan werd haar zoon in de Morbihan gefusilleerd. Wij kunnen dit tragische feit voegen bij al de opmerkingen over sympathieën, die zich niet storen aan de ruimtewetten en bij al de documenten, die met wetenschappelijken ijver worden bijeenverzameld in eenzame studeervertrekken en die eenmaal de basis zullen vormen voor eene nieuwe wetenschap, welke het tot op heden heeft ontbroken aan een geniaal man.